

AIDAI

1959

NR. 10

TURINYS

DECEMBER, 1959

AIDAI-ECHOES, cultural magazine published monthly, except July and August, by the Franciscan Fathers, Kennebunkport, Maine. Subscription $6.00, single copy 60c. Second-class postage paid at Brooklyn, N. Y.

AIDAI

MĖNESINIS KULTŪROS ŽURNALAS

1959 METAI | GRUODŽIO MĖNUO | Nr. 10 (125)

KRISTAUS GIMIMO ŠVENTĖS MINTYS

VYSK. V. BRIZGYS

Kiekvienais metais Kristaus gimimo šventės proga krikščioniškasis pasaulis parodo daug pasitenkinimo savo krikščioniškumu, daug prieteliškumo vieni kitiems, daug kilnios širdies artimo meilės darbų keliu. Šalia viso to sukeliama nemaža ir tokio triukšmo, kuris su Kristaus atėjimu neturi nieko bendro, iš kurio daug kas medžiagiškai pasipelno. Visko buvo ir praeityje, bet ir mūsų laikais Kristaus atėjimo tikslų prisiminimas tame nekrikščioniškame triukšme pradėjo nublukti. Tačiau tai nėra visuomenės nuotaika. Krikščioniškoji visuomenė su džiaugsmu sutiko iniciatyvą ar šūkį: "Grąžinti Kristų į Jo gimimo šventę". Šiais metais turime ypatingų paskatinimų ir ypatingų dar labiau susidomėti priežasčių tuo Kristaus grąžinimu ir į šventes ir į visą viešąjį gyvenimą.

Kristus atėjo grąžinti žmogaus pirmykštės ramybės, prarastos per nuodėmę. Grąžinti ramybės sielon, mintysna, šeimos pastogėn, visuomenėn. Ramybė yra geros valios žmogaus privilegija: kas turi gerą valią, randa visokią ramybę. Gera valia pašalina neaiškumus, nesusipratimus, žmones sujungia, atneša gyvenimo jaukumą. Pikti žmonės neretai suardo ir sau ir geros valios žmonių viršinio gyvenimo ramybę. Jie tačiau nepajėgia suardyti geros valios žmogaus vidinės ramybės. Kur nėra geros valios, ten negali būti jokios ramybės ir jokios vienybės, nes bloga valia suardo vienybę ir ramybę pačiame individe. Kristus atėjo, kad mes būtume viena, kaip jis yra viena su savo Tėvu (plg. Jon. 17,11,22). Kristus mirė kryžiaus mirtimi, kad, ant kryžiaus iškeltas, mus patrauktų prie savęs (plg. Jon. 12,32). Ir apaštalų darbas bei jų mirtis buvo tuo pačiu tikslu — visa patraukti prie Kristaus (plg. Efez.- 1.10).

Ne Evangelijose ir ne Apaštalų laiškuose yra tie skirtumai, kurie jau taip seniai suskaldė krikščioniškąją žmoniją ir lig šiai dienai kliudė jai susijungti vienon Bažnyčion. Jų istorinė pradžia ir jų tąsa lig šiai dienai yra su priemaišomis visokių žmogiškų silpnybių, vienų prieš kitus melo, prietarų, vienų kitiems paniekos, net neapykantos. Istorija nepatvirtina, kad tų suskilimų atsiradime ir tąsoje visur ir visada būtų buvusi gera valia. Tuos skirtumus ne vienu atveju paprastų žmonių masė turėjo priimti ne laisva valia, o iš prievartos. Kur ir kada gera valia viršija, o žmogus turi galimybės jos klausyti, ten vieni su kitais skirtumus prieteliškai išsiaiškina, susitaria, sueina vienybė. Reikia manyti, kad krikščioniškoji visuomenė jau seniai būtų vienoje Bažnyčioje, jeigu ne civilinę galią turinčių trukdymai seniau ir net įstatymų keliu draudimai, jeigu ne išgalvoti ir paprastiems žmonėms įkalbėti vienų prieš kitus šmeižtai, prietarai, vienų kitiems panieka. Išskyrus bolševikų valdomus kraštus, jau beveik nebeliko civilinių įstatymų, kliudančių krikščionių tarpusavio santykius ir vienybę. Keli kraštai tokius įstatymus panaikino po antrojo pasaulinio karo, keliuose kraštuose jų dar yra, tačiau žmonės jų mažai paiso. Reikia manyti, kad ši aplinkybė labai palengvins krikščionims vieni kitus pažinti ir suprasti.

Katalikų Bažnyčia turėjo daug įdomių po-

piežių. Nebuvo tačiau lig šiol nė vieno, kur dar prieš išrinktas į tas pareigas būtų turėjęs tiek progų sutikti tiek įvairių žmonių, kiek jų sutiko Pijus XII. Jis sutiko visokių: katalikų ir nekatalikų, nekrikščionių, mokslininkų, valdžios žmonių, darbininkų, jaunimo ir tt. Jo paties giliai krikščioniška siela ir įsigytas patyrimas, kad visokių žmonių tarpe yra daug geros valios žmonių, atsispindėjo jo elgesyje su visokiais asmeninis. Turėję progos su juo kada nors susitikti ir krikščionys ir nekrikščionys liudijo jo mirties proga, kaip jis gerbęs ir mylėjęs kiekvieną žmogų. Šio bendro visų įspūdžio būdingas liudijimas yra vieno amerikiečio kario nekataliko pasipasakojimas lietuvių šv. Kazimiero kolegijoje Romoj 1950 metais. Su būriu kitų kareivių ir tas jaunuolis pateko audiencijon pas Pijų XII. Visoj toj aplinkoj jaunuolis nekatalikas taip susijaudino, kad, Pijui XII prie jo priėjus, jis puolė ant kelių ir sako: "Father, I am very bad boy". O Pijus XII ramiai padėjo ranką jam ant peties ir tarė: "Vaikeli, kad tu taip manai apie save, tai nesi jau toks blogas. Stenkis būti geras". Jaunas kareivis buvo taip sujaudintas tuo Pijaus XII paprastumu ir jo pateisinimu, kad ir po kelių valandų kolegijoje jis tik apie tai kalbėjo. O kiek visokių žmonių išėjo iš Vatikano po audiencijos pas Pijų XII dar giliau sujaudintų.

Gal net įvairesnių, jeigu ne daugiau, žmonių sutiko dabartinis popiežius Jonas XXIII. Savo diplomatinės tarnybos metu jis turėjo daug progų sutikti krikščionių nekatalikų ir nekrikščionių. Būdamas pats geros valios, jis kiekviename palikdavo gražų prisiminimą, pats taip pat yra sutikęs ir patyręs garbingo nusiteikimo ir geros valios žmonių. Tikėkimės, kad ir Dievo apšviestas, tačiau ir savo patyrimo padrąsintas popiežius Jonas XXIII paskelbė šaukiąs visuotinį Bažnyčios susirinkimą ieškoti krikščionių vienybės. Kaip dabar atrodo, už tą vienybę jis yra pasiryžęs duoti viską, kas yra žmonių kompetencijoje, ko tas tikslas pareikalautų. Mūsų laikų pasauliui negali būti gražesnio ir didesnio mosto, kaip ieškoti žmonijos vienybės Kristaus Evangelijoje. Per tą vienybę krikščioniškoje visuomenėje susikurtų tiek tarpusavio pagarbos ir meilės, kad tai būtų viešas kaltinimas ir antitezė tai žmogaus paniekai ir neapykantai, kuria persunktas yra bolševizmas, dėl kurios tokia didelė žmonijos dalis yra tapusi vergais ir kankiniais žmogaus, atmetusio natūralią ir krikščionišką moralę. Kiek šis Jono XXIII žygis bus sėkmingas, šiandien er anksti spėlioti, nors jis yra netoli — susirinkimui skirti 1962 metai. Vistiek tačiau krikščionybės ir žmonijos istorijoje jis liks kaip šviesus momentas — žmonijos kvietimas į sutarimą ir vienybę tiesoje ir meilėje. Jis gal bus pradžia didelio masto įvykių.

Nuo ko priklausys bandymo sėkmingumas? Be abejo, ne nuo vieno popiežiaus Jono XXIII ar nuo komisijos susirinkimui ruošti. Priklausys nuo visų krikščionių nusiteikimo į šį bandymą. Kai sakau: nuo visų krikščionių, tai mintyje turiu ypatingai katalikus. Ypatingai katalikų nusiteikimas turi būti ne ginčai ar svarstymai, kiek toks susirinkimas prasmingas, kiek jis bus sėkmingas. Visų krikščionių, o ypatingai katalikų susidomėjimas susirinkimu turi reikštis pastangomis sudominti šiuo žygiu visą žmoniją. Ryžkimės pajudinti tuos, kurie tolerancijos vardu pavadino ne pagarbą ir meilę kitaip tikinčiam žmogui, o savo ir kitų proto tingumą galvoti žmogų liečiančiais klausimais. Tokias nuotaikas reikia griauti ne vien todėl, kad jos yra antikrikščioniškos, netikusios jokiai žmonių vienybei, o ir dėl to, kad protinis tingumas yra žmonių ir dvasinio ir medžiaginio skurdo šaltinis. Paskui nesidomėjimą tiesa seka moralinis nejautrumas, kuris, pasiekęs tarptautinį mastą, išaugština nemoraliuosius ir visuomenę padaro jų ydų vergais. Popiežiui Jonui XXIII į talką eikime, vieni kitus žadindami domėtis tiesa. Nėra tokių žmogų liečiančių klausimų, kuriems nebūtų jokio atsakymo. Tik reikia tų atsakymų ieškoti. Štai dėl ko net primityviausioji žmonių susikurta religija yra daug augštesnis dalykas už visokį bereligiškumą. Ir klaidinga religija yra žmogaus noras ir pastangos surasti atsakymus žmogų liečiantiems svarbiausiems klausimams. Tas žmogaus susikurtas atsakymas gali būti klaidingas, tačiau tai yra pastangos tiesą surasti, o kas tiesos ieško, tas nors gali ją surasti. Gi kas klausimu nesidomi, tas atsakymo - tiesos neieško, ir jos niekad nesuras. Jeigu sutiktume, kad religija, kokia ji bebūtų — net žmogaus susikurtoji, ne tik apreikštoji — nėra pranašesnė už bereligiškumą, tai turėtume sutikti, kad galvojantis žmogus-filosofas nėra nieku pranašesnis už negalvojantį. Neapreikštoji religija ir apreikštosios religijos aiškinimas yra žmogaus filosofija. Bereligiškumas yra niekas, sekąs iš negalvojimo.

Ir tikinčiųjų krikščionių tarpe yra skirtumų. Tačiau tai yra daug daugiau ir geriau negu krikščionybe nesidomėjimas. Kas ja visai nesidomi, jos nepažins, nesupras, ja nepaseks, nieku neprisidės prie to, ką krikščionybė duos žmonijai. Gi kalbant apie skirtumus krikščionių tarpe, reikia pažymėti du dalyku ir juodu atskirai svarstyti. Doktrinalinius skirtumus rei-

ALEKSANDRAS MARČIULIONIS
KETURI EVANGELISTAI
(Majolika)

kia išsiaiškinti ir bendromis jėgomis surasti tiesą. Gi skirtumus, kilusius iš žmogiškų silpnybių, reikia užmiršti. Visuomenė ne ką galėjo čia nulemti, kol civiliniai įstatymai pasakydavo, kokiai konfesijai turi priklausyti valdovo valdiniai. Laisviems ir kultūringiems žmonėms toliau pasilikti suskilusiems dėl silpnybių, buvusių prieš šimtmečius, būtų mažiausia bent nerimta. Yra daug simptomų sakančių, kad geros valios krikščionių visuomenei tie skirtumai jau nusibodo. Jeigu atskirų grupių vadai neras bendros kalbos, tai juo toliau, visuomenė juo mažiau tų skirtumų paisys.

Atrodo, atėjo laikas, kad pačios žmonijos nuotaikos mus, tikinčiuosius, ragina eiti skelbti ir vieni kitus kviesti užmiršti praeities kartų silpnybes ir iš jų kilusias atskalas nuo Kristaus Bažnyčios. Atėjo laikas vieni kituose žadinti meilę objektyviai tiesai. Ir tikėjimo dalykuose reikia būti panašiems į rimtus mokslininkus. Kai vienas mokslininkas kuriame nors dalyke įrodo, kad yra kitaip, negu moko kiti, tai asmens ar grupės prestižo motyvais neargumentuojama prieš tiesą, o visi su dėkingumu priima seną tiesą ar naują išradimą.

Popiežius Jonas XXIII pakvietė pasaulį bendromis jėgomis išsiaiškinti krikščionis liečiančius skirtumus, surasti tiesą ir geros valios žmonių rimtumu visiems ją priimti. Tai kvietimas kiekvienam iš mūsų, ypatingai tiems, kurie vienokiu ar kitokiu būdu esti aktyvūs katalikai. Pasidarbuokime tarpusavyje ir plačiau aplink save tarpusavio meilėje ir pagarboje pažadinti gerą valią Katalikų Bažnyčios galvos ir mūsų laiko žmonijos šauksmui vienybėn — viename Kristuje ir Jo Evangelijoje.

MIRĒ ARKIVYSKUPAS METROPOLITAS JUOZAPAS SKVIRECKAS

VELIONIES PATEIKTA BIOGRAFIJA "AIDAMS" 50 M. KUNIGYSTĒS JUBILIEJAUS PROGA

Juozapas Jonas S k v i r e c k a s, Kauno Arkivyskupas Metropolitas, gimē 1873 metais mažame Pašiliečių kaimelyje, rugsējo 20 d. ir buvo pakrikštytas parapijiniame Pumpēnų šventnamyje, Lietuvoje.

Sutvirtinimo sakramentą su Jono vardu jis priēmē iš Žemaičių pavyskupio Aleksandro Beresnevičiaus Krinčine.

Juzēs, kaip jis anuomet buvo vadinamas, tēvai buvo Vincentas-Povilas, Justino, gimusio Pasvalio parapijoje, sūnus, Skvireckas ir Elzbieta Krasauskaitē, gimusi Krinčino parapijoje, Girsūdų kaime.

Vincento tēvas Justinas buvo kaimo puodžius. Mirdamas 1851 m. jis paliko savo amatą ir trijų hektarų ūkelį savo vyriausiam 15 metų sūnui Vincentui. Jį ir jo jaunesniuosius brolius bei seseris augino velionies našlē Salomēja Juknaitē, mirusi 1873. VI. 16.

Vedęs Vincentas Skvireckas, jau gimus sūnui Juozapui, sukeitē savo ūkelį su žmonos brolio valdomu nemažu, arti 30 ha., ūkiu, prisiēmęs išmokēti iš to ūkio dalis kitiems šeimos nariams, ir persikēlē čia gyventi.

Mokytis Juzē pradējo pas savo tēvą. Čia mokēsi tik lietuviškai. Anuo metu rusų caro valdomoje Lietuvoje buvo uždraustos visos lietuviškos knygos. Lietuviams nebuvo valia turēti jokios savos mokyklos. Visos mokyklos buvo vedamos rusų ir rusų kalba. Ir Juzei teko pradēti tolesnį mokslą ta rusų kalba Girsūdų pradžios mokykloje, kuri anuomet buvo Smilgių kaime.

Išējęs gimnazijos mokslą apskrities mieste Panevēžyje, studijavo teologinius mokslus Žemaičių Kunigų Seminarijoje Kaune ir Dvasinēje Romos Katalikų Akademijoje Petrapilyje, kurią baigē 1900 m. Teologijos Magistro laipsniu.

Po trumpo vikariavimo ir kapelionavimo Ukmergēje, vyskupo Mečislovo Paliulionio buvo paskirtas Žemaičių Kunigų Seminarijos profesorium Kaune, o vēliau pakviestas profesoriauti į Vytauto Didžiojo Universiteto Teologijos Fakultetą, kur jam buvo pripažintas Teologijos Daktaro laipsnis. Profesorium jis išbuvo 35 metus.

Profesorius Dr. J. J. Skvireckas 1911 m. Žemaičių vyskupo Casparo Felicijono Cirtauto buvo pakeltas į Žemaičių Kapitulos kanauninkus ir paskirtas Dvasinēs Konsistorijos nariu.

Naujas Žemaičių vyskupas Pr. Karevičius pakēlē kanauninką Skvirecką 1914 m. į Kapitulos prelatus.

Pirmam Didžiajam karui prasidējus, prelatui Skvireckui tais pačiais 1914 m. teko su Konsistorija keliauti į Rusiją ir išbūti tenai, pradžioje Smolenske, paskui Tuloje, iki 1918 m. Tik keliems mēnesiams jis buvo grįžęs į seminariją, kuri pirmais karo metais buvo laikinai perkelta į Vašakēnų dvarą.

Lietuvai atgavus savo nepriklausomybę, 1919 m. kovo 10 d. Šventojo Tēvo Benedikto XV profesorius prelatas J. J. Skvireckas buvo prekonizuotas tituliniu Keramo vyskupu ir paskirtas augzilijaru Žemaičių vyskupui Pr Karevičiui.

Konsekruotas jis buvo vyskupo Antano Karoso Kaune 13 liepos tų pačių metų, dalyvaujant Vilniaus arkivyskupui Jurgiui Matulevičiui ir Žemaičių vyskupui Pr. Karevičiui.

A. A.
ARKIVYSKUPAS METROPOLITAS
JUOZAPAS SKVIRECKAS
(1873. IX. 20 - 1959. XII. 3)

1926 m., kai buvo įsteigta Eklezinė Kauno Provincija, Vyskupas Skvireckas buvo pakeltas Kauno Arkivyskupu Metropolitu.

1931 m. Šventasis Tėvas Pijus XI suteikė jam visas privilegijas ir garbę popiežiaus sosto asistento bei Jo Šventenybės rūmų prelato, pakėlė jį į kilmingųjų laipsnį, papuošdamas jį grafo titulu.

Profesoriaudamas ir jau vyskupu bei arkivyskupu būdamas, Juozapas Skvireckas yra daug rašęs. Nemaža savo gana ilgo amžiaus valandų ir metų jis pavedė Šventojo Rašto vertimui: yra išvertęs visą Šv. Raštą Senojo ir Naujojo Testamento į lietuvių kalbą su plačiais komentarais, tarp 1911 ir 1936 metų.

Antrojo Didžiojo karo aplinkybių verčiamas arkivyskupas Skvireckas turėjo palikti savo mylimąją tėvynę Lietuvą ir eiti į tremtį. Pirmuosius tos tremties mėnesius praleido Vienoje - Austrijoje, o nuo 1945 m. Velykų rado sau buveinę, Innsbrucko apaštalinio administratoriaus dr. P. Rush malone, Tyrolio kalnuose Gailestingųjų Seserų Šv. Juozapo vienuolyne Zamse.

Nebegalėdamas atlikinėti tiesioginių Ganytojo pareigų, arkivysk. Skvireckas nesiliauja dirbęs raštu savo brolių lietuvių naudai. Jo rūpesčiu yra išėję iš spaudos tremties metu keliolika tūkstančių Naujojo Testamento V-sios laidos egzempliorių, kurie buvo padalinti tremtiniams lietuviams, ir nauja, naujai išversta Psalmyno ir viso Senojo Testamento laida.

LIETUVOS VALSTYBĖS GALYBĖS KŪRĖJAS DIDYSIS GEDIMINAS (1316–41)

Z. IVINSKIS

(Pabaiga)

3. GEDIMINO LAIMĖJIMAI RYTUOSE IR JO VALSTYBĖS PAVELDĖTOJAI.

Lietuviai, vakaruose gindami kiekvieną žemės pėdą, kryžiuočiams turėjo užleisti kitų baltų kilčių plotus ir pačias Nemuno žiotis. Bet rytų erdvėje turėjo kiek geresnes sąlygas. Totorių jungo besibaiminančios rusų žemės neturėjo trečio pasirinkimo. Joms beliko arba patekti po totorių priespauda, arba tapti dalimi Lietuvos valstybės, kuri užimtose rytinių slavų žemėse paprastai neįvesdavo naujenybių, palikdama viską "po senovei". Iš čia suprantama, kodėl rusų žemės be pasipriešinimo pasiduodavo lietuvių valdžiai, arba priimdavo iš Lietuvos atsiunčiamus kunigaikščius.

Lietuvos valstybės plėtimasis į rytus, prasidėjęs visas šimtmetis prie Gedimino pirmatakų, nesustojo dar visą šimtmetį ir po jo mirties. Gediminas ir jo sūnus Algirdas rytuose daugiau turėjo pasisekimo. Tvirtindamasis vis tolyn plotuose į rytus nuo Augštaičių, Gediminas užėmė sritis apie Drucką ir Minsko kunigaikštiją. Čia jis savo valstybės ribas išplėtė iki *Dniepro* vidurupio. Pačioje savo valdymo pradžioje jis įkėlė koją į 13-jo amž. karuose sunaikintų jotvingių žemes, į Podlasę — kartais Podlachija ar Palenke vadinamą.[1] Podlasė iki tol buvo Volinijos kunigaikščių valdžioje. Vienam iš jų susijungus su Prūsų ordinu prieš Gediminą, šis atėmė Brastos (Lietuvos) sritį ir atidavė ją valdyti savo sūnui Kęstučiui. Įsigalėjęs Podlasėje, Gediminas užvaldė dar Bugo srityje miestus Mielniką, Kamenecą (Lietuvos), Kobrynių. Traidenio laikinai buvęs užimtas Drohičinas vėl trumpą laiką pateko Lietuvos valdžion.

Pasidaręs artimesniu kaimynu Haličo-Vladimiro kunigaikščių, Gediminas su jais susigiminiavo. Jis apskritai išvystė gana aktyvią *vedybinę* politiką. Nuo valdančiųjų dinastų šeiminės laimės ir jų palikuonių skaičiaus anuose perdėm dinastiniuose šimtmečiuose priklausydavo valstybių ateitis. Valstybės stiprėdavo ir plėsdavosi su dinastijos augimu ir atvirkščiai. Vaikų vedybos dinastinėje politikoje labai daug reiškė (plg. Habsburgas). Gausios šeimos tėvui Gediminui *politinės vedybos* buvo viena iš priemonių savo valstybę stiprinti ir ją naujomis žemėmis didinti.

Pats gimęs apie 1275 metus, Gediminas jau apie 1320 apvesdino savo keturis vaikus: du sūnu ir dvi dukteri. Augščiau minėtasis Plocko (Mozūrijos) Vaclovas (Wanko) 1321 į žmonas paėmė Elzbietą Gediminaitę, o kita jos sesuo — Marija tada ištekėjo už Tverės kunigaikščio. Gal dar dvi Gedimino laikais ištekėjusios kunigaikštytės buvo jo dukterys. 1333 už būsimo Maskvos didžiojo kunigaikščio Simeono (Jono Kalitos sūnaus) ištekėjusi Aigustė, pakrikštyta Anastazija, yra laikoma Gediminaite. Pagal M. Strijkovskio kroniką, Gedimino laikų žymiojo karo vado Dovydo Gardiniškio žmona buvusi taip pat Gediminaitė. Politiškai dar reikšmingesnės buvo sūnų vedybos. Algirdui vedant vienintelę Vitebsko kunigaikščio sosto įpėdinę, dukterį Mariją, Vitebskas pateko Gedimino valstybės valdžion, nes uošviui mirus, Algirdas tapo paveldėtoju.[2]

Kai Liubartas Gediminaitis dar prieš 1322 vedė paskutinio Vladimiro kunigaikščio Andriaus (Jurgio sūnus) dukterį Bučą, jis įsigijo į Voliniją svarbias paveldėjimo teises. Jas pripažino Liubartui ne tik uošvis, bet ir šio brolis Levas (Leonas), drauge su Andriumi žuvęs 1323. Iš garsiosios Haličo-Volinijos Riurikaičių giminės, su kuria 13-jo amžiaus Lietuva buvo tiek daug turėjusi santykių, beliko vienintelė atžala —žuvusiųjų brolių sesuo Marija. Ji buvo ištekėjusi už Mozūrijos (Čersko-Sochačeevo) kunigaikščio "Traidenio" I (1316-41). Šio sūnus Boleslovas-Jurgis II (1324-40), Gediminui neprieštaraujant, perėmė dėdžių palikimą. Liubartas tada jau valdė rytų Voliniją. Bet Gedimino gyvenimo gale jam atsivėrė dar didesnės galymybės. Jas tačiau Liubartas ir jo broliai turėjo

ilgamečiuose karuose prieš Lenkiją užsitikrinti ginklu.

Haličo-Vladimiro kunigaikštis Boleslovas-Jurgis, ieškodamas atramos prieš totorių pavojų, glaudėsi ne prie Lenkijos Kazimiero, o prie Gedimino. Savo dėdės Plocko Vaclovo dvare jis vedė 1331 Eufemiją (Auką — Ofką) Gediminaitę, tuo būdu pasidarydamas Kazimiero švogeriu, kuris buvo vedęs vyresnę Gediminaitę (Aldoną). Kai Boleslovas-Jurgis 1340 buvo bajorų nunuodytas, Kazimieras taikstėsi užimti Haličą-Voliniją. Lenkams rūpėjo, be kitko, per Raudonąją Rusiją ir Padoliją artėti link Juodosios Jūros. Remdamasis stipriomis giminystės — paveldėjimo teisėmis, Liubartas tačiau įsitvirtino Volinijoje, beveik iki pat savo mirties (1385) su Lenkija kovodamas ir dėl kitos palikimo dalies. Jau prieš 1330 m. pasikrikštijęs stačiatikiu (Dimitru), Liubertas vietos gyventojams buvo labiau priimtinas negu Kazimieras.

Gedimino valstybės stiprų plėtimąsi į rytus iš dalies paaiškina jo pastangos *aprūpinti dalimis* savo sūnus ir anūkus,[3] nes tik rytuose tebuvo galima rasti naujų žemų valdančiosios dinastijos nariams.

Jau valdymo pradžioje Gediminas savo įtaką Pskove tiek sutvirtino, kad ten nusiuntė kunigaikščiu su stipria kariuomene ištikimą Gardino saugotąją Dovydą. Pats Pskovas, gindamasis nuo Didž. Novgorodo ir Livonijos ordino, buvo šaukęsis Gedimino pagalbos (1323). Pasižymėjęs karo vadas Dovydas, kuris savo kilme bus priklausęs Gedimino giminei, sėkmingai padėjo Pskovui prieš Livonijos kryžiuočius, kurie bandė skverbtis į rytinį Peipuso ežero krantą.[4] Nors Dovydas greit sugrįžo vėl į Gardiną, Pskovas liko tiesioginėje Gedimino įtakoje ligi jo mirties. Siekdamas daugiau įtakos Pskove, Gediminas stengēs jį vēliau atitraukti nuo Novgorodo ir palaikė Pskovo bajorų separatines pastangas. 1331 Pskove buvo pasodintas Maskvai nedraugiškas Tverės kunigaikštis Aleksandras (Mykolo sūnus). Novgorodo metraštyje yra pažymėta: "Pskoviečiai liovėsi bučiuoti kryžių (priesaikai) Novgorodui, pasisodino iš lietuvių rankos ("iz Litovskia ruki") kunigaikštį Aleksandrą".[5]

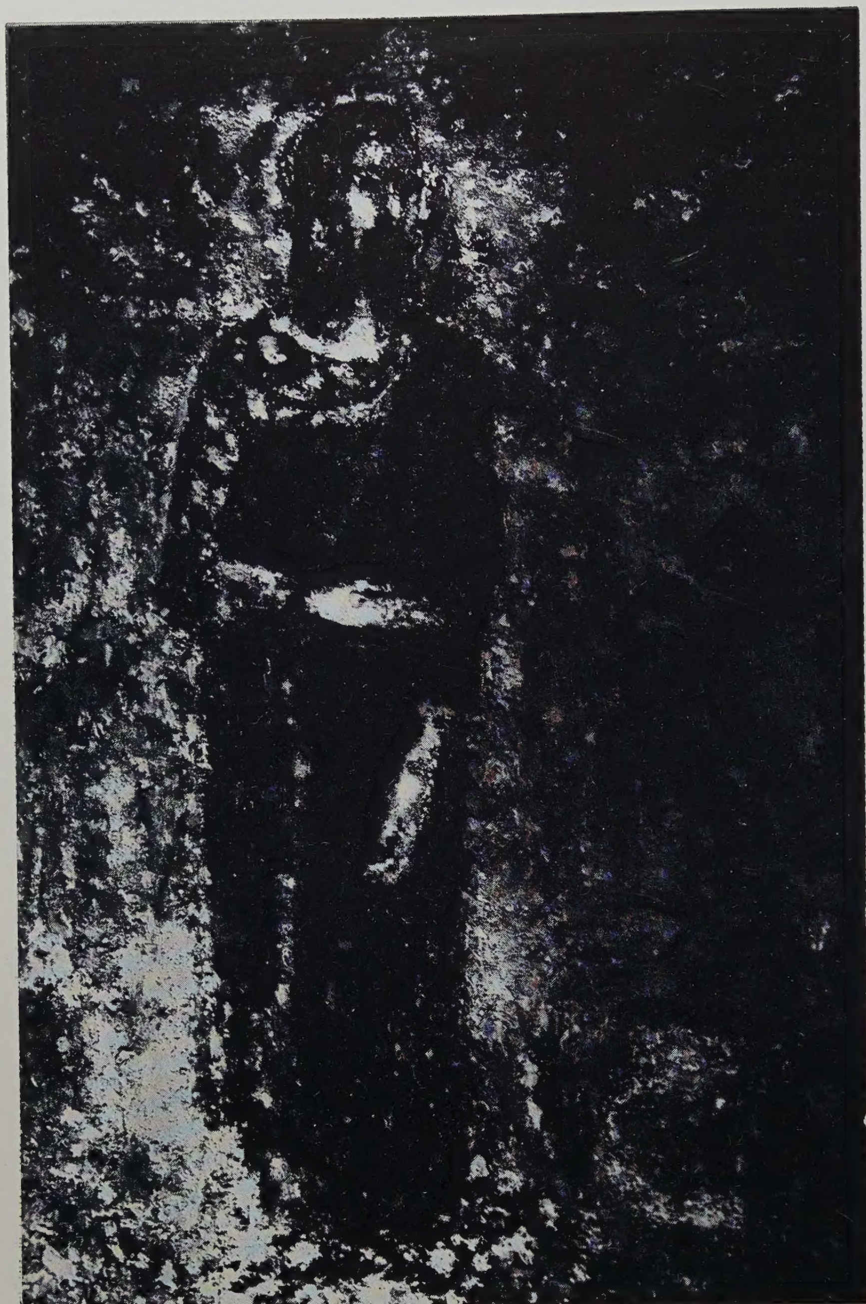
Savo įtaka Gediminas siekė priveikti ir Did. Novgorodą, kuris, pykdamas už Pskovo palaikymą, buvo sudaręs prieš Gediminą sąjungą su Livonijos ordinu. Kai dėl įtakos Novgorode varžėsi Tverės ir Maskvos kunigaikščiai, Gediminas taip pat vykdė savo politinį spaudimą, ypač kai totorių ordoje 1325 žuvo Maskvos kunigaikštis Jurgis (Danieliaus sūnus). Veiklus didysis Maskvos kunigaikštis Jonas Kalita (1327-41)greitai atstatė Novgorode Maskvos įtaką ir 1327 pasiuntė tenai vietininku savo kunigaikštį. Pajutę savo savarankiškumui pavojų iš Maskvos pusės, novgorodiečiai kreipėsi į Gediminą. Sudaręs su Novgorodu sau naudingą taiką ir miesto prašomas, Gediminas 1333 į tą respubliką kunigaikščiu atsiuntė savo sūnų Narimantą, kuris ten išbuvo trejus metus. Vėliau Novgorode varžėsi dvi bajorų partijos, t.y. Lietuvos ir Maskvos šalininkų. Kunigaikščiu būdavo kviečiamas tas varžovas, kuris tuo metu buvo stipresnis.

Net ir tolimo Kijevo kunigaikštis, nors dar skaitėsi totorų valdžioje, buvo priklausomas nuo Gedimino. Plačioji Lietuvos Metraščio redakcija ir Strijkovskis yra supainioję žmones ir datas, teigdami, kad Gediminas jau buvęs užėmęs Kijevą. Bet Novgorodo ir kiti vėlesni rusų metraščiai leidžia daryti išvadas, kad Kijevas yra buvęs tikroje priklausomybėje nuo Gedimino. Visos Rusijos metropolito, graiko Teognosto kanceliarijos užrašai parodo, jog Kijevo kunigaikščiu tuo metu buvo Gedimino *brolis* Teodoras.[6] Privengdamas totorių chano Uzbeko, Teodoras tačiau negalėjo palaikyti glaudesnių ryšių su Gedimino Lietuva. Apskritai Teognosto užrašai (1330-31) su savo charakteringa pinigine apyskaita yra autentiškas šaltinis nustatyti Gedimino ekspansijai į rytus.

Kai Maskva ėmė grobti artimas Smolensko žemes (Možaiską), Smolensko kunigaikštis pasidavė Gedimino globai, vadindamas jį "vyresniuoju broliu", t.y. ano meto kalba pripažindamas jo vyriausią valdžią. "Vyresniuoju broliu" Gediminas yra pavadintas 1340, kai Smolenskas atnaujino prekybos sutartį su Livonijos ordinu.[7] Į Lietuvą tačiau Smolensko žemė tebuvo įjungta tik Vytauto laikais.

Negalima tiksliai nustatyti, kada ir kaip Gediminas savo valdžion paėmė Pinsko ir Turovo (prie Pripėties) kunigaikštijas. Tų žemių užėmimą bandoma buvo atkelti dar į Vytenio laikus. Jos greičiausia buvo įjungtos į Lietuvos valstybę tik į Gedimino valdymo pabaigą.[8] Apskritai Gedimino laimėjimai rytuose yra šiek tiek aiškiau nustatomi, kai kritiškai įvertinami šaltiniai.[9]

Gediminas *nurodė* politinį — vedybinį kelią ir į tolimą Tverės kunigaikštiją. Per 150 metų toliau patvėrusi su Tverės kunigaikščiais sąjunga, kuri reiškė Maskvai priešišką politiką, buvo pradėta politinėmis vedybomis, kai Gedimino duktė Marija ištekėjo už didžiojo Tverės kunigaikščio Dimitro (Mykolo sūnaus). Iki pat 15-jo amž. antros pusės Tverės kunigaikščiai, varžydamiesi su Maskva, sau vis ieškojo paramos Vilniuje.

JADVYGA PAUKŠTIENĖ

KRISTUS ANT KALNO

(Aliejus)

Į augančią Gedimino galybę su *nepasitikėjimu* žiūrėjo totoriai, bet kokios rūšies buvo jų santykos su Lietuvos valdovu, lieka aiškiau neatskleista. Ar Gediminas su totoriais yra turėjęs susikirtimų, dar nėra atsakyta. Trumpos šaltinių žinios yra neaiškios. Gediminas nebuvo greit linkęs painiotis į karinius konfliktus. Didelę dalį žemių rytuose jis prijungė be karo. Kai 1324 gegužės gale Vilniuje lankėsi popiežiaus legatų įgaliotiniai, tada ten buvo atvykę ir totorių pasiuntiniai.[10]

Gedimino laimėjimai dar labiau buvo skersai kelio didžiajam Maskvos kunigaikščiui Jonui Kalitai. Totorių palaikomas, šis gana veiklus Gedimino amžininkas savo valdžion taip pat užiminėjo rusų žemes. Gediminas ne kartą buvo palietęs tokias pasienio sritis, kurias laikė savo valdžioje anas "rusų žemių rinkėjas". Nuo Gedimino laikų jau buvo pasėta nesantaikos sėkla su Maskva dideliam konfliktui. Jis brendo per šimtmetį, nors karinių susidūrimų būta jau prie paties Gedimino ir jo sūnaus Algirdo. Pasienio konfliktas yra žinomas iš 1335, kai Gediminas baudė Novgorodą už palankumą Mask-

vai ir staiga, nutraukęs taikos santykius, nusiaubė Toržoką. Už tai atsimokėdamas, Jonas Kalita sudegino kelias Smolensko žemės pilaites, kurios priklausė nuo Lietuvos.[11]

Šiaip jau Kalita *vengė* atviro susitikimo su Gediminu karo lauke, pastoviai tačiau stengdamasis prieš Lietuvos sąjungininkus veikti per totorius. Dėl Kalitos įkalbinėjimų 1338 Volgos totorių chanas Uzbekas išsikvietė Tverės kunigaikštį Aleksandrą (Mykolo sūnų). Greičiausia dėl artimų ryšių su Gediminu, Aleksandras su sūnumi totorių ordoje buvo nužudyti. Atsargiai prieš Lietuvą veikdamas, Jonas skatino naujus totorių žygius į Lietuvos įtakoje esančias žemes. Drauge su totoriais Maskvos būriai 1340 vėl teriojo Smolensko žemę.

Vis labiau plečiant Lietuvos valstybę į rytus, joje augo ir rytinių slavų skaičius. Gediminas tad skaitėsi "Letwinorum et multorum Ruthenorum rex."[12] Lietuvos valstybėn patekusios rusų žemės, kurios graikų krikščionybę buvo priėmusios po Kijevo Rusės krikšto (988), turėjo savą —iš dalies bizantiniško stiliaus bažnytinę kultūrą. Bažnytinės knygos ir "lietopisiai" vienuolynuose buvo rašomi "kiriliniu" raštu, tuo tarpu pagoniškoji Lietuva savo rašto nebuvo išvysčiusi. Tik romantikai Lietuvos istorikai, suklaidinti S. Grunau kronikos falsifikato, įrodinėjo lietuvius turėjus savo raštą.[13]

Jau nuo 13-jo amž., santykiaudama su Vakarų Europos kultūros atstovais, Lietuva vartojo lotynų kalbą (Mindaugo užrašai, Gedimino laiškai). Savo plačios tolerancijos laikydamasis, rytinių slavų žemėse Gediminas vartojo jų kalbą. Keli jo paties sūnūs (Narimantas-Hlebas, Jaunutis-Jonas, Karijotas-Mykolas, Liubartas-Dimitras) priėmė stačiatikių tikėjimą arba vedė rusų kunigaikštytes. Iš imtos vartoti slavų kalbos išsivystė Lietuvos didžiojo kunigaikščio *kanceliarinė* rašto kalba, kuri buvo skirtinga nuo maskvinės rusų kalbos.

Pats iki savo gyvenimo galo pasilikęs pagoniu, Gediminas ne tik nė vieno dėl religinių priežasčių *nepersekiojo,* bet Naugarduke Lietuvos stačiatikiams palaikė *atskirą* arkivyskupiją. Ji apie 1330 žlugo, nes po arkivyskupo Teofilio mirties nebebuvo paskirtas naujas įpėdinis. Lietuvos metropolijos Gediminui nepasisekė išlaikyti dėl priešiško nusistatymo Maskvos žemėse gyvenančio Kijevo metropolito Teognosto. Šio intrygų ir sudarytų kliūčių siūlai vedė į Maskvą.

Tinkamai nesutvarkytas Lietuvos rytinių žemių bažnytinis priklausomumas prie Gedimino įpėdinių sudarė valstybei įvairių rūpesčių. Iš vis labiau silpnėjančio Kijevo metropolijos rezidencijos perkėlimas į Vladimirą prie Kliazmos Maskvos žemėse (tai atliko 1300 metropolitas Maksimas) Lietuvos valstybingumui stačiatikių plotuose augino rimtą pavojų. Tik Algirdui vėl pasisekė (1353) šimtui metų laimėti atskirus metropolitus Lietuvai. Tačiau neturėjimas pastovaus ortodoksų metropolito Didžiosios Lietuvos kunigaikštystės gyventojams, kai religinis priklausomumas politikoje ėmė vaidinti svarbią rolę, kliudė rytinėse žemėse išlaikyti Vilniaus dvaro atstovaujamą valstybingumą (Eigenstaatlichkeit).

Gediminas stiprino Lietuvą, statydamas joje naujų pilių, tapusių administracijos centrais. 16-jo amž. plačioji Lietuvos metraščio redakcija mini įkūrimą išgarsėjusios Trakų pilies, 5 mylios atstu nuo Kernavės, toje girios vietoje, kur Gediminas primedžiojęs daug žvėrienos. Gražia legenda yra apipintas Vilniuje valstybės sostinės įkūrimas.[14]

Sėkmingai medžiodamas kalne (Neries ir Vilnelės santakoje), Gediminas nukovęs taurą, o paskui Šventaragio slėnyje (kur vėliau pastatyta katedra) susapnavęs įdomų sapną, kurį tepajėgęs tik vyriausias žynys Lizdeika išaiškinti. Valdovo sapne girdėtas staugimas "geležinio vilko", "lyg jame būtų staugę šimtas vilkų", reiškęs, jog toje vietoje būsiąs pastatytas miestas, kuris pasieksiąs didelio garso.

Geležinio vilko legenda, be abejo, primena Romos vilkę, kai jau lietuviai buvo įsisąmoninę apie savo kilmę iš romėnų. Nuo 19-jo amž. Vilnius įkūrimo legenda taip įaugo į savo praeitį pamilusios tautos sąmonę, jog Vilniaus pradžia be "Taurakalnio" (Pilies kalno) medžioklės ir Gedimino "Geležinio vilko" sapno yra nebeįsivaizduojama.

Istoriškai yra tikra, kad *vėliausiai 1322* Gediminas Vilniun jau buvo perkėlęs savo sostinę.[15] Kai rytiniame savo šone Lietuva vis daugiau įgijo žemių, reikėjo ir sostinei parinkti vietą labiau etnografinių lietuvių žemių rytuose.

Gedimino mirties aplinkybės nėra žinomos. Yra tikra tiek, jog ilgai buvo klaidingai aiškinta, kad Gediminas esąs žuvęs per Veliuonos apgulimą 1338, į pečius kryžiuočių pašautas. Jis tada žiemop (XI.1) su Livonija sudarė prekybinę sutartį. Labiau teisus tad yra Naugardo I metraštis, užrašęs žinią, jog Gediminas yra miręs savo mirtimi 1340-41 žiemą.[16]

Su Gediminu nuo rytų Europos istorijos arenos beveik drauge nužengė dar trys jo svarbūs amžininkai, to meto Lietuvos santykiams turėję reikšmės. 1340 bevaikis žuvo paskutinis Haličo - Vladimiro kunigaikštis Boleslovas - Jurgis (Mozūrijos Tradenio sūnus). Taigi turėda-

mas savo dalį Volinijoje, Liubartas, kurio žmona buvo Vladimiro kunigaikštytė, galėjo reikšti pretenzijas ir į kitas Haličo-Vladimiro žemes. Jis buvo vienintelis iš Gedimino sūnų, kuris nebuvo gavęs dalies etnografinėje Lietuvoje.

1342 mirė karingasis Prūsų ordino vyriausias magistras Dietrichas von Altenburg ir žymusis rusų žemių rinkėjas bei varžovas Lietuvai —Maskvos Jonas I Kalita. Šis turėjo visą eilę *gimininų* bruožų su Gediminu. Abu valdovai savo valstybes stiprino politiškai ir ūkiškai.[17] Abu jiedu įkūrė iki šiol patvėrusias sostines (Vilnių, Kremlių), į jų pamatus įmūrydami amžiną Gedimino sostinės ir Maskvos *antagonizmą*, išlaikytą ne tik jų dinastijų, bet ir vėlybesnių palikuonių. Ir Gediminas, ir Jonas Kalita savo valdžioje turėjo eilę dalinių kunigaikščių. Tik Lietuvos daliniai kunigaikščiai, ar valdančiosios šeimos nariai, ar išsilaikę smulkūs Rurikaičiai, nebuvo savarankūs valdovai. Jie labiau negu Maskvoje priklausė nuo didžiojo kunigaikščio. Šis galėjo, *iškeldamas* dalinių kunigaikščių sūnus kitur, nepripažinti jiems tų žemių, kurias valdė jų tėvai. Iš čia suprantama, kodėl sūnums išdalinus valstybę, turėjo išlikti bendroji valstybės vienybė.

Gedimino valstybės išdalinimas savo sūnums buvo įdomus, nes beveik kiekvienas jų turėjo savo specialų uždavinį santykiuose su kaimynais bei Lietuvos priešais. Yra tačiau tiksliai neatsakomas klausimas, kodėl Jaunutis, o ne kuris kitas jo veiklesnis ir gabesnis brolis, buvo pasodintas vyriausiu kunigaikščiu sostinėje. Atrodo, kad jis prasiskynė sau teises į Vilnių, būdamas pirmasis paskutinės Gedimino žmonos sūnus, panašiai, kaip vėliau, būdami paskutinių Algirdo ir Kęstučio žmonų pirmagimiai, tokias teises turėjo Jogaila ir Vytautas.

Per sostinę įgydamas didžiojo kunigaikščio titulą, t.y. vyresniškumą prieš kitus brolius, Jaunutis buvo paskirtas galva visai valdančiajai giminei. Į jam paskirtą palyginti nedidelį žemių dalinį, be Vilniaus, dar priklausė artimos sritys su pilimis: Ašmena, Ukmerge, Breslauja (Braslaw).

Kiti šeši Gedimino sūnūs taip pat gavo dalis. Istorijoje niekur daugiau nebesutinkamas Manvydas (Manivydas) savo dalį gavo etnografinėje Lietuvoje — Kernavę, o Juodojoje Rusijoje — Slanimą. Negalima apibrėžti tiksliai, koks teko Manvydui politinis uždavinys Gedimino valstybėje, ir iš viso keliamas klausimas, gal tokio Gediminaičio nesą buvę.[18]. Narimantui, kuris 1348 žuvo Strėvos kautynėse su kryžiuočiais, buvo tekusios Pinsko ir Turovo kunigaikštijos, t.y. dabartinė Polesė (Pripėties plote). Ir Polocke, po Voinos mirties, nors tas paliko savo įpėdinius, Gediminas pasodino Narimantą. Jam su Karijotu, gavusiu dalį Juodojoje Rusijoje (Naugarduke), teko ir santykiai su totoriais.

Algirdui, pačioje Lietuvoje įgijusiam Kriavą, o Rusijoje jau nuo seniau valdančiam Vitebską, teko svarbus uždavinys rytuose palaikyti santykius su Maskva ir kitomis rusų kunigaikštijomis. Dar sunkesni uždaviniai atiteko Kęstučiui vakarinėje valstybės dalyje. Jis paveldėjo Trakus ir Gardiną su Podlase (Liet. Brasta).

Nėra aiškių įrodymų, kad Kęstučiui Gediminas būtų atidavęs Žemaičius, kuriuose ir toliau laikėsi smulkūs kunigai. Lietuvos Metraštis Žemaičių neišskaičiuoja tarp Gediminaičiams paskirtų dalių.[19] Žemaičiai ir toliau išlaikė, santykiaudami su didžiuoju Lietuvos kunigaikščiu, savo savarankiškumą.

Kad ir laikydami Žemaičius vyriausioje savo valdžioje, į pačius krašto reikalus Vilniaus šeimininkai nesikišo. Kruvinose kovose su kryžiuočiais naudodamiesi didžiojo kunigaikščio parama, Žemaičių kunigai perdaug nesirūpino jo vyriausia valdžia. Greičiausia Algirdo laikais Žemaičių kunigai palaikė santykius su artimu kaimynu Kęstučiu, kuris dažnai Žemaičiams ištikimai duodavo pagalbos prieš kryžiuočius.[20]

Veikdamas kardu, diplomatija (santykiai su Ryga ir Vladislovu Lokietka) ir apdairiomis vaikų vedybomis, Gediminas išugdė valstybę, kurios stiprybė nesibaigė jo mirtimi. Lietuvos valstybės ateitis ir jos likimas stipriai suaugo su valdančiąja Gedimino šeima.

---

1 Podlasę vadinant "pagiriu", kartais maišoma su Polesie (Pripėties srityje).

2 Polnoje Sobranije Russkich Letopisej.

3 Paszkiewicz: The Origin of Russia, 208.

4 Pskovskije letopisi, vyp. 1, 1941, 15-16.

5 PSRL III, 75.

6 Priselkov, M. Fasmer, M.: Otryvki V.N. Beneševiča po istoriji russkoj cerkvi XIV v. (Izvestija Otd. Russk. Jaz. i Slov. 1916, 49-61.

7 LUB II, 333.

8 Plg. Paszkiewicz: Jagiellonowie a Moskva, I, 324-325.

9 Ibid. 315-365.

10 LUB. VI 481.

11 Plg. Paszkiewicz: Jag. a Moskva, 346-7.

12 LUB VI, 140. Plg. Adamus, J.: O tytule panującego (KH) 1930, 313-14.

13 Plg. Biržiška, Vcl.: Senųjų lietuviškų knygų istorija, I Chicago, Ill. 1953, 39-52.

[14] PSRL XVII, 261, 314, 375, 440, 494. **Stryjkowski, M.** Kronika Polska, Litewska etc. I, 1j46, 370-372.

[15] Plg. **Šapoka, Ad.** Vilnius Lietuvos gyvenime. Toronto, Ont. 1954, 8-11. **Klimas, P.**: Mūsų kovos dėl Vilniaus, I. Kaunas 1923, 6-7.

[16] PSRL III, 81.

[17] Plg. Paszkiewicz: Jag. a Moskva, 365.

[18] **Puzyna, J.**: Korjat i Korjatowicze (Ateneum Wilenskie) 1930, 427.

[19] PSRL XVII, 71.

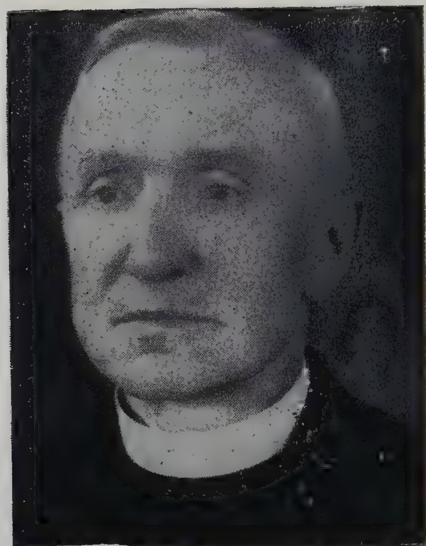
[20] **Zajaczkowski, St.**: Dzieje Litwy paganskiej, 1930, 43.

LIUBAVSKIJ, M: Obrazovanie osnovnoi gosudarstvennoi territorij velikorusskoi narodnosti, Moskva 1929. — PASZKIEWICZ, H.: studjow nad polityką polską, litewską i krzyżacką Boleslawa Jerzego, ostatniego ksicia Rusi halicko-wlodzimierskiej (AW, 2) 1924, 31-67- (") Z dziejow Podlasia w XIV wieku (KH, 42) 1928, 229-245.-PRESNIAKOV, A.: Obrazovanieje velikoruss kogo gosudarstva, 1918.—PUZYNA, J.: Korjat i Korjatowicze (AW, 7) 1930, 425-455 (papildymai idb. 11, 1936, 61-97(.— (") Narymunt Giedyminowicz (Miesięcznik Heraldyczny) 1930.- (") Potomstwo Narymunta Giedyminowicza (idb.) -STADNICKI, K.; Koryat Gedyminowicz i Koryjatowicze 1879, 1-146.- (") Synowie Giedymina, I (Monwid, Narymunt, Jawnuta, Karyat) Lwow 1881: II (Lubart) 1853. ZAJACZKOWSKI, ST.: W sprawie zajęcia Podlasia przez Giedymina (AW, 6) 1929, 1-8.-(") Wolyn pod panowaniem Litwy (Rocznik Wolynski II) Rowne 1931, 1-23.

JADVYGA PAUKŠTIENĖ — ČIKAGOS ŽIEMOS ŠEŠĖLIAI (Aliejus)

MYKOLAS VAITKUS

RUDENS IMPROVIZACIJA

Ir mirksniai — kaip gėlės, ir toliai — kaip puokštė..
Šypsai užsimerkęs.. Pravirkti gal trokšti?
Taip gera... Taip kvaila... Nebūto ilgiesi..
Ir atdūsio aidas sužvilga taip šviesiai..

Plevena pasaulis, grožybe apsvaigęs..
Neverki, keleivi, kad puotos greit baigias:
te amžiai banguoja, te grožis jiems švyti,
kai lenkiasi žemėn žiedeliai nuvytę..

JAZMINAS

Jazmino žvaigždės palinkę į vandenį,
kur vos liūliuoja gėlėtąjį skendenį,

ir nužydėję vainiklapiai snaigėmis
sklenda ir krinta, kuždėdami: Baigiamės..

Krinta kaip svajos į tylųjį duburį,
kur atminimas vainikan jas suburia

ir, kai žiemužė apgaubia, mum paseka
amžiais jaunutę gėlėtąją pasaką,

kur net ant kapo išaugs mum kaip jazminas,
amžiną svają grožybe įprasminąs.

UŽSIMERKT

Joninių vakaras toli toli svetur,
turtingai nuobodus, sotus, kasdieniškas..
Kaip trokščiau praeitį vaizduotėje atkast
ir žavesio nakties grožybę atsikurt...

Užmerkiau štai akis. Vaizduotėje skęstu..
Štai Kaunas.. Nemunas.. Apgriuvusi pilis..
Koks vakaras ramus, koks vakaras skaistus!
Kaip sapno šypsulys jis dvasioj pasiliks..

Būriai — būriai žmonių, malonūs ir linksmi.
Ir dega mistiškai laimingoji ugnis.
Ir gera, ir gūdu. Rods, šiurpuliais tuoj snigs..
Bet grįžta jaukuma dainom ir giesmėmis...

Veidai regėtieji, veidai palaiminti,
kokiom švytuojate šį vakarą mintim?
kur jūs? anapus gal? gal minit mus
visa širdies kančia ir meilės skaistumu?..

NEGANA

Erdvė — kaip ilgesys; mėlynė — kaip paguoda;
vėsi vandens gelmė — tamsi nei paslaptis;
ir girios — lyg sapnai, suvokti nesiduodą;
ir pievos — laisvėje kaip tinginės patisę..

Ne vienas aš čionai: štai sniegena jaukioji
žibčioja akimi, vikriai pribėgusi;
štai voverė jauna kaip plunksna atkiusnoja,
švelniai palenkdama trapius žolelių stiebus..

Bet vis tik vienas aš, ir siela tykiai ilgis —
gal Dievo danguje, gal žemėje žmogaus —
ir gožia nerimas, nei patakėje dilgės,
už tylią valandą karštais dygliais užmokąs..

SIELOS KRIAUKŠLĖJ

Ach, yra valandų, kai kitam pasakyt
sopulingai geidi, kas vien aušta tąsyk,
kaip aušrų ilgesys, kaip verpetai sapnų,
kaip nakties kuždesys slėpiningai kvapus

Bet tam žodžių nėra.. Tad tyloj prisiglaust —
ir lai švyti gaisai iš gilumo glūdaus..
ir lai kalba tyla amžina, viešpatni,.
jei jos kvapą dvasia sugebės išmanyt.

Gal gilios tos bylos paklausysi ir tu,
kaip kriaukšlelės klauseis kitada ir kitur,
kai kerėjo tave nuostabiais šiušesiais,
ir kaip retą namon brangenybę nešeis.

PLAUKIA — NYKSTA

Plaukia pūko debesėlis,
auksasielis, švelniamėlis,
kaip svaja aušrioji,
per tą dangų tyliamąstį
laimės rasti, džiaugsmo švęsti,
saulė kur vilioja..

Tirpsta, plaukia palengvėli
sapno dėlei tolių mėly,
kaip svaja manoji
į tą vakar tamsiatolį,
kur jo broliai, ten namoliai —
jūroj amžinojoj..

NEBEATSIMERKT

Kai užmerkiu akis ir žvelgiu praeitin,
kur žvaigždėtais stebuklais gaisavo,
ir krūtinėj grauda spinduliuodama tvino,
ir džiaugiaus, ir tikėt nedrįsau:

nebsinori daugiau atsimerkt ir sugrįžt..
į šiandieną abuoją ir pilką,
tik iš laime švytruojančio šypsančio ryžto..
neramybei paliepti: Nutilk!..

Ir glūdėt, ir tylėt, ir alsuoti kvapsnim —
ta dvasia iš sudužusio indo,
praeities valandom... Nebūtis tai nuskynė..
Nebūtis.. nebūtis įkandin..

KALĖDOS

Tykiai sklendžia sapno mostais,
ilgesio svajom ratuotos,
gilios dienos sniego skruostais
švęsti tyro džiaugsmo puotos.

Ir, nugirdus tylų gandą
iš didingosios tolybės,
ilgesingai siela skrenda,
kur dangus viltim sužibęs..

BROLIUI NUOVARGIUI

(Skiriu d. gerb. Jurgiui Gimbutui)

Tylusis nuovargi, keleivio palydove,
beplastančios širdies neatskiriamas drauge,
Kodėl žmogus tavęs nekentęs nesiliovė,
nors esat kaip garsai vienon dainon suaugę?

Juk tu nusilpusį vediesi gailestingai
pas savo seserį atoalsą priglusti,
kur jis, kaip kūdikis pas motiną, užminga,
nušvitęs šypsuliu, būties pamiršęs rūstį.

Tiek valandų saldžių veikimo tyrlaukiuose
esi paruošęs mums, kiek atilsėlio puotų!
Tad ačiū tau, broliau! Ir aš Dievop šaukiuosi:
Te sveiko nuovargio dar būna daug mums duota!

NEŽINOMA

Metai gimė. Mėnuo šviežias.
Bėga tolin sausio vėžės.
Kvepia speigu plotai gajūs.
Vėju skrenda mūsų šlajos.

Į platybes, į laisvužę,
ten kur mįslės prisigūžę,
ten kur paslaptys žaibuoja,
kur nežinomi rytojai!....

Kas ten slypi? Kas įspės tai?
Gal svajų sugriuvę miestai..
Ar svarbu tai? Žinom — gausiai
ten nežinomo ragausią!

FEJERVERKAS

Ir ištryško į augštybes tamsią naktį,
ir pasklido, sutvaskėjo ir pabiro
mįslių saulėm, žvaigždelytėm džiaugsmo tyro
ir įsižiebė stebuklais žemė degti...

Ir užgeso sušvytravęs fejerverkas,
saulės dingo, griuvo žvaigždžių rūmų arkos,
nuskandino džiaugsmo pasaką šešėliai —
vien tik žvaigždės amžinosios šypso mėly...

GYVOJI LIEPSNELĖ

Baigiasi mėnuo, kaip tilstą vargonai,
graudžiai pritarę mirties antofonai..
Nyksta momentai.. Ar daug dar jų lieka
gyvajai žvakei sutirpti į nieką?..

Baigiasi mėnuo.. Ar griš dar po metų
mirksnių dvilksneliais gaivinti poeto?
Gal žiburėlis bus žemei užgesęs —
ir vien giesmėj bejieškosit jo dvasios..

Betgi žibsėki, gyvoji liepsnelė,
dar vakarinio nebaigus mum kelio,
kol atsrovens iš Anapus dvelkimas —
ir tu užgesi, kaip tolyje rimas...

JUK TAI — SAPNAS

Atsivėrė ir sušvito — sklinda, vilnija
mano siela toj bedugnėj, toj mėlynėje.

Ir nustebę akys mano, lyg svajonėje,
alpiai geria tykią — tykią jos simfoniją.

Ach, tos obels skaisčiasniegės, baltos pasakos,
ir tas auksas, ir tas mėlis saulėj jas supąs.

Ta giraitė žalsvagelsvė, džiaugsmo šypsena,
Ta trobelė tyliamąstė paupy sena

Ir tos pievos švelnios, tylios, glaustis gundančios,
ilgesingos tos svajonės atsibundančios..

Užsimerkiau.. Jūk tai — sapnas.. Juk pabusiu tuoj,
ir nemirštančioji siela ką patirs rytoj?..

GAMTOS ŠVENTYKLOJ

Tie skliautai mėlynieji,
žemę ir dangų vieniją,
tarytum mąstą tyliai
Viešpaties mintį giliąją..
Ir ta gėlėta žemė,
kur žvilgį mielą gręžiame,
ta didė Mater Alma,
ta mūsų kojom atrama..
Ir tos kalnynų sienos
potvyny mėnesienos,
erdvėj didingai glūdį,
Dievo galybę liudiją..
Viršūnių tie pilioriai,
Viešpačiui giedą Gloriją,
ir didmarių vargonai —
mistingoji simfonija..
Tos tyliai glūdį girios —
rimtis patvinus tyruose..
Naktų tos tylios maldos —
tos kvapsnys nesuvaldomos!..
Ir tu kuždi netyčia:
Vai, Dieve, aš Tavo bažnyčioje!
Ir taip ramu ir gera man,
pamiršus žemės nerimą..

TAU ATSIDUODU

O, Motina mano geroji, kilnioji,
skaisčiausioji Gėle laimingame rojuj,
aš vargšas Tavę šiandieną šaukiuosi..
ir laukiu, kad žmogų nevertą paguosi.

Tiek daug ko man trūksta! Aš — gyvas vien skurdas,
piktam ir klaidoj susiraizgęs absurdas.
Širdis — vien žaizda, kur pagyti net bijo.
Vai, gelbėk — Tavęsgi šaukiuosi, Marija!..

Tu, Motina geroji, žinai, ko man reikia, —
tad vaikui paikajam pagalbą suteiki!
Ir nūn, ir per amžius aš Tau atsiduodu —
Tu, mano stiprybe, Tu, mano paguoda!..

AR IR TU ILGIESI?

Pasakyk, vėjeli, ko suoki taip graudžiai,
kai tamsa švelnioji nakčiai skraistę audžia?
Ar ir tu vienatvėj amžinoj ilgiesi
ir bent sykį trokštum parymoti dviese?

Betgi taip tau lemta, begalių vienuoli,
veržtis ir nerimti, skrist ir skrist į tolį,
kol, išsekus jėgai, sykį atsilsėsi
praeities bekraštės amžinam pavėsy

GĖLĖS MALDA

Tylų ežerėlį žalias alkas gožia.
Bangos supa gėlę, puošnią lygu rožę,
baltą kaip leliją — žavų nenufarą,
aušrą melsvarausvę su širdim gintaro.

Tykiai tykiai žydi vandenų dukrelė;
iš gelmių išdygus, saulėn veidą kelia,
tartum skaisčią giesmę — savo tylią maldą
į grožybių Tėvą, kur visatą valdo:

Štai, esu aš, Tėve, kaip mane sukūrei,
Tavo saulės aukse, Tavo mėlio jūrėj,
savo tylią širdį Tau plačiai atskleidus,
kur teatsispindi Tavo šventas veidas.

ARGI MIRĖ DAINA?

Ir žemužė ta pat, viešpatni motinėlė,
ir saulutė gaši, besimaudanti mėlyje,
ir giružės mįslė, užburta žalumyne,
ir upelio žvaliai bevingiuojanti linija —

tad kodėl gi dvasia abejingai vien stebis,
įsisupus šaltai lyg į snaudulio debesį,
nesušvinta širdis — ir neplūsta kaip vynas
joj giesmė nuostabi, kaip pasaulis tas dyvinas?..

Ar užgeso joje žvaigždžiasparniai miražai,
ir svajonių aušras kasdienybė uždažė jai?
ar fontano gaivaus bus sidabras išsekęs
ir nutildęs visam jo gracingąjį šnekesį?

Ne, o, ne! Ji gyva, ta dvasia neramuolė,
tik prigludus savo poilsio tolyje,
kur jai suokia Giesmė, vis gyva, kaip Gražna —
kaip Dangus, Visata ir Žmogus amžina..

GRAUDU

Veriesi, grabe?.. Vai, dar leiski
pažvelgt pro sunkų vožto kraštą,
į praeities tolybę vaiskią,
kuri kasdieną mąžta, mąžta..

Tenai, tenai.. Jauni ir gražūs..
Ir mūsų kelias — rytmetėlis..
Ir ateity — svajų miražas..
Ir akyse — vien saulė, mėlis..

O nūn? o nūn?.. Po tiek daug metų
kaip tai toli!.. Šypsaisi graudžiai..
Kaip tai gražu — kuždi iš reto,
ir skausmas ašarą išspaudžia..

Eleonora Marčiulionienė — Lėkštė (keramika)

MILAŠIAUS KŪRYBA

DR. J. GRINIUS

Prieš dvidešimtį metų, 1939 m. kovo mėn. 2 d., Fontainebleau miestely, netoli Paryžiaus, mirė Oskaras Vladislovas Milašius. Šito lietuvio patrioto ir prancūzų poeto mirties sukaktis šiemet prancūzų buvo minima Paryžiuje ir kitur ne vieną kartą viešuose susirinkimuose ir žurnaluose. Milašiaus mirties sukakties viešą minėjimą Paryžiuj taip pat suruošė Lietuvos atstovo Prancūzijoj dr. St. Bačkio suorganizuotas komitetas. Šito minėjimo proga buvo išspausdintas net specialus leidinys, kuriame sutelkta apie Milašių gana įdomios medžiagos. Tik grynai lietuviškoj visuomenėj ši Milašiaus mirties sukaktis nerado didesnio aido. Man neteko pastebėti, kad šią sukaktį būtų plačiau minėję platesni lietuvių sambūriai Europoje ar Amerikoje. Gal dvidešimties metų sukaktis lietuviams atrodė per menkas laiko tarpas, o gal jau žmonės spėjo užmiršti, kad toks neeilinis žmogus gyveno ir nusipelnė Lietuvai ir Prancūzijai. Tačiau tai nekliudo mums prisiminti šį žymų asmenį ir jo kūrybą.

Kalbėti apie Milašių nėra lengva. Pirmiausia, jis mūsų mažai pažįstamas. Visi Milašiaus kūriniai yra parašyti prancūziškai, o lietuviškai tėra išverstų tik keliolika eilėraščių ir jo misterija "Miguel Manara". Tiesa, apie Milašių lietuviai jau yra parašę keturias disertacijas, tačiau dvi jų neišspausdintos, o dvi menkai paplitusios lietuviuose. Antra sunkenybė kalbėti apie Milašių trumpai yra man subjektyvinė, nes per trisdešimtį metų nuo mano disertacijos apie Milašių man yra tekę keletą kartų viešai pasisakyti. Todėl yra sunku surasti naują įdomų jo kūrybos aspektą, apie kurį nebūtų buvę rašyta. Trečia, kalbant ir rašant apie Milašiaus poeziją, man atrodo, būtina paliesti ir jo asmenį, nes reto poeto kūryba tėra taip glaudžiai susijusi su asmens egzistencine kova, kaip Milašiaus. Be abejo, kalbėti apie jo asmenį nėra esminė sunkenybė, bet tai verčia visą straipsnį schematinti.

Kalbant apie Milašių, nevienam lietuviui kyla klausimas, ar Milašius tikrai buvo lietuvis, ar nepadarome mes jį lietuviu dirbtinai pasididžiuoti. Šis klausimas kyla todėl, kad mes šiandien lietuvybę suprantame per siaurai. Dabar mes žiūrime ne tiek asmeninio apsisprendimo tautybės atžvilgiu, bet lietuviško kraujo ir lietuvių kalbos mokėjimo, t.y. dalykų, kurie priklauso daugiau nuo aplinkos, negu nuo asmens apsisprendimo. Mes žinome, kad Milašius rašė prancūziškai, lietuvių kalbos mažai temokėjo ir etnografinėj Lietuvoj tebuvo svečias. Taigi, nacionalistiškai galvojant, — menkas jis lietuvis.

Tačiau ne taip į save žiūrėjo Milašius. Jis pirmiausia jautėsi palikuonis tos Lietuvos, kurioj tautybę apspręsdavo ne kalba ar kraujas, bet priklausymas Lietuvos valstybei, Lietuvos Didžiajai Kunigaikštijai. Jis buvo gimęs Čerejos dvare, Gudijoj, kuri kadaise priklausė istorinei Lietuvos Didžiajai Kunigaikštijai. Jis žinojo, kad jo senoliai (didikai) buvo kilę iš etnografinės Lietuvos (nuo Babtų ir Labunavos), o jo senelis Arturas Milašius, 1831 metų sukilime kovodamas prieš rusus, buvo sunkiai sužeistas (neteko vienos kojos). Poeto tėvas Vladislovas Milašius sūnui nekartą buvo sakęs, kad Milašiai lietuviai — lietuviai pirmiausia tokia prasme, kokia kadaise buvo Adomas Mickevičius. Bet Milašius buvo lietuviškesnis už Mickevičių, kuris lietuvių kalbos mažai temokėjo, apie Lietuvą rašė lenkiškai ir dirbo Lenkijai. Tuo tarpu Milašius, kad ir mokėjo lenkiškai, bet apie Lietuvą rašė prancūziškai, dirbo Lietuvai, kaip pirmasis oficialusis Lietuvos atstovas Prancūzijoj, ir pats skelbėsi esąs lietuvis, apsisprendęs už Lietuvą dėl savo šeimos tradicijų ir dėl pareigos jausmo ginti savo skriaudžiamą senolių žemę. Mano nuomone, šitoks asmeninis apsisprendimas yra vertingesnis negu biologinis (kraujo) momentas.

Be abejo, Milašiaus raštų kalba — prancūzų kalba — neleidžia jo įtraukti į lietuvių literatūrą, ir šito mums gaila. Tačiau jo prancūziški raštai laimi simpatijų Lietuvai Prancūzijoj. Be jo raštų Lietuvos vardas dabartinėj Prancūzijoj būtų mažiau žinomas.

Milašiaus kilmė — jo priklausymas senajai Lietuvos aristokratijai — nėra bereikšmis poeto asmeniniam gyvenimui ir jo kūrybai. Sena aristokratinė kilmė Milašiui neleido sutapti su demokratine nacionalistine Prancūzija, nors ją poetas tikrai mylėjo. Pusiau rytietis savo kilme, Milašius negalėjo tapti iš esmės vakarietiškos, racionalistinės Prancūzijos vaiku. Jis buvo ir liko dviejų pasaulių žmogus. Tai didino

ELEONORA MARČIULIONIENĖ

ANGELAS
(Keramika)

Milašiaus vidinį dvilypumą, tai skatino jį aistringiau jieškoti sau vietos pasauly arba atsparos taško savo žmogiškajai egzistencijai, tai stiprino vienišumo jausmą, kuris taip galingai aidi visoje Milašiaus kūryboje. Tiesa, vienatvės ženklu yra pažymėtas kiekvienas asmuo, kuris stengiasi prasmingai gyventi. Bet Milašiaus gyvenimo aplinkybės buvo taip susidėjusios, kad jis jautėsi ypatingai vienišas.

Iš prigimties jautrus ir svajingas, vaikystėjo jis nepatyrė tėvų meilės. Senatvės slenkstyje — "Rugsėjo simfonijoj" — jis galės pasakyti:

Mąsčiau tave, vienatve, —aš mąsčiau tave, apleistąją...
Nes niekada, Žindyve, aš nesu turėjęs motinos nė tėvo,
Ir pastogėj bastės pamišimas su šalčiu.

Jis augo vienišas su aukle dideliuose ir apleistuose Čerejos soduose. Dvylikos metų Milašius buvo išrautas iš Gudijos dvaro parkų ir persodintas į Paryžių, į licėjaus internatą. Kai čia, bebręsdamas, pradėjo klausti savo gyvenimo prasmės, jis pasijuto atsidūręs ties tuštuma, ties nieku, ties nebūtimi, nes jis buvo be krikščioniškos religijos, be kurios dorybių — mei-

lės ir vilties, — vienatvė sunkiai nugalima. Joj atramos jis neturėjo nuo pat vaikystės, nes jo motina buvo indiferentė, o tėvas — kovingas ateistas. Tik dešimties metų Oskaras buvo pakrikštytas, o paskui trumpai paruoštas pirmajai komunijai. Tai buvo visas jo religinis auklėjimas. Vėliau Prancūzijos mokyklose mokslas taip pat buvo priešingas religijai, nes XIX amž. pabaigoje Paryžiaus šviesuomenėje klestėjo liberalizmas, racionalizmas, pozityvizmas, socializmas. Tai buvo pasaulėžiūros srovės, priešingos svajingo vaiko bei jaunuolio prigimčiai. Žemės pagundų džiaugsmai su moters trauka, tokie stiprūs ir viliojantys Paryžiuje, jauno Milašiaus taip pat nepatenkino. Apsvaigimo ar išsiblaškymo momentui užgesus, jis jautė dar didesnę vienatvę negu pirmiau — vienatvę, tuštumą, beprasmybę. Ir vėliau, kai jaunystės audros ir kovos pradėjo aptilti, Milašių atskyrė nuo žmonių skaudi veidą bjaurojanti liga: vilkligė — lupus — nosies džiova, kuri buvo gydoma chirurginėmis operacijomis. Šitaip ir liko Milašius vienišas keleivis, išvažinėjęs skersai išilgai visą Europą, ilgai rymojęs prie didžių poetų, filosofų ir teosofų mistikos veikalų, bet ilgiausiai klausęsis savo vienišos širdies, kuroje likimas išbraižė idealaus džiaugsmo ir realios nelaimės simbolį.

Tegu tą nuotaiką, vienatvės tarp idealių troškimų ir skurdžios tikrovės, perduoda paties poeto vaizdai, nors ir ne tais žodžiais. Štai "Rugsėjo simfonijos" antroji dalis.

Vienatve, mano motina, atpasakok man mano
būtį! Štai
Be kryžiaus siena, stalas ir knyga
Užvožta! Jei seniai laukta, negalima svajonė
Pabelstų man į langą, lyg zylelė suledėjusia
širdim,

Ar kas pakiltų ir duris pravertų?
Lyg to medėjo, niūkiame raiste
susivėlavusio,
Jaunystės paskutinis riksmas leipsta ir jau
miršta: krisdamas pastaras lapelis
Nugąsdina bežadę girių širdį.

Kas tu esi, nuliūdusi širdie? Miegūstas
kambarys,
Kuriam, alkūnėmis ant knygų užverstų
parymęs,
Sūnus Palaidūnas klausosi, kaip zirzia mėlyna
vaikystės musė?
Ar gal esi tu atminimų veidrodis? Ar kapas
gal, kurį vagis sutrikdė?

Į tolį vakaro atodūsių lydėtieji, o laimingieji,
jūs auksavarsiai debesys,
Laivai dailieji, angelų prikrauti manos!
Ar tai tiesa, kad niekas, niekas jau nemylite
manęs,
Kad niekados, o niekad jūsų neregėsiu
kūdikystės krištole?

Kad jūsų sielvartai, balsai ir mano meilė,
Kad visa tai tebuvo širšės suzvembimas vėjuos,
Tiktai ant grabo takštelėjus ašara,
Tik grynas melas, tik širdies manos plaukimas,
nugirstas sapnuos?

Aš prieš senatvės nebylų ledyną rymau
vienišas!
Aš rymau vienišas su savo vardo aidesiu!
Nelyginant dvi sesers, susitaikiusios nelaimėj,
Šiurpi diena su šiurpulinga naktimi, užkopusios į miego tiltą, moja ženklą!

Ir tartum ežero klaikaus gelmėj skursnus
akmuo,
Kadaise nusviestas gražaus ir atšiauraus
vaikučio,
Taip atminimų miegančiam dumble, liūdnių
liūdniausioje širdy
Apsunkus mano meilė miegti.

Antras, labai ryškus bruožas Milašiaus gyvenime yra vidinė įtampa, kuri kyla, besistengiant nugalėti vienatvę ir vidaus dualizmą, kurį jaučia kiekvienas žmogus. Tačiau tas dualizmas ypač ryškus Milašiaus gyvenime. Iš prigimties jautrus ir svajingas, Milašius nuo pat vaikystės ilgėjosi tobulos meilės, būties pilnatvės ir prasmės. Tačiau nuo tos pat vaikystės gyvenimo tikrovė brutaliai triuškino idealių siekimų svajones. Vaikas jis nepažino šiltos tėvų meilės, nes tėvas buvo staigus ir brutalus, o motina nuolat užimta įvairiais reikalais. Jaunuolis Paryžiuje (ir vėliau) tikėjosi idealios meilės patirti iš moterų, tačiau jų meilė, kūniška meilė tik didino nusivylimą, tik gilino plyšį tarp idealių troškimų ir gyvenimo menkystės.

Tai, ką materialistinė ir pozityvistinė filosofija piršo, kaip pačią prasmingiausią tikrovę, Milašiui atrodė, kaip apgaulinga menkystė. Kad Dievas ir religija galėtų tą žmogišką menkystę perkeisti ir suteikti jai prasmės, Milašius netikėjo. Todėl, kai jis pamėgino savo sielą išreikšti poezijoj, tas dualizmas didele įtampa išsiliejo joje. Idealieji troškimai čia susikristalizavo apie vaikystės prisiminimus su plačiais ir slaptingais Čerejos sodais, kuriuose 4 metų vaikas buvo įsimylėjęs tik dvejais me-

tais už save vyresnę mergytę. Nors vaikystės namas jam atrodė tamsus ir šaltas, bet kadangi tai buvo vaikystės aplinka, atsiminimuose tai įgavo idealios svajonės spalvų. Taigi, jo vaikystė vaizduotėje tapo poeto rojum, bet prarastuoju rojum, į kurį negalima sugrįžti, nes laikas uždarė visus vartus į praeitį. Todėl ir vaikystės motyvas per visą Milašiaus kūrybą galingai aidi, kaip prarastojo rojaus motyvas, lydimas didžiulės nostalgijos ir melancholijos. Poetas grįžta į vaikystės dienas, į medžių pavėsius, į šaltą ir tamsų namą, į savo knygas, į savo žaidimų mylimąją draugę, bet tik mintimis ir svajonėmis, nes prarastasis rojus laiko durų buvo uždarytas šiai realybės dienai, kurioj slankioja menkystė ir nuobodis, šlykštumas ir beprasmybė.

Šalia vaikystės, poeto Milašiaus idealieji troškimai susikristalizavo taip pat apie meilę ir moterį. Jis ilgėjosi meilės tyros, skaisčios, pasiaukojančios ir taurinančios, absoliučios, užpildančios bet kokią tuštumą. Bet kur rasti tokią meilę ir tokią sužadėtinę, kai gyvenime per moterį ateinanti meilė — tik aitrus kraujo sukilimas, tik donžuaniškas siautimas, nusivylimas, kančia, sudužimas. Bet dėl to Milašius nenustoja siekti meilės, jos ilgėtis, svajoti apie idealią moterį. "Tai kas, kad tu būtum nereali arba net viena tų, kurių niekad nebuvo? Ar dėl to mano vienatvė su mylimais sodais būtų mažiau žavi, ar mažiau gražus tavasis ruduo su degančiais lapais?" (L'Irréelle) Todėl Milašius dainuoja apie įsivaizduotas mylimąsias su keistais muzikaliais vardais: Celiane, Lalie, Lilia. Jis svajoja apie nepažįstamą tolimąją, kuri gal nuramins jo širdį. Jis dainuoja apie meilę, kuri būtų mažiau, kaip angelo, ir daugiau kaip gėlės. Jam ypač liūdesį kelia legendarinė Egipto Tebų princesė Karomama, kurios statulėlę jis matė Luvro muziejuje.

Tačiau dėl svajingos meilės, kaip ir dėl dingusios vaikystės, galima liūdėti, bet tai negali atstoti gyvenimo tikrovės, negali duoti jokios prasmingos atramos žmogiškai egzistencijai, kaip jos negali duoti nė donžuaniškos avantiūros, kurios Milašiaus poezijoj turi nemenkos vietos. Todėl kasdieninį žmogaus gyvenimą jaunasis Milašius vaizduojasi, kaip bezdžionės šokį — bezdžionės susenusios, epileptiškos, šašuotos, kuri, bjauriam rudens lietui lyjant, pagal išklerusios katarinkos garsus šoka gal paskutinį bezdžionišką šokį.

Dėl idealių siekimų negalimybės ir dėl kasdieninės tikrovės beprasmybės, jo paties asmeninis gyvenimas Milašiui visas juodas:

"Mano gyvenimas yra paskutinė nemiga ligonio, kuris teturi tik vieną draugą — brėkštančios dienos blyškią našlaitę". "Mano gyvenimas yra nuogas, be minties langas raupsuotoj, suklerusioj landynėj, susigraužimo prieglobsty, anoj gelmėj juodo priemiesčio, kurio negalima praeiti nesušnabždėjus mirusio ar dingusio (žmogaus) vargingo vardo". Jaunas Milašius net drįsta pasakyti, kad jis esąs labiau miręs negu visi mirusieji Lofoteno kapinėse.

Todėl nenuostabu, kad šitokį neprasmingą savo gyvenimą galvoja sava ranka užbaigti. Ir iš tikro vieną kartą, po aštraus kivirčo su savo ekscentrišku tėvu, Milašius kėsinosi nusižudyti.

Po tėvo mirties (1904) paveldėjęs didelius turtus, O. Milašius pradeda savo europines keliones ir drauge laisvas literatūrines, filosofines, teosofines, mistines, kabalistines studijas. Jų ir drauge moters traukos įtakoje jis pradeda išsivaduoti iš savo tragiškojo nihilizmo. Jam pradeda aiškėti, kad gilesnio pažinimo sąlyga ir būties pradas yra meilė — Meilė, — kuri kuria ir palaiko visus daiktus ir visas gyvas bei sąmoningas būtybes. Meilės pradas, įsikūnijęs medžiagoje, apsireiškia grožiu, o žmogaus sieloje — meilės jausmu. Dabar Milašiui atsiskleidžia ir moters vaidmens prasmė. Joje meilės pradas apsireiškiąs grožiu, o per jos meilę labiausiai sueinama į kontaktą su universaline meile — visa Būtimi. Tiesa, kūniška meilė moteriai baigiasi nusivylimu ir sudužimu, tačiau šis sudužimas paliekąs nedūžtančios, nepraeinančios, absoliutinės meilės ilgesį. Taigi, moters meilė įvedanti į universalinę meilę ir į Dievo meilę. Todėl ir Don Žuano istorija nėra tik siautimo nuotykiai, bet drauge klaidžiojimai, absoliutinės meilės pasiilgus, nors Don Žuanas to ir nenumano. Ir kada Milašius sužino, kad Ispanijoj buvo ne legendarinis Don Žuanas, kuris už nuodėmes buvo nutrenktas į pragarą, bet istorinis tikras palaidūnas — Miguel Manara, kuris per mylimą moterį atsivertė ir tapo garsiu atgailautoju, Milašius juo susižavi ir rašo to tikrojo, istoriškojo Don Žuano — Miguel Manaras misteriją.

Joj jis vaizduoja, kaip Miguel Manara po daugelio moterų suvedžiojimų pajunta savy beprasmišką tuštumą, lyg pelenų skonį, kaip draugo paskatintas susipažįsta su jauna, skaisčia ir religinga Girolama de Mendoza, ją įsimyli ir veda. Jai mirus, Miguel Manara pamato, kad jo sielą begali patenkinti tik Dievo meilė, nes tik Dievas tėra nenykstanti absoliutinė meilė. Įstojęs į vienuolyną, Miguel Manara atsiduoda atgailai ir artimo meilės darbams, pasiekia tokio tobulumo ir Dievo malonės, kad gali pagy-

POVILAS KAUPAS — KALNŲ PEISAŽAS (Aliejus)

dyti paralitiką, kai šis viešai išpažįsta, kad Dievas yra Meilė. Miršta Miguel senas, vieną rytą beeidamas į kasdieninius artimo meilės darbus. Meilės nuodėmę ir atgailą Milašius dar vaizduoja Mephibosetho misterijoj. Tai karaliaus Dovydo ir Betsabejos atvejis.

Taigi, "Miguel Manaros" ir "Mephibosetho" misterijomis, parašytomis 1911-1913 m., Milašius pasirodo jau krikščionis, kuriam tik krikščionių Dievas tėra Meilė. Tačiau svarbiausiu lemiančiu momentu savo gyvenime O. Milašius laikė 1914 m. gruodžio 15 d., kai vėlų vakarą po Šventraščio skyrelio paskaitymo pergyveno dvasinę viziją. Joje jis regėjo dvasinę saulę, kaip absoliučiai tikrą Būtį, jausdamas savo atramą joje, o materialų pasaulį erdvėj ir laike, kaip reliatyvybę. Prisimindamas šitą momentą, kada didžioji Būties paslaptis staiga sušvito, Milašius rašo: "Aš ragavau šventą ramybę. Mano galvoj nebebuvo nė lašelio neramybės nė skausmo. Aš buvau kunigas pagal Melchizedeko tvarką".

Nuo šito momento juodas nihilistas, kuris anksčiau sakėsi pavargęs nuo "Būti arba nebūti", dabar jaučiasi savo egzistencinę kovą laimėjęs. Jis dabar bežino tik meilės Dievą. Jam lenkiasi, Jį garbina, Jam meldžiasi ir į Jį norėtų nurodyti kelią kitiems, nors ir neturi daug vilties, kad išdidaus proto žmonės jį suprastų. Todėl savo mistiškai egzegetinius raštus Milašius skiria tiems, kurie moka melstis. "Aš tesikreipiu tik į tuos protus, sako Milašius, kurie pripažįsta maldą kaip pirmučiausią visų žmogaus pareigų. Augščiausios dorybės — artimo meilė, skaistybė, auka, mokslas, net Tėvo meilė, — tebus užskaitytos tik toms dvasioms, kurios pačios iš savęs nusižeminimą maldoje pripažino absoliutine būtinybe."

Šita palaipsniška Milašiaus pasaulėžiūros evoliucija — nuo piktažodžiaujančio donžuaniško nihilizmo iki nusižeminimo maldoje prieš Meilės Dievą—yra ne tik atsispindėjusi Milašiaus poezijoj, bet beveik visa jo poezija, išskyrus jaunystės silpnesnius eilėraščius, yra tos evoliucijos išraiška. Juo labiau Milašius artėjo į krikščionių Dievą — Meilę, juo Milašiaus poezijoj labiau nyko pesimistinis nihilizmas, užleisdamas vietą viltingiems ir aistringiems tei-

gimams. Nuo to momento, kai jis miglotai pradeda nujausti, kad visos būties pagrinde glūdi Meilė, Milašius parašo pačius įdomiausius ir giliausius kūrinius, vistiek, ar tai būtų misterijos, ar lyrinė poezija (tiesą pasakius, ir jo misterijos yra lyrinės).

Kadangi ta pasaulėžiūrinė evoliucija Milašiui nebuvo teorinė problema, bet jo viso asmeninio likimo dėl "Būti ar nebūti" problema, todėl beveik visa jo poezija, išskyrus jaunystės silpnesniuosius kūrinėlius, yra egzistencinė problematinė poezija. Tai ne forminio žaismo, bet didelės rimties poezija. Ir išpažindamas universalinę meilę ir pats veržedamasis į visokios Meilės šaltinį, Milašius savo poezijoj dažnai pasilieka liūdnas, nes jis pasilieka su žmogiška silpnybe, su senstančiu savo kūnu, kuris nenori nei senti, nei mirti; pasilieka vienišas, žmonių nesuprastas, tuštybės ir menkystės pasaulio apsuptas. Tačiau ir pro skurdžius nykimo vaizdus beveik nuolat galima jausti būties teigimą ir meilę net varganai kasdienybei. Bet meile ir visuotiniu teigimu iš visų kūrinių labiausiai išsiskiria "Nihumin" — suraminimo žodžių psalmė — parašyta tikriausiai tuoj po dvasinės saulės vizijos. "Nihumin", be kito ko, sutinkame esminius Milašiaus pasaulėžiūros ir jo egzistencijos momentus. Štai viena ištrauka:

Garbė tau, garbė tau, kurs verksmuos gimei
Kaip Amen ir kurs mirsi užmaršty ties
meilės šventykla
Ar išdidumo rūmais, tavo rankų darbu!
Tuojau, rytoj, brolau, galėsiu su tavim bylot
nerausdamas,
Akis į akį — taip, kaip kalba vyrai,
Nes aš, ir aš pasidarysiu namą —
Galingą, erdvų, ramų, tartum moteris,
Kai sėdi po žieduota obelim vaikų būry.

POVILAS KAUPAS

GĖLĖS

(Aliejus)

VYTAUTAS MAČERNIS

SONETAS

Praeinančiam pasaulyje praeisiu,
Kasdien sudužd amas, bet išdidus;
Mylėdamas skurdžiosios žemės vaisių,
Ir moteris, ir saulę, ir sapnus.

Kaip svečias, pakviestas į šventę šviesią,
Aš paragausiu, vynas ar svaigus,
Aš tik gėlių spalvom pasigėrėsiu,
Savin giliai įkvėpsiu jų kvapus;

Ir mylimos nerūpestingą veidą
Lengvai palietęs pirštais virpančiais
Triukšmingai muzikai aplinkui aidint,

Ir atsisveikinęs tik mostu su svečiais,
Palikęs žiburius toliau jų šventei degti
Išeisiu vienišas į amžinąją naktį

Iš Kazio Bradūno suredaguoto mirusio poeto eilių rinkinio.

Atversiu ligi galo saulės, vėjų angelams
Nudžiugusios bažnyčios langus.
Ir ten pašvęsiu aš Teigimo duoną,
Tą amžinąjį taip, kuris skaisčiųjų burnose
Tur skonį ir ugnies, ir kviečio, ir vandens.
Ir kai šlykštumas ims kalbėti: ne!
Ir kai mirtis ir moteriškė rykaus: ne!
Brolau, mes sveikinsim gyvenimu apsvaigusias erdves
Ir Karžygių išmoktas žodis —
Visuotinasis Taip — iš mūsų lūpų suskambės.

Suradęs savo egzistencijos prasmę ir vietą, Milašius poezijos mažai berašė ir daugiau atsidėjo savo vizijos aiškinimui, Šventraščio egzegetiniams svarstymams, nevengdamas pasinaudoti kabalistais ir teosofų kai kuriomis patirtimis. Vertė ir lietuvių pasakas bei dainas.

Milašius domėjosi naujojo pasaulio socialiniais pakeitimais ir mokslų laimėjimais. Kad ir senosios aristokratijos palikuonis, jis neneigė nei demokratijos, nei kitokių moderninio gyvenimo reiškinių, tačiau visa vertino kritiškai. Pvz., tiksliuosius mokslus vadindavo akla ar bergždžia moterimi, palyginus su Dieviškojo Apreiškimo raštais ir Kat. Bažnyčios mokslu. Ir paskutiniaisiais savo gyvenimo metais žmonijos ateitį mėgino atskleisti iš Šventraščio, bet ne iš žmogiškosios išminties.

ALKAS IR KRIENAS

PR. SKARDŽIUS

Mūsų kalba yra tam tikras mūsų praeities kultūros atspindys. "Šių dienų kalboje, — rašo K. Būga, — atsispindi praeitasis žmogaus gyvenimas, visa jo senovė... Kiekvienas kalbos žodis, būdamas pirma gyvenusių žmonių kartų padaras, yra mums istorijos dokumentas, šį tą pasakąs apie žmogų, to žodžio darytoją, ir jo gyvenimą" (Aisčių praeitis vietų vardų šviesoje. 1924, 1 psl.). Bet tas žodis ką nors tikro apie mūsų žilą senovę pasako tik tada, kada jis gerai paliudytas, žinoma jo tikroji reikšmė ir jos raida. Dar daugiau tas pat žodis įgauna mokslinės vertės, kada jo lytį ir reikšmę patvirtina ne tik mūsų, bet ir kitų giminingų kalbų duomenys ir iš dalies tai dar paremia kitų artimesnių sričių (proistorės, archeologijos, istorijos, tautosakos ir kt.) potyriai.

Čia esu pasiryžęs pasvarstyti du mažiau žinomus žodžius — *alkas* ir *krienas,* kurie, nors Liet. Enciklopedijoj jau iš dalies ir aprašyti, ligšiolinėj mūsų spaudoj (išskyrus J. Baldžiaus padriką *krieno* nagrinėjimą jo "Pirktinėse vestuvėse", 1935 m. išspausdintose "Darbuose ir Dienose") plačiau ir nebuvo paliesti iš kalbinės pusės.

1. *Alkas*

Žodis *alkas* visų pirma sutinkamas senųjų lietuviškų raštų kalboje: tikėdami ing. kalnus, akmenis, medžius, *gaius* (kaip ghe wadina *alkus),* upes... (1573 m. Wolfenbuettelio Postilė: Mitt. d. Lit. Liter. Gesellschaft, V 150); anis saw pakure ... *Goius* (paraštėj: lucos Haine *elkai)* ant wissu auksztų kalwų (Bretkūno Biblija, I Kar. XIV 23); garbina ... medzius, *alkus,* Medeines (1595 m. M. Daukšos katekizmas: E. Sittig, Der poln. Katechismus des Ledezma... 1929, 73 psl.); meldzia ... Perkunus, medzius, *elkus* (1605 m. anoniminis katekizmas: E. Sittig ib.); karališko girio randasi medžiais apaugusi kalvutė..., šiandien dar vadinasi *alkelis,* t.y. mažasis *alkas* (Galbraščiai, Ragainės aps.: C. Jurkschat, Lit. Maerchen und Erzaehlungen, 1898, 109 psl.). K. Būga Liet. Kalbos žodyno 58 psl. dar mini *alkas* "biržis, biržtva" ir iš Veiviržėnų, Kretingos aps. Bet dabartinėj kalboj *alka(s)* paprastai bevartojama tik įvairiuose vietovardžiuose, pvz.: *Alkas* "Salantų, Alsėdžių par. kalnas; Rietavo par. soda ir biržtva"; *Alko* arba *Alkõs kalnas* "Salantų, Laukžemės, Ylakių, Kulių par.", *Alkakalnis* "kalnas miške netoli Linkmenų", *Alkupis* "kair. Minijos įtakas; kair. Salanto (Minijos) įtakas; kair. Nevėžio įtakas" ir kt., žr. K. Būga LKŽ 58-59; Ed. Šturms, Die Alkstaetten in Litauen, 1946, 2-13 psl.

XVI amž. slav. Lietuvos raštuose *alkas* sutinkamas tiek bendrine, tiek tikrine reikšme: moja niva ležit na *olki* podle dorogi velikoj (1538 Ramygala, Upytės aps.); tri nivy ... odna pod prudom moim, drugaja pod *olkom,* gaem berezovym (1573 Viduklės aps.); dub stoit na nive, prozyvaemoj *Alkas,* ... a ot togo duba usypali kopec v lese, prozyvaemom *Alka pjavnis* (t.y. *Alko pjaūnis.* 1573 Pavandenės vls.); lesom zaroslaja voloka odna, nazvanaja *Alka kalnas* (1593 Daugėliškiai, Kražių vls.); drugii kopec usypan na vysokoj gore, nazyvaemoj *Alkas* (1585 Siaurkampiai, Kražių vls.) ir kt., žr. K. Jablonskis, Liet. žodžiai senovės Lietuvos raštinių kalboje, 1941, 138, 238 psl.

Iš visų augščiau minėtųjų pavyzdžių matyti, kad seniausiai paliudyta bendrinė *alko* reikšmė yra buvusi "(šventas) miškas, gojus, Hain, lūcus; beržynas, biržis, biržtva, berezovyj gaj."

J. Balčikonio redaguotame "Liet. kalbos žodyno" pirmame tome, 82 psl., duota pirmoji *alko* reikšmė "šventykla, alka" nėra kaip reikiant paliudyta: *alkas* "šventykla, šventovė" tėra paminėtas tik vieninteliu Vaižganto raštų kalbos pavyzdžiu ("Skapiškėnų alkas arba žemaičių alka reiškia aukurą, šventyklą ar iš viso šventą vietą."). Beveik tas pat yra ir su toje pat vietoje duotąja bendrine *alkos* reikšme "vieta ant kalno, kur būdavo deginamos aukos": iš A. Juškevičiaus žodyno cituojamas sakinys ("Alka yra vieta ant kalno, kur alkanus penėjo ir tankiai vadinas alkos kalnas") ničnieko nesako apie aukų deginimą; pats A. Juškevičius savo žodyne iš Veliuonos ir Alsėdžių duodamąją *alką* (vs. vd. *alkà*) lenkiškai teverčia "miejsce ofiar." Kitas tik iš raštų (t.y. šių laikų spaudos kalbos) duodamas sakinys ("Aukas degindavo ant aukakalnių, alkų") dar mažiau rodo kokią senovę. Kiek panašiau į tiesą atrodo iš tų pat Alsėdžių duodamoji *alka* "auka": *Alkas* vežė į Rokytus gyvolių patronui šv. Rokui. Bet čia yra visa bėda, kad iš niekur kitur lig šiol nėra patvirtinta nei *alka* "auka",

BR. MURINAS

MERGAITĖ

(Akvarelė)

nei *alka* "aukų (aukojimo) vieta": visi mūsų kalbos šaltiniai ligi XIX amž. vidurio nieko apie tai nesako. Pirmasis buvo S. Daukantas, kuris savo raštuose sąmoningai ėmė vengti slav. skolinių *apiera, apieravoti* ir jų vietoje pradėjo vartoti *auką, aukuoti*, taip pat *aukuras* (naujai sudarytas iš *auka* ir *-kuras*, panašiai kaip *ugniakuras*); dėl to jis pvz. Būde (114) psl.) rašė: "Turėjo dar taip pat už šventus *aukurus*, arba *altorius*, ant kalnais, kurius vadino *auko* kalnais, arba *alko* kalnais ir viešpilais, ir didelius akmenis, ant kuriais meldėsi ir dievams *aukavo* arba jus vaišino, kaip šiandien iš gudiškumo sakoma, *apieras* jiems darė." Dėl dabartinės *aukos* atsiradimo plg. dar mano Liet. kalbos žodžių daryba 587; E. Fraenkel, Lit. etym. Wb. 24.

Taigi kyla klausimas: ką iš tikrųjų *alka(s)* galėjo reikšti senų senovėj? Iš vienos pusės, kaip jau matėme, mūsų senoviniai kalbos šaltiniai ir iš dalies dabartinė kalba pirmoj vietoj tepažįsta bendrinę *alko* reikšmę "(šventas) miškas, gojus; biržis, biržtva"; iš kitos pusės dabartiniai ir senoviniai vietovardžiai, kuriuose sutinkama *alka(s)*, yra gana įvairios rūšies. Latvių archeologas Ed. Šturms savo augščiau minētoj knygelēj yra iš įvairiausių šaltinių surinkęs (žinoma, kiek šiuo metu jis tai galėjo padaryti) net 224 įvairias alkavietes (Alkstaetten): alkakalnius (arba alkakal-

BR. MURINAS

ŽVEJŲ LAIVAI
(Akvarelė)

kalvius), šventmiškius, alkupius, alkežerius, alkpieves, alklaukius, alkakaimius ir kt. Bet iš tų visų jo surinktų alkaviečių tik 88-iose minima *alka(s)*; visos kitos turi kitokius pavadinimus (pvz. *Dievaitis*, *Kauko kalnas*, *Laumės kalnas*, *Perkūnkalnis*, *Šventaragis*, *Šventkalnis*, *Velniokalnis* ir kt.) arba neturi jokio pavadinimo (jų duodamas tik aprašas). Bendrinio žodžio *alkavietė* "Alkstaette" nėra išlikusio mūsų kalboje: tas žodis, kurį Ed. Šturms laiko bendriniu, iš tikrųjų yra tikrinis vardas — *Alkãvietė* "mišku apaugęs kalnelis netoli Visdievų sodžiaus, Obelių par." (K. Būga LKŽ 58). Tarp 88 alkaviečių, kuriose minima *alka(s)*, apie 30 su viršum yra kalvos, kalnai arba (tik keli) piliakalniai. Tikras alkakalnių ar alkakalvių skaičius, kol dar kaip reikiant neištirti visi mūsų vietovardžiai, tebėr tikrai nežinomas; bet ir tie iš jų, kurių daugiausia pasitaiko Žemaičiuose ir vienur kitur įvairiose Lietuvos vietose, atrodo ne atsitiktiniai, bet, bent iš dalies, senoviniai palaikai.

Visų pirma yra įdomu pastebėti, kad mūsų kalboj kalvos ar kalno reikšme dažniau vartojama ne *Alka(s)*, bet *Alko (Alkos) kalnas*. Ir ši pastaroji žodžių grupė kaip tik gali būti senas dalykas; tą jos senumą tarp ko kito rodo dar latvių kalbos atitinkama bendrinė žodžių grupė *elka kalns* "dievaičių, stabų kalnas, šventas kalnas pagoniškoms pamaldoms". Latviai dar pažįsta ir *elka dievs* "dievaitis, stabas, Goetze, Abgott" ir net *elks* "t.p." Bet šis pastarasis latvių žodis, *elks* "dievaitis, stabas", kaip J. Endzelynas, Latviešu valodas vārdnīca I 567 mano, veikiausiai yra ne senas dalykas, bet vėliau abstrahuotas iš žodžių grupių *elka dievs* ir *elka kalns*, panašiai kaip mūsų *traũkas* "gyslažolė, gyslotis (plantago)" gali būti kilęs iš *traũko žolė* arba *traukažolė* "t.p." ir kt., žr. mano ŽD 558. M. Miežinio žodyne sutinkamas *alkas* "dievaitis, stabas" iš niekur kitur nėra paliudytas, ir todėl jis be didelės abejonės gali būti laikomas latvišku skoliniu, nes M. Miežinis į savo žodyną yra įtraukęs ir daugiau tokių latvybių, kurių kiti mūsų kalbos šaltiniai visai nepažįsta.

Senovės prūsų kalboje pats žodis *alkas* nebesutinkamas, bet iš jo sudarytų tolimesnių darinių dar tebėr išlikusių, pvz. vietovardis *Alkayne* ir kt., žr. G. Gerullis, Die altpreuss. Ortsnamen,

1922, 8 psl. Tai sutartinai rodo, kad *alkas* arba *elkas* yra baltiškas žodis ir toliau savo kilme yra susijęs su gotų *alhs* (mot. giminės, priebalsinio kamieno) "maldykla, šventykla, Tempel", sen. ang. sak. *ealgian* "saugoti, ginti", gr. *alkē* "apgynimas, apsauga" ir kt., žr. J. B. Hofmann, Etym. Wb. des Griech. 12; J. Pokorny, Idg. etym. Wb. 32; E. Fraenkel, Lit. etym. Wb. 7.

Taigi šalia senovinio *alko* "(švento) miško, gojaus, biržtvos" anksčiau, dar pagonybės laikais, galėjo būti jau pažįstamas ir *alko kalnas* (arba *alkakalnis*), t.y. kalnas, kuriame buvo *alkas* "(šventas) miškas, gojus", o vėliau iš *alko kalno* arba *alkakalnio* trumpėjimo keliu galėjo atsirasti, kaip rodo mūsų vietovardžiai, ir *alka(s)* "kalva, kalnas", dabar tik vietovardžiais bevartojama.

Tiek *alkas* "gojus", tiek *alko(alkos) kalnas* arba *alkakalnis* (*alkas*, *alka* "kalnas, kalva") seniau, reikia manyti, yra turėję tam tikrą kultinę reikšmę: viena, senovės lietuviai, kaip rodo augščiau minėtosios mūsų senovinių raštų citatos, dar būdami pagonimis, tikėjo alkais ir juos garbino arba meldė, panašiai kaip medžius, apidėmes ir kt.; antra, religinį mūsų senovinio *alko (alkos) kalno* pobūdį iš dalies primena latvių kalbos atitikmuo *elka kalns;* trečia, mūsų kalboje yra išlikusių pasakojimų arba padavimų apie tikybinę (kultinę) kaikurių alkakalnių paskirtį; ketvirta, tai iš dalies patvirtina ir archeologiniai tyrinėjimai, plg. Ed. Šturms op. ct. 13-20. Kokia ši kultinė reikšmė yra buvusi iš tikrųjų, yra daugiau jau tautosakinis, istorinis ar archeologinis klausimas, ir todėl šiame trumpame straipsnyje nei nebebandau to dalyko plačiau svarstyti.

Kitas klausimas yra, kodėl šalia bendrinio *alko* "(švento) miško, gojaus, biržtvos" ir įvairių dabar vietovardžiais bevartojamų alkakalnių arba alkakalvių mūsų dabartinėj kalboj dar apsčiai sutinkama įvairių kitų su *alk-* sudarytų vietovardžių: upėvardžių, ežerų, kaimų vardų ir kt. Ypač dažnai sutinkamas *Al̃kupis* arba *Alkupỹs*, daugiausia koks mažutis upelis. Taip pat dar pažįstamas *Al̃karagis* "Ūsių ežero didelis, mišku apaugęs pusiasalis ties Kupriais, Linkmenų par.", *Al̃karaistis* "raistas ties Alkakalniu netoli nuo Linkmenų", *Alkà* "Alsėdžių par. soda (kaimas); Švėkšnos par. pieva; Skapiškio par. sala" ir kt., žr. K. Būga LKŽ 57-58. Kaip ir iš kur šios rūšies vietovardžiai yra gavę savo pavadinimus, dabar, neturint jų visų pilno sąrašo ir juo labiau nežinant daugelio metrikos bei istorijos, yra neįmanoma ką tikresnio pasakyti.

Pagaliau šalia *alko,* kaip matėme, dar vartojama ir *alka.* Ar tai buvo iš pradžios du vienareikšmiai dariniai, ar jie reiškė kokius įvairius dalykus? Tas klausimas irgi sunkus atsakyti: viena, panašių lygiagrečių darinių yra ir daugiau mūsų kalboj, pvz. *brãdas : bradà, kúokas : kúoka, raũkas : raukà, skur̃das : skurdà, vókas : vokà, žal̃gas : žalgà, žãras : žarà,* taip pat upėvardžiai: *Grūdà, Kiaunà, Suosà* šalia ežerų vardų *Grū̃das, Kiaũnas, Suõsas* ir kt.; antra, *alkas* mūsų kalbos šaltiniuose tėra tik "gojus, biržtva", o mūsų vietovardžiuose jis vartojamas pakaitais su *alka* beveik panašiomis reikšmėmis, pvz. *Alkas, Alko kalnas* ir *Alkà, Alkõs kalnas.*

2. *K r i e n a s*

Šis mūsų kalbos žodis, kuris neturi nieko bendro su slav. *krienu* (iš gud. *chren*) "kartuolėmis, horse-radish (cochlearia armoracia)", yra didžiai senas ir jau nebesutinkamas ne tik šių laikų, bet ir mūsų seniausiųjų raštų kalboje. Visų pirma jį randame XVI amž. vidury (1550 m.) parašytoj Michalonis Lituani knygelėj "De moribus Tartarorum, Lituanorum et Moschorum fragmina. . .", 1615 m. išspausdintoj Bazely. Čia, minėdamas totorių bei izraelitų parduodamųjų nuotakų paprotį, autorius sako, kad kadaise ir Lietuvoj tėvams būdavusi mokama už nuotakas tam tikra perkamoji kaina, žemaičių *krienu* vadinama (in nostra olim gente solvebatur parentibus pro sponsis pretium, quod *Krieno* a Samagitis vocatur). Šiame rašte minimoji lytis *krieno* veikiausiai yra, kaip K. Būga Jušk. žod. II 237 manė, ne kas kita kaip vs. kilmininkas, šalia kurio galėjo būti praleistas pažymimasis žodis, pvz. *krieno* (sc. pinigai, nauda ar pn.).

Toliau *krienas* nuotakinės duoklės reikšme dar gana dažnai sutinkamas slaviškų XVI-XVII amž. Lietuvos raštų kalboj, kur jis įvairiai parašomas: *chren, chran, chrzan, kren, krena, kryina* ir kt., pvz.: *chren,* gdy devka tych liudej našich zamuž poidet,... panu Janu majut dati ot vydan'ia po polukop'iu grošej... (1553 Kražių vls.); *chran* od dziewiek dawac powinni wszysci ludzie: gdyby dziewka byla wydana za granicę tego imienia, tedy gr. 30 na panow, a na vrzednika gr. 5; a gdzieby miedzy ludzie tuteczne dziewka takze tuteczna byla dana, tedy tylko na vrzednika powinno dac gr. 5 (1571 Tauragė, Kražių vls.); *chrenu* za dziewkami, gdy poddany za cudzego dziewkę wyda, powinien dac gr. 60, o gdy za swego poddanego gr. 12. Miesczanie *chrenu* dać nie powinni... (1581 Tytuvėnai); prodali esmo... imen'e našoe z danmi grošovymi i medovymi... z *chreny devoč'emi* (1590 Dirvėnai); vol'no budet ....im....tych poddanych našych.... volodati, rediti...., dan grošovuju z nich vyberati.... *kreny devočye* brati (1617 Dirvėnų vls.) ir kt., žr. K. Jablonskis op. cit. 22-42.

Iš šių citatų matyti, kad *krienas* (arba *kriena*), vartotas slaviškuose inventoriniuose Lietuvos raštuose, buvo tam tikra baudžiavinė duoklės rūšis, tekstuose dažnai vadinama *chreny devočie* (*devočye, devotčye*) "merginiai krienai" ir mokama gana nevienodai. Jei mergina ištekėdavo už dvaro ribų, į kitą valsčių, tai reikėdavo mokėti daugiau (pvz. 17, 30, 60 grašių); jei būdavo išleidžiama už vietinio (to pat dvaro ar valsčiaus) gyventojo, tai užtekdavo 5, 12 grašių ar pn. Miestiečiai krieno duoklės visai nemokėdavo.

Bet dvaro valdovui mokėtoji nuotakinė *krieno* duoklė savo siauresnę, specialesnę, reikšmę buvo gavusi tik vėlesniais laikais, veikiausiai tik su baudžiavos įvedimu; anksčiau, kaip rodo istoriniai šaltiniai ir dažni net ligi vėlyvesnių laikų išlikę vedybiniai papročiai, šio žodžio reikšmė yra buvusi visai kitokia. Kaip jau iš minėtojo M. Lituano rašto matyti, *krienas* seniau (olim) Lietuvoje buvo tėvams (parentibus) mokama nuotakų *perkamoji* kaina (pretium pro sponsis, t.y. kaina už nuotakas, nuotakų kaina, Kaufpreis der Braut). Tai rodo, kad seniau nuotakos galėjo būti perkamos, sumokant už jas tam tikrą kainą. Ir tas paprotys buvo ne tik lietuvių, bet ir kitų indoeuropiečių tautų pažįstamas. Pvz. senovės prūsai, kaip Petras Dusburgietis praneša, nuo senovės buvo pratę savo žmonas pirkti už tam tikrą sumą pinigų: "Secundum antiquam consuetudinem hoc habent Prutheni in usu, quod uxores suus emunt pro certa summa pecuniae" (Scriptores rerum Prussicarum I 54). Herodotas rašo, kad trakai sau žmonas pirkdavę iš jų tėvų už didelius turtus. Taip pat ir senovės graikai, pasak Aristotelio, nešiodavę ginklus ir pirkdavęsi sau žmonas. Toliau dėl to žr. O. Schrader, Sprachvergleichung und Urgeschichte I 162 t.; E. Hermann, Nachrichten von d. Gesellschaft der Wissenschaften zu Goettingen (Phil.-hist. Kl., Allg. Sprachw., Oest. Kulturkl., Bd. 1, Nr. 2) 44 tt.

Pati liet. *krieno* etimologija irgi rodo ne ką kitą kaip "pirkimą": šis žodis yra su priesaga *-na-* sudarytas iš šaknies **krei-* "pirkti"; plg. sen. ind. *kretum* "pirkti", *kraya-* "pirkis, perkamoji kaina", sen. airių *crenim* (iš **krinami*) "perku", sen. rus. *krenuti* (iš **kri-*) "pirkti" ir kt., žr. R. Trautmann, Balt.-slav. Wb. 142; J. Pokorny, Idg. etym. Wb. 648; M. Vasmer, Russ. etym. Wb. I 660; E. Fraenkel, Lit. etym. Wb. 297.

Senovinėj latvių kalboj dar sutinkamas *krieno* atitikmuo, bet jau su iš dalies pakitėjusia reikšme: *kriens, kriena nauda* (t.y. krieno pinigai) "tai, ką jaunikis duoda jaunajai, tėvams ir draugams" (J. Mancelijus, Phraseologica Lettica. 1636, XXXII sk.). Taip pat ir J. Langijo žodyne *kriens, kriena nauda* yra "Brautgeschenk bei der Verloebnis, ein Geschenk an die Braut, Krongeld" (I 157, II 156).

Kitose ide. kalbose tiesioginio *krieno* atitikmens nesutinkame, bet tuo žodžiu reiškiamas pirktinės santuokos paprotys, nuotakos pirkimas arba dovanos davimas pačiai jaunajai ar jos tėvams, jose visdėlto dar daug kur pažįstamas, kad ir kitais žodžiais. Tai visų pirma dar gana aiškiai rodo germanų kalbos: vok. *Wittum,* vid. vok. augšt. *widem* "po sutuoktuvių jaunikio duodamoji dovana jaunajai, Brautgabe", sen. vok. augšt. *widamo,* ang. sak. *weotuma* "perkamoji nuotakos kaina, Kaufpreis der Braut" ir kt. Visi šie žodžiai yra kilę iš ide. šaknies **wed(h)-*: liet. *vesti* "leiten, heimfuehren, heiraten", sen. rus. *vesti ženu* "vesti žmoną, heiraten, to marry", *vodimaja* "ištekėjusi moteris, žmona", sen. ind. *vadhū-* "marti, jauna moteris" ir kt. Iš tos pat šaknies yra sudarytas ir gr. *hédnon* (iš **vednon*, Homero ds. *éedna)* "jaunikio dovana jaunajai, Brautgabe" ir "tėvų duodamas kraitis". Žr. Kluge - Goetze, Etym. Wb. d. deut. Sprache, 1953, 883; J. Pokorny, Idg. etym. Wb 1115 t.

Bet čia pat tenka pastebėti, kad *krienas* "perkamoji nuotakos kaina" iš pradžios nieko bendro nėra turėjęs su dabartiniu *kraičiù* "Aussteuer, Brautschatz, dowry", kuris etimologiškai sietinas su mūsų *kraĩtė* "iš plonų šaknų ar plėšų pintas krežis, pintinė", *krìjas* "rėčio ar kretilo šonai; rėčio sietelis; iš virvelių išpintas lovos dugnas; prietaisas siūlams vyti", lat. *krija* "liepos žievė; sieto šonas; pintinė iš liepų žievės; liepinė lenta", toliau mūsų *kriẽti* "kloti, kreikti, skleisti" ir kt., žr. J. Endzelynas, Lat. valodas vārdnīca II 284; E. Fraenkel, Lit. etym. Wb. 287. Taigi *kraĩtis* savo dabartinę reikšmę "Aussteuer, dowry" bus gavęs nuo *kraĩtis* arba *kraĩtė* "karbija, krežis, pintinė" (plg. *kraĩčkubilis* "kubilas kraičiui dėti, kraitinis kubilas") visai panašiai, kaip lat. *pūrs* "kraitinė dėžė; kraitis, Aussteuer" veikiausiai yra išriedėjęs iš *pūrs* "bedangtė arba dangtinė dėžė, javų saikas"=mūsų *pū́ras* "javų tūrio matas, lygus 24 gorčiams".

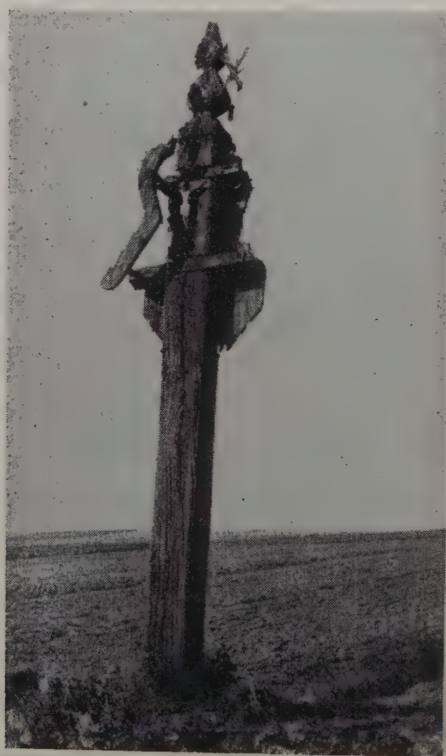
Apskritai imant, yra manoma, kad *kraĩtis* "Aussteuer, Mitgift, dowry" senovėj visai nebuvo pažįstamas ir tik vėliau yra pakeitęs nuotakos pirkimo kainą, iš pradžios mokėtą šeimos galvai. Mat, su laiku, kintant papročiams, seniau tėvui mokėtoji nuotakos kaina pamažu visai arba iš dalies buvo paversta nuotakos dalia, t.y. jos kraičiu "Brautschatz"; žr. O. Schrader, Sprachvergl. II 320; E. Hermann op. cit. 46.

Kitas klausimas yra, kuo nuotakos kaina buvo mokama. Senų senovėj viena iš plačiai vartojamų tokių mokamųjų priemonių buvo gyvuliai, ir būtent galvijai. Pvz. Vedų laikais jaunos mer-

ginos indų buvo vertinamos karvėmis. O Rytuose, ypač Rusuose, galvijų *(skot)* vietoje buvo įprasta vartoti kiaunenas (kiaunių kailius). Todėl sen. rusų kalboj *kuna* arba *kunica,* paprastai ds. *kuny, kunicy,* atstojo mokamąsias priemones, pinigus, *kunnoe, kuničnoe* vadinosi "ponui mokamoji nuotakos duoklė už kitur ištekančią merginą" ir kt. Šalia *krieno* ta pačia reikšme, tik žymiai rečiau ir daug vėlesniais laikais, kiaunenos (kunicy) buvo vartojamos ir Lietuvoje, pvz.: my vse try rozpisavši toe imen'e na try časti meže sebe esmo razobrali, to est.... porobkov i inoe čeliadi nevolnoe.... z danmi medovymi, z diakly žytnymi...., s *chreny* aboli *kunicami devočymi*.... (1581 Tauragė, Kražių vls.); devki.... vodlug starodavnych dobrych zvyčaev, otdavši panu dedičnomu *chren* abo *kunicu,* volno iti zamuš za podanogo chotia i inšogo pana.... (1592 žemaičių žemės teismo sprendimas Raseiniuose); vol'no budet.... mne poddanye našye, u sebe majuči, imi rediti, suditi.... koždogo za vystupok ego na gorlo podlug prava pospolitogo dati ego karati, i vo vsich povinnostej s tych poddanych našych pomenenych.... i z *chrenami,* s *kunicami devočymi* i vdovimi užyvati majut.... (1597 Vaiguva, Užvenčio vls.); *kunic* poniewaz nie iest zwyczay brac krom dyskrecyi od cudzych, tym barziey od swoich z włosci, by turbacyi nie mieli i targu, warunek kładzie się (1760 Pervalkas, Gardino aps.). Žr. K. Jablonskis op. cit. 22-23, 43, 45.

Tačiau kiaunenų vartojimas nuolatinės duoklės reikšme Lietuvoj nebuvo pažįstamas iš pat senovės, ir XVI amž., kaip minėta, tai tebuvo vartojama gana ribotai. Todėl yra galimas daiktas, kad šis paprotys lietuvių buvo pažintas iš kur kitur, veikiausiai iš Rytų. O kuo iš tikrųjų perkamoji nuotakos kaina buvo mokama senovėj, mes dėl žinių stokos galime tik spėlioti.

Iš visa tai, kas šiame straipsnyje trumpai pasakyta, galima jau matyti, kad mūsų *krienas* "perkamoji nuotakų kaina, pretium pro sponsis, Kaufpreis der Braut" yra žymus mūsų senovės liudininkas, atskleidžiąs svarbų santuokos istorijos lapą ir tuo pačiu parodąs, kad ir kalba kartais gali padėti išaiškinti arba paremti kaikuriuos tautotyros dalykus.

KAIP SENI LIETUVIŠKI KRYŽIAI IR KOPLYTSTULPIAI?

JONAS MATUSAS

Pirmutinė istorinė žinia yra iš 1534 m. Ji aiški ir įsakmiai dokumentuota. Išspausdinta "Lietuvos Metrikos" dalyje, redaguotoje Dovnar-Zapolskio, pp. 72-73 (Moskva 1897, ser. "Dokum. Mosk. Arch. Minister. Justicii, t. IX-XI).

Vienas kryžius stovi ant kelio Onuškis - Trakai prie pat Onuškio dvaro (ulicoju Trockoju až do križa); antras — tarp Onuškio - Daugų (až do križa drugogo, kotoryj stoitj na doroze Dovkgovskoj); ir trečiasis — prie Dusmenių (križa, kotoryj stoit pod konec ulicy) Tik dešifruotojas - redaktorius, matyt, suklaidintas vardo (ir prie Latvijos sienos esančios Onuškės ir tarp Daugų - Trakų esąs Onuškis rusiškai ir lenkiškai rašyta vienaip — Ganusiški, Hanusziszki) vietovę lokalizuoja Rusijos caro laikų Čedasų valsčiuje, Zarasų apskrities. Tuo tarpu pats tekstas aiškiai rodo Daugų - Trakų Onuškį, kadangi Trakai, Daugai ir Dusmenys aiškiai paminėti, o tokių vietovardžių nėra apie Zarasų Onuškes. Ir tekste minimo Samavo ežero atstumas nuo Onuškių nesiderina į aprašymo nuotolius ir aplinkybes.

Po Onuškio tiesioginių liudijimų ir 16-to amž. antros dalies netiesioginės žinios yra visiškai įtikinančios. Jų daug yra Jono Sprogio "Senovinės Žemaičių Žemės Geografiniame Žodyne" (Geografičeskij Slovarj Drevnej Žomojtskoj Zemli, Vilna 1888, žiūr. atitinkamas raides. Joje žinios yra išrinktos iš bylų Žemaitijos teismų. Nors lietuviški vietovardžiai, dėl rankraščių rusų kalbos ir jų dešifruotojo latvio Sprogio nemokėjimo lietuviškai, šiek tiek deformavosi, vis dėlto jųjų prasmė nekelia jokių abejonių. Vietovardžiai yra iš 16-to amž. antrosios dalies. Štai kaip jie atrodo:

Pod Kryžom, 2 dirvos Veliuonos valsčiuje

Križavete, lankelė Galnių lauke, Josvainių valsč., 1594 m.

Križavetes, Vilkijos valsč., šalia vieškelio Kaunas - Jurbarkas, 1593 m.

Križavs vita, dirva Upainiuose (Upynoje?), Kražių valsč., 1595

Križvite, sodyba - dirva Raseinių valsč., 1588 m.

Križiški, kaimas Žarėnų dvaro, Beržėnų valsčiaus 1595

Križovaja doroga, tarp Veliuonos ir Raudonės dvarų, 1595

Križevete, dirva Raseinių valsč.

Žinoma, ištęsiant samprotavimą iki galimumo ribų, galima sakyti, kad tie vardai pažymi vietų padėtį vienokio ar kitokio susikryžiavimo ribose. Bet kryžius ir susikryžiavimas į lietuvių kalbą pateko, tik priėmus krikščionybę (kitose srityse 14-to amž. pabaigoje, Žemaitijoje 15-to pradžioje). Sukryžiavimo ar susikryžiavimo sąvokai reikšti lietuviai anksčiau bus naudoję "skersai". Manytumėm, tai rodo žodžiai "skersvėjis", "skerspjūvė" (ilgas pjūklas dviem žmonėms pjauti), "skersinis" (statyboje skersai dedamas mietas ar rąstas), "skersai upės", "skersai sveikatos" (duoti kam tokį smūgį), "skersuoti" (akėti skersai lysvių) "skerstukis" (kombinacija su vok. Stueck, reiškiantį dirvos gabalą, gulintį prie galo išilginių lysvių ar užuoganų), "skersgatvis". Šioms sąvokoms reikšti kitos kalbos ima kombinaciją su "kryžium" (angl. cross-current, cross-fire, across, cross-street, to cross, vok. den Weg kreuzen).

Mūsų minėta "križovaja doroga" (kryžinis kelias) čia reiškia "kryžiaus kelią", vadinasi, kame stovi ar stovėjo kryžius. Juk vienoje vietoje tas pats dalykas vadinamas "Raudonkeliu", t.y., Raudonės keliu. Ir mūsų kryžkelė, atrodo, iš esmės nereiškia kelių susikryžiavimo, bet vietą, kame stovi prie kelio kryžius. Susikryžiavimo reikšmė čia tėra atsitiktinis dalykas, kaip atsitiktinai kryžiai pradėta statyti, kame keliai susikerta. 1534 m. žinia kryžių sieja tik su keliu, o ne su kryžkele.

Taigi dokumentų "križavete" pažymi vietą, kame anksčiau stovėta kryžiaus. Juoba, kad ten pat pilna analoginių terminų:

Pirtvete, prie Šilupio upelio, Raseinių valsč.

tiltvetis, pieva, Medingėnų valsč., 1593

tiltelia vita, Gaižuvos lauke, Vilkijos vlsč., 1599

O mūsų dokumentai vietovardžius visuomet sieja su prasme:

BALYS MILAKNIS
GALVUTĖ
(Gipsas)

Triašimai, Vilkijos valsč.
Privorti, Kražių valsč.
Povorno Lizdzia, Vilkijos valsč.
Lapiu Urva, miškas, Viduklės valsč.
Kunigu Kaljna, Kražių vlsč., prie Dausino ežero ir dvaro

Taigi Lietuvoje kryžiai prie kelių (iš visko matyti, mediniai) bus buvę pradėti statyti tuojau po krikščionybės įvedimo. Tai įvyko, atrodo, tarp 14-to amž. pabaigos ir 15-jo vidurio.

Dėl šventųjų asmenų skulptūrinio vaizdavimo (o tai esmingai susiję su koplytstulpiais ir, iš dalies, su kryžiais) turime labai aiškų nuostatą Žemaičių vyskupijos vieno sinodo įvykusio 18-to amž. viduryje, atseit, vysk. Tiškevičiaus laikais. Žodis į žodį: "Žemaitijos daugely vietų valkiojasi nemokšos skulptoriai ar, teisingiau, paveikslų naikintojai ir niekintojai, kurie turi įžūlumo darkyti šventųjų figūras. Tai veikiau ne dieviškumo panašumas, o Lerniškos šlykštynės, kurių išviršinė išvaižda neturi nieko bendra su šventa tradicija. Bet pigia kaina jie sugeba (tuos dalykus) įpiršti prastuoliams; tie niekdarbiai keroja ir kai kuriems kaimyniniams sektantams pateikia medžiagos gardžiai pasijuokti. Vietiniai klebonai tokius, jei jie neparodys mūsų specialaus leidimo, privalo pa-

peikti ir sudrausti, o jųjų dirbinius konfiskuoti". Vertimas čia kai kuriose vietose padarytas, atsižiūrint į lotynų kalbos dėsnius ir dalyko vidinę logiką. Mat, negalėdami pasiekti lotyniško originalo (Synodus Dioecesana Mednicensis seu Samotitiae, Vilnae 1752), tekstą turėjome imti iš Victor Jungfer, Kulturbilder aus Litauen, Berlin - Leipzig - Riga 1918, p. 144. Čia jis kai kur aiškiai sudarkytas, o vokiškas vertimas (p. 120) nepilnas ir nevisiškai tikslus. Lotyniškai pagal Jungferį: "Plurimis in locis per Samogitiam divagantur imperitissimi sculptores, an verius Iconoclastae et Iconomachi, qui proprio Marte effigies Sanctorum moliantur, non quam speciem deorum, quam monstra Lernaea ab omni sacra traditione habitu gestuque ex toto se abhorrentia, vili autem pretio simplicioribus abtrudentes graviter eis imponant, unde optata pullulat, materia nullis vicinorum sectariorum cachinis. Parochi locorum arguant, increpent tales et confiscent, nisi specialem a Nobis produxerint licentiam" (Lerna yra Graikijos vietovė, 10 klm. į pietus nuo Argos, kame senaisiais amžiais buvo daugybė įvairiausių dievų statulų, klestėjo pagoniškų misterijų apeigos ir kame vandenis manyta esant apgyventus keistų mitinių būtybių).

Žemaičių vyskupijos sinodas, be jokios abejonės, kalba apie dievdirbius, t.y., liaudies menininkus, drožusius iš medžio šventas statulas. Kadangi rašoma 1752 m., tai lietuviški dievdirbiai turėjo atsirasti vėlių vėliausiai apie 1700 m. Mat, sinodas juos supranta, kaip amatininkus, užsiėmusius tik tuo vienu amatu ir keliavusius po Žemaitiją, besiūlančius savo darbą ir, tikriausiai, taip pat gatavus dirbinius (valkiojasi — divagantur, niekdarbiai keroja — pullulant, skulptoriai — sculptores).

Kadangi 18-to amž. viduryje dievdirbių reiškinys buvo masinis dalykas, tad, pagal istoriškai - kultūrinius dėsnius, jis bus pradėjęs reikštis kokį šimtą metų anksčiau. Sprendžiant pagal anų laikų istorines aplinkybes, dievdirbių amatui impulsą bus davusi, reikia manyti, kontrareformacija, t.y., katalikų kova prieš protestantizmą, kuri sėkmingai buvo varoma 16-to amžiaus antroje dalyje. Atrodo, be pavojaus suklysti, dievdirbių suklestėjimą reikia sieti su tuo laikotarpiu.

Minėjome tik "impulsą" ir "suklestėjimą". Patsai gi šventų statulų iš medžio drožimas bus susijęs su krikščionybės įvedimu. Mes tą reiškinį keltumėm į 15-to amž. vidurį. Savaime aišku lietuvių sugebėjimo iš betkokios medžiagos formuoti gyvas ar įsivaizduojamas būtybes ir jo praktiško pritaikymo būta nuo senų senovės. Tai paliudija priešistorinių laikų iškasenos.

Šiaipsau suminėsime, jog kryžiaus simbolis Lietuvoje buvo labai populiarus. Ana, Žeimelio dvare 1582 m. būta "gintarinio kryželio" (krzyżyk bursztynowi; tai bene pirmas istorinių laikų liudymas apie gintaro dirbinius Lietuvoje; Akty izdav. Vilensk. Archeogr. Komisijeju, XIV, 260). Tekstas gali implikuoti Žeimeną ar Žeimį, bet kadangi vietovė sakoma esanti Žemaitijoje, o rusiškas būdvardis (žejmianskij, žejmeljskij) lengvai prileidžia iššifravimo klaidą, čia bus turėta galvoje Žeimelis prie istorinio kelio Latvijos pasieniu į Baltijos pajūrį.

Pasirodo, kryžiaus reiškinio liaudies mene būta bendro lietuviams ir jų giminaičiams prūsams. 1426 m. (apie 150 metų po krikščionybės įvedimo) Sembos (vok. Sambien ir Samland) vyskupas Mykolas prūsams įsako: "kad prie mirusiųjų kapų nestatytų jokių kryžių, o jau pastatytus — nupiautų, — 3 markių pabauda"; ut nullam crucem circa sepulta (turėtų būti sepulcra) mortuorum locent et ut quilibet (turi būti qaslibet) jam positas abscindant sub poena III marcarum; neturėdami originalo, cituojame iš Jungferio minėto veikalo, psl. 112, palyg. 120).

Iš 19-to šimtmečio turime žinių iš mūsų vienintelio tikra prasme kultūros istoriko, Motiejaus Valančiaus. 1815 m. mediniame kryžiuje prie kelio Plungė - Žarėnai buvo įtaisyta Marijos statula (Žemajtiu Wiskupiste, Vilnius 1848, I, 263). O prie Kvedarnos - Laukuvos vieškelio jis paliudija kryžiuje "sėdinčio Kristaus" statulą (tnp. 264). Tai bene pirmutinė žinia apie garsų lietuvišką Rūpintojėlį. Pagal tą pat šaltinį, 1828 m., jubiliejinių atlaidų proga, pastatyta "sztulpai ir križej" Šeduvoje, Viduklėje (kapinėse) ir Raseiniuose (tnp., II, 205). Apie pastarąjį pastebėta tikrai valančiškai, girdi "ties Rassejnes ir lig sziolej tebrioksa".

KELIOS MINTYS APIE NERĮ - VILIJĄ

PROF. STEPONAS KOLUPAILA

1. *Nemunas ir Neris*

Neris arba Vilija — didžiausia ir gražiausia Lietuvos Rytų upė, žymiausias Nemuno dešinysis intakas.

Nemunas ir Neris turi daug bendrų bruožų. Abi upės prasideda Gudijos balose, abi turi seną ir lygų augštupį, teka tarp Vilniaus krašto, vad. Ašmenos kalvų, abi kerta galinės morenos juostą, giliai į ją įsigrauždamos. Šie ruožai — Nemuno vidurupis ir Neries žemupis — yra dar palyginti jauni, pasižymi dideliu kritimu, smarkia srove, turi daug akmeningų greitaviečių — rėvų. Tos rėvos varžo laivų plaukiojimą ir sielių plukdymą, dėl to jos buvo garsios praeityje ir bus labai svarbios ateityje, nes geriausiai tinka vandens jėgai naudoti. Būdinga, kad tų rėvų vardai yra gudiški, jas "krikštijo" gudai-sielininkai, savo vargus ir nelaimes žymėdami, vienur stengdamiesi įsiteikti upės dievaičiams, kitur kaltindami velnių išdaigas. Sielininkai turėjo seną paprotį, vaišinti upę duona ir druska, įplaukiant į pirmą žymesnę Nario rėvą žemiau Daniušavos miestelio, vad. Privitalna, Sveikinimo rėvą. Panašiai Nemune žemiau Tilžės, kur jis skirstėsi į Rusnę ir Giliją, jei sielis plaukdavo Gilija į Karaliaučių, buvo panašių būdų atsisveikinama su savo Nemunu.

Upių reikšmė mūsų krašto praeityje visiems gerai suprantama, nes visi žymesni miestai įsikūrė prie didesnių upių dėl tinkamesnio, nors ir vargingo susisiekimo. Prie Nemuno buvo susispietusios garsiausios vietovės — Gardinas, Merkinė, Alytus, Darsūniškis, Kaunas, Veliuona, Regainė, Tilžė, prie Neries — Vilnius ir Kernavė. Abi upės jungiasi ties Kauno pilimi.

2. *Pirmosios žinios apie Nerį, kaip vandens kelią*

Upės buvo senovėje augštai vertinamos, kaip vandens keliai, ne tiek prekybai, kiek karo žygiams. Ypatingai buvo ješkoma trumpiausių kelių tarp gretimų upių, kur laivai būdavo pervelkami ant ritinamų rąstų. Tokios vietos paliko vietovardžiuose: Lietuvoje turime kelias Pervelkas, o Rusijoje daugybę "volokų", kaip Vyšnij Voločiok, Volokolamsk...

17 šimt. norėta Nerį sujungti su Dnepru. Žygimanto Vazos laikais buvo daug kariauta su Rusija ir net su Turkija, buvo reikalingas vandens kelias. Žemėlapy buvo rasta patogiausia vieta Neries augštupy, ties Milčios bažnytkaimiu, kur upė ligi 6 km priartėja prie Ponios, deš. Dniepro Berezinos intako. 1631 m. Lietuvos-Lenkijos seimas pritarė karaliaus sumanymui padaryti numatytą kelią, pavedė jį vykdyti karalaičiui Vladislovui ir pavadino "Berezinos portu" arba uostu, kaip tuo metu buvo vadinami dirbtiniai vandens keliai. Apie projekto vykdymą nieko neteko sužinoti. Kitais, 1632 metais, mirė senas karalius, o naujas karalius Vladislovas Vaza turėjo skubėti su kariuomene ginti apgulto Smolensko.

Mūsų akimis žiūrint, parinkta vandens keliui vieta yra visai netinkama, nes perkasą nebūtų buvę galima aprūpinti vandeniu iš menkų abiejų upelių augštupių. Nereikia tačiau užmiršti, kad tai buvo pirmasis sumanymas rytinėje Europos dalyje. Pirmas vandens kelias tarp Volgos ir Baltijos jūros padarytas 1709 metais, Karališkasis perkasas tarp Bugo ir Pripeties pradėtas karaliaus Stanislovo Augusto sumanymu 1775 metais, Oginskio vandens kelias iš Nemuno į Pripetį padarytas 1768 metais.

Ryšium su numatytu Berezinos vandens keliu, 1631 metų Seimo įstatymas neleido statyti užtvankų, šliūzų, vandens malūnų bei kitų įtvarų "plukdomose prekybos upėse", kurie galėjo trukdyti laivininkystę.

Buvo ir vėliau, taip pat nevykusių, sumanymų jungti Nerį su Dauguva, per Žeimeną ir Dysną, ar per Svierio bei Naručio ežerus ir Medelą.

3. *Neries tyrinėjimai praeityje*

Nedaug suklysiu tvirtindamas, kad Neris buvo mažiausiai žinoma upė Lietuvoje. Rusų okupacijos ir tarpkariniais metais Nemunas buvo daug kartų matuotas, Dubysa su Venta buvo tiriamos bent tris kartus. Neryje, ir visame Neries baseine, teveikė 3 vandens matavimo stotys, — Santakose, Vilniuje ir Jonavoje, ir tai tik antros rūšies, tik vasarą. Nebuvo beveik jokių debito matavimų. Iš dalies tai galima paaiškinti tuo, kad žemutinis ruožas netiko laivų susisiekimui. 1855 metais R. Tizenhauza paleido tarp Kauno ir Vilniaus garlaivį "Nerį",

Neris augščiau Smurgainių

Neris ties Daniušava

Pirmoji Neries rēva

Neris ties Barašiūnais

Neris žemiau Žadiškio

Neris augščiau Vilniaus

Neris ties Verkiais

Neris žemiau Saidēs rēvos

Neris žemiau Jonavos

tačiau jam plaukioti pasirodė perdaug pavojinga, ir jis pasiliko Nemune.

Tiesa, nei viena, ir ne vien Lietuvos upė, nesulaukė tokios puikios monografijos, kaip K. Tyškevičiaus "Wilija i jej brzegi", apie kurią jau rašyta "Aidų" Nr. 7, 1957 m. Ten aprašyta 1857 metais atlikta kelionė išilgai Neries, tačiau knyga išleista J.I. Kraševskio pastangomis Drezdene tik 1871 metais. Tada užsieny išleista knyga galėjo patekti į Lietuvą tik per rankas, gal vos keli egzemplioriai. Ji nebuvo draudžiama, todėl kad spausdinta lenkų kalba ir buvo visai lojali caro valdžiai. Jos geografinė dalis buvo išversta į rusų kalbą ir išspausdinta Vilniaus general — gubernatoriaus metraštyje apie 1875 metus. Gaila, neturėjome lietuviškos tos monografijos laidos. Reikia tikėtis, kad ji bus išleista ateityje, nes Tyškevičiaus knyga nenustos savo istorinės reikšmės ir yra labai palanki lietuviams ir Lietuvai. Amerikoje tėra vienintelis tos knygos egzempliorius Lenkų bibliotekoje Čikagoje, ir tas sunkiai prieinamas pamatyti ir neskolinamas net kitoms bibliotekoms.

4. *Pasakos ar teisybė?*

Yra daug padavimų, kurie eina iš kartos į kartą, bet istorijos faktų nėra įrodyti. Yra tokių ir Neries krantuose.

Žemiau Vilniaus, ties Panerių dvaru, Kauno — Vilniaus vieškelis eina pačiu kairiuoju Neries krantu ir kyla į kalną. Žmonės sako, kad čia nuslydo į vandenį Napoleono iždas. Kai prancūzų kariuomenė traukėsi iš Rusijos, šiuo keliu buvo vežama karieta su Didžiosios armijos iždu ar su pagrobtomis iš Kremliaus brangenybėmis. Kelias buvo status ir slidus, arkliai ir žmonės neišlaikė sunkaus vežimo, ir

jis nudardėjo į upę, kuria plaukė tirštas ižas. Turto nebuvo galima išgelbėti, jis liko Neryje, ir tą vietą žmonės vadina Aukso karieta. Neva buvo stengiamasi vėliau tą vežimą rasti ir iškelti, — jei ne vežimą, tai bent auksą, tačiau pastangos buvo bergždžios. Rusai turi patarlę: kas į vandenį pateko — dingo!

Kairiajame Neries krante augščiau Čiobiškio bžk. yra gražiai išsilaikęs Budelių piliakalnis. Apie jį sakoma, kad "budeliai" jame užkasė daug aukso, bet jo negalima liesti, nes jis esąs užkerėtas, ir kas mėgintų kasti piliakalnio žemę, būsiąs žiauriai baudžiamas tų "budelių" dvasių. Šis padavimas turi kai ką bendra su "aukso karieta". Apskritai, panašios legendos buvo naudingos: jos apsaugojo daugelį piliakalnių nuo išnykimo.

Augščiau Kernavės Nery yra Salinės rėva, gudiškai Solnik, seniau laikoma visų pavojingiausia. Jos vardas kilęs iš druskos, kurios čia daug nuskendo, sudužus laivams: senovėje druska buvo viena iš brangiausių prekių. Sielininkai ragina paragauti vandens ir tvirtina, kad jis čia esąs sūresnis, neva iš anų laikų. Tikrai, čia pasitaiko sūrių versmių krantuose, tik ne iš "anų laikų" druskos.

Yra vienas istorinis faktas, žinomas iš L. Tolstojaus romano "Karo ir taikos". Kai Napoleonas peržengė Nemuną ties Kaunu, jis nujojo ligi Neries kranto ir pasiūlė lenkų ulonų vadui rasti brastą skersai upę. Lenkai, norėdami parodyti imperatoriui savo drąsą ir sugebėjimus, ėmė plaukti per sriaunią ir gilią upę. Apie 40 ulonų nuskendo; tie, kurie perplaukė, entuziastingai sveikino Napoleoną, o tas pasipiktinęs nusisuko ir nujojo. Į savo dienyną jis įrašė pastabą: Ką Dievas nori sunaikinti, pradžioje atima protą. Ši istorija atrodo labai išpūsta, nes Neris toje vietoje nėra nei gili, nei sriauni, ypač 1812 metų vasarą tokia nebuvo. Ir jokio reikalo keltis per Nerį nebuvo, nes Napoleono armija traukė į Vilnių per Rumšiškes ir Žiežmarius. Jei tas įvykis buvo, jis galėjo būti Nemune.

Iš Napoleono dienyno matyti, kad jis planavęs panaudoti Nerį armijos tiekimui, bet turėjo nusivilti, kada pirmieji transportai nepasiekę Vilniaus.

5. *Neries ateitis*

Neris yra ypač graži upė. Ji turi neplatų slėnį ir daug augštų krantų su puikiais reginiais: keli jų puošia šį straipsnį. Tačiau mažai kas tą grožį matė, nes Neris sunkiai pasiekiama; blogi keliai, tėra keli tiltai, nėra laivininkystės. Baidarėms ji labai gera, kaip plentas automobiliui, ir rėvos mažai pavojingos. Tris kartus buvo rengiamos jaunimo masinės kelionės, paskutinį kartą iš Vilniaus 1940 metais, kada plaukė 60 baidarių su 120 dalyvių. Man teko keletą kartų praplaukti Nerį, nuo adm. linijos 1929 m., nuo Naruties 1939 m., nuo Žeimenos 1940 m. Garlaiviu keliavau tik vieną kartą iš Vilniaus į Kauną — 1942 m. balandžio 22-23 d., per nepavojingas potvynio metu rėvas.

Turistinė laivininkystė bus įmanoma Neryje, kai užtvankos pavers ją tinkama didesniems laivams. Tos užtvankos bus pastatytos vandens jėgai naudoti: tam tikslui palankiausios sąlygos yra žemutiniame Neries ruože. Garantuota per 6 mėn. vandens jėga 229 km dabartinėse Lietuvos ribose buvo įvertinta 71 431 kw galingumo. Pirmoji hidroelektrinė jėgainė buvo projektuota lenkų ties Šilėnais, Saidės rėvoje, 1937 metais, bet nestatyta dėl artimos adm. linijos su Lietuva. 1939 metais pradėta statyba Turniškėse, augščiau Vilniaus, bet iš to nieko neišėjo, nes 5 kartus keitėsi valdžia. Reikia manyti, kad pirmon eilėn bus statoma užtvanka pačiame žemupyje, augščiau Kauno. Nemuno užtvanka ties Petrašiūnais nepalengvino Kauno miesto padėties. Potvyniai, kurie vis darosi nuostolingesni, daugiausia pasidaro dėl Neries ledų susigrūdimo. Tik Neries užtvanka gali pašalinti pavojų. Neries kritimas 229km ruože yra 88.2 m: čia turėtų būti pastatytos 5 ar 6 užtvankos su šliūzais laivams. Tik tada Neris pavirs dideliu susisiekimo keliu ir bus prieinama turizmo...

KŪRYBOS PASAULY

KNYGOS ir ŽURNALAI

ANTANO VAIČIULAIČIO PASAKOS

— Irkitės pas tėvus ir sakykite: jauniausias sūnus turi nešti karalaitę. Jeigu jis negrįš namo, tai atlėks ir ant kartelės ties langu nutūps paukštė. Jeigu ji atskris su diemedžio šakele snape, jisai bus laimingas. Jeigu jis bus varge, ji laikys dilgėlės lapą, o jeigu visai jo nebus, ji turės eglės spyglį. (238 psl.)...

Jis skendo gilyn ir gilyn, kol iš tos vietos, kur jis įkrito, pakilo kregždė, toji maža paukštė, ir atstačiusi baltą gūžį prieš vėtrą, lėkė per vandenis ir vėjus. Skrisdama per girią, ji nuskynė eglės spyglį ir nuplasnojus atsitūpė ant kartaitės, ties žvejo tėvų langu (244 psl.)...

Ir štai po ranka A. Vaičiulaičio pasakų rinktinė. Puikaus pavidalo knyga, dail. V.K. Jonyno gausiai iliustruota, Ventos leidyklos Vokietijoje išspausdinta ir gražiai įrišta. Su pasigėrėjimu perbėgome per visas tas 20 pasakų, per ištisus 244 puslapius. Sustojome ties daugeliu vietų: grožėjomės vaizdais, veiksmo dinamika, taikliu ir spalvingu žodžiu, susimąstėme ties išminties spindėjimu, ties gyvenimo gelmes siekiančiomis apybraižomis. Ir išrašėme šio puslapio pradžioje dvi ištraukėles iš "Auksinės kurpelės" pasakos, kurios vardu pavadinta ir visa knyga. Juk karalaitės ir žvejo graudi istorija kartojasi ne tik pasakose...

"Auksinė kurpelė" — literatūrinių pasakų knyga. Tiesa, tos pasakos jau kartą skaitytos, nes jų dalis buvo anksčiau išspausdinta knygoje "Kur bakužė samanota", o kitos — periodinėje spaudoje. Bet jų pasirodymas vienoje knygoje yra vertinga kultūros dovana.

Žymią vietą Vaičiulaičio pasakų turinyje užima gyvoji gamta. Čia meškinas kelia vestuves, ten žiogai ruošia tokią pat puotą ir dainuoja, žvirblis ir pelė sėja pasėlį ir juo dalinasi, įpykęs lokys kovoja su voverėle ir pralaimi. Susitinkame čia ir narsuolį katiną, gražuolį gaidį, išdidėlį ožį, žąsiną gagoną, krypuojančią antelę, buliuką ir kiaulę. O ką jau kalbėti apie lapes, vilkus, kiaunes, voveres, barsukus, šarkas ir varnas ir daugybė kitokių miško padarų! Jie visi judrūs, gyvi, nenuoramos, siekia savo tikslų ir kalba žmogaus kalba. Kiekvienas su savo charakteriu ir spalvingais nuotykiais. Ir nuostabiausia, kad tose žvėrių ir gyvulių pasakose pasijunti atsidūręs Lietuvos miške, mūsų ūkininko kieme ir plačiuose laukuose po mėlynu dangumi.

Bet ir žmonių pasaulis neužmirštas. Jį jaučiame jau ir gyvulių pasakose. O ką kalbėti apie tas, kur pasirodo karaliai ir karalaitės, kareiviai, bernai, piemenėliai, raganos, plėšikai, puodžiai, žvejai, net pats popiežius ir kardinolai. Ir visas tas pasaulis atskleidžiamas dinamiškai ir spalvingai.

Vaičiulaičio stiprybė yra jo stilius. Jo žodis taiklus ir tikslus, nenudėvėtas, pilnas dinamikos ir spalvos. Vaizdai turtingi, bet neperkrauti - toki šviesūs, lyg permatomi. Štai kokia lengvutė ir kartu turtinga pasakos pradžia apie didelę paukštę: "Toli už girių ir marių žiloje senovėje gyveno vienas žmogus, turėjęs daugel žemių, namų ir kitokio turto. Bet labiausiai jis džiaugėsi savo sūnumis ir dukterimis, iš kurių gražiausia buvo pati jaunoji. Ji buvo tokia daili, kad lakštingalos ir vieversėliai, ją pamatę, liaudavosi čiulbėję ir negalėjo atsistebėti" (105 psl.). O štai vaizdas to mažojo gamtos pasaulio, į kurį pakliūva pabėgėliai iš namų, kartu su jų pačių taiklia charakteristika: "Ir taip jie sutarė sprukti iš žardžio į platų pasaulį. Nusižiūrėję, ar kas jų nemato, jie pakluone nusileido į klonį ir ežia tarp miežių traukė akių plotu. Pirmoji krypavo antelė kvaksė, snapu į žemę baksnodama. Eiti jai buvo nelengva: jai kojos vis kliuvinėdavo už smilgų, už kmynų, bet ji buvo kruopšti, toji antelė, ir išsipainiodavo iš visų kliūčių. Už jos gūrino višta kuodė, kurios širdis neramiai tvaksėjo: tokios didelės kelionės savo amžiuje dar ji nebuvo regėjus. Jai nuolat vaidenos, kad štai iš javų kyštels lapės snukis, kad štai suplasnos vanagas ties pačiu jos kuodu ar šeškas šoks prie gerklės. Tačiau savo baimės ji nesipasakojo nė vienam pabėgėliui, netgi nė žąsinui kuris, augštai iškėlęs kaklą, žvalgėsi viršum miežių lauko ir matė labai daug: ir ūkininko trobas, ir laukuose paliktą žagrę, ir senąją kumelę, kuri buvo įsibridusi avižas. Už gagono trepseno avelė žebrė. Nuleidusi galvą, ji nieko nematė ir nieko negirdėjo, tik vis mąstė apie karalaitę, kuri mirs, ir apie peilį, kuris virtuvėj buvo galandamas...(26 psl.).

O štai dramatinės įtampos gabaliukas: "Gaidys supyko ir pasakė: — Ką man aušinti burną su jumis: jūs neturite nė vienos plunksnos raudonos ar žalios. —Žvirbliai iš tikrųjų neturėjo nė vienos plunksnos raudonos ar žalios. Jausdamiesi sušnekėti, jie nutilo. —Gaidžiui buvo dar negana: nuėjęs pasiskundė jis tetai Marcelei, kuri sėdėjo kieme po alyva ir verpė pakulas" (135 psl.) Pasigrožėkime dar pikto šerno vaizdu: "Jis pūškavo, prakaitu paplukęs, net šonais čiurkšlės tekėjo. Ir visą kelią plūdosi. Iš jo nasrų vertėsi keiksmas po keiksmo, kaip dūmai iš kalvės kamino." (8 psl.). O štai lapė kalba meškinui: "Dainuote dainavo — jos balsas buvo saldus, kaip medaus upė" (10 psl.). Arba lokio snukis: "Jeigu

lokio snukis nebūtų buvęs juodas ir žandai rudi, tai iš pykčio jis būtų paraudęs, kaip žarija" (46 psl.).

Panašių pavyzdžių mes galėtume pririnkti labai daug. Visa knyga pilna nepasikartojančio vaizdingumo. Kiekviename puslapyje mes rasime vis ką nors nauja. Dar turėtume atkreipti dėmesį į Vaičiulaičio ironiją ir šaržą. Į šaržą yra atremta visa "Uodo" pasaka. To elemento apstu pasakoj apie didelę paukštę ir kitur, ypač nepagailėta baisių spalvų plėšikams. Gal kai kur tas šaržavimas peršoka ir estetinę ribą.

Vertindami visą knygą, turime pasakyti, kad visos pasakos gražios, turtingo stiliaus, pasižyminčios dinamika, tačiau estetinis išbaigimas ne visų vienodas. Pati gražiausia, be abejonės, yra pasaka apie auksinę kurpelę. Jai prilygsta "Popiežiaus paukštė", toliau eitų "Nidos žvėrys". Puikus turėtų būti "Puodų puodas", jei ne tokia užbaiga: ji nesiderina su švelniomis spalvomis ataustu pasakojimu ir savo brutalumu dar nepakyla iki fantastinio elemento, kurio tikrumu skaitytojas imtų tikėti. Panašų priekaištą galėtume padaryti ir pasakai apie seną kareivį Aleksandrą: realistiniuose motyvuose staiga atsiranda milžinas, o nuo tos vietos ir daugiau fantastinio elemento — gaunamas kompozicinis dvilypumas. Kai kurių bereikalingų fantazijos išdykavimų rastume ir kitose pasakose. Bet tai yra tik smulkmenos, kurios nenustelbia šiosios knygos grožio. Vaičiulaičio pasakos nėra tik pasakos vaikams. Ir suaugusieji jas mielai skaitys ir grožėsis. Ras istorijų, kurios kartojasi ne tik pasakose. Ir susimąstys: "Jaunasis briedi, nedundenk taip garsiai kanopa į žemę, kad neprižadintum tų, kurie žvejų kaimelyje miegti užpustyti po šia kopa. Daug metų jie ten miegti, ir kam gi tau drumsti jų ramybę" (61psl.)

(Antanas Vaičiulaitis, **AUKSINĖ KURPELĖ**, pasakų rinktinė. Išleido Venta, Vokietijoje, 244 psl., dail. V. K. Jonynas).

Pr. Naujokaitis

NAUJAS VEIKALAS APIE MARITAINO POLITINĘ FILOSOFIJĄ

Šiais metais pasirodė mūsų tautiečio jėzuito Aniceto Tamošaičio disertacinis darbas anglų kalba apie Bažnyčios ir valstybės santykius, kaip jie aiškinami žinomo katalikų filosofo J. Maritaino raštuose. Darbas tikrai svarbus, nes ši tema visada aktuali, o Maritainas šių dienų įžymybė. Veikalą buvo malonu skaityti juo labiau, kad ir man pačiam prieš kurį laiką teko susipažinti su pagrindiniais Maritaino veikalais šiuo klausimu. Malonu konstatuoti, kad mano ir šios disertacijos autoriaus Maritaino politinės filosofijos supratimas sutampa (plg. Maritainas ir mūsų laikai, "Aidai" 1955 Nr. 4-5).

Nors disertacijos tema liečia palyginti siaurą sritį, autorius betgi negalėjo šios temos tinkamai išdėstyti, nepalietęs ir pagrindinių Maritaino politinės bei socialinės filosofijos principų. Tam autorius kaip tik ir paskyrė pirmąją, didesnę, savo veikalo dalį. Ją autorius pradeda nuo M. teigimo, kad Bažnyčios ir valstybės santykių klausimą galima tinkamai išspręsti, tik turint galvoje amžinus, nekintamus principus ir kintamą žmonijos istoriją, kurioj šie nekintami krikščionybės principai taikintini. Maritainas juos taiko pagal šv. Tomo Akviniečio formuluotą analogijos dėsnį, kuris reikalauja kiekvienam skirtingam laikotarpiui atitinkamo, skirtingo krikščioniškų principų pritaikymo. Dėl to toks pvz. krikščioniškų principų taikymas, koks buvo praktikuojamas viduramžiais, visai netinka mūsų laikams. Principai nekinta, bet jų taikymas kinta. Dėl to yra viena krikščionybė (Christianity), bet ne viena krikščionija (Christendom), t. y. praktiškai realizuota krikščioniška kultūra.

Maritainas tiki, kad anksčiau ar vėliau, subankrutavus dabartinei antropocentrinei kultūrai, pasaulis grįš prie teocentrinės kultūros, kurią M. vadina naująja krikščionija (new Christendom). Toji naujoji krikščionija nebus sakralinė, kaip viduramžiais, bet sekuliarinė. Valstybė nebus Bažnyčios įrankis, bet tvarkysis autonomiškai, nepriklausomai, o Bažnyčia joje turės pilną laisvę.

Antroje disertacijos dalyje autorius kaip tik ir dėsto, kaip tie Bažnyčios - valstybės santykiai turėtų atrodyti konkrečiai. Čia jis kalba apie dvasinio principo, o tuo pačiu ir Bažnyčios moralinį pranašumą, apie Bažnyčios ir valstybės bendradarbiavimą ir ryšium su tuo apie vadinamąjį tezės ir hipotezės principą tame bendradarbiavime. Čia iškyla klausimas, kaip naujoj krikščioniškoj valstybėj bus sprendžiama įvairių religinių bei ideologinių grupių laisvės problema. Pagal Maritainą naujoj pliuralistinėj valstybėj visos tos religinės bei ideologinės grupės naudosis lygiomis teisėmis bei laisvėmis. M. net nurodo, kad mažumų teisės toleruotinos ne tik "iš bėdos", kaip mažesnė blogybė, bet kad jas respektuoti verčia mus moralinė pareiga ir teisingumas.

Šitoks nusistatymas iš tikrųjų yra modernus, kilnus ir tikrai krikščioniškas. Kai kurių katalikų pasisakymas už didesnę ar mažesnę ideologinių mažumų diskriminaciją, už mažumos teisių varžymą valstybėje, parodo keistą nepasitikėjimą laisve. Tokie žmonės išsiduoda, kad arba jie nepasitiki savo tiesa (religija), arba savo pajėgumu pagal šią tiesą gyventi. Pasisakymas už fizines prievartos priemones ideologinėje srityje esmėje reiškia dvasios išdavimą ir nusilenkimą materijai. Komunistai būdami materialistai, elgiasi nuosekliai, naudodami prievartines priemones. Jie instinktyviai jaučia, kad medžiaga negali atlaikyti prieš dvasią laisvės sąlygomis ir dėl to jie nedrįsta stoti lygion kovon. Tačiau idealistinės ideologijos šalininkai, naudodami prievartines priemones, elgiasi nenuosekliai, jie prieštarauja patys sau: jie tiki dvasios pranašumu, bet kartu netiki, kad galima įtikinti kitus neprievartaujant. Tuo pačiu jie išsiduoda, kad jų tiesa nėra labai įtikinanti ar kad žmogaus iš viso negalima įtikinti dvasios pranašumu. Todėl ir tikintieji, kurie griebiasi prievartos savo tikėjimui skleisti, esmėje yra arba skeptikai, arba materialistai.

Reikia pažymėti, kad Maritainas, nors ir būdamas toks žymus katalikų filosofas ir tomistas, turi nemaža priešų - oponentų katalikų tarpe. Jam daroma priekaištų, kad jo mintys esančios pavojingos ar net eretiškos. Nenuostabu. Maritainas pats prisipažįsta, kad nėra lengva būti kataliku ir nėra lengva būti rašytoju, bet būti kataliku rašytoju yra dvigubai sunku. Smarkių priekaištų M. susilaukė kaip tiktai iš jėzuitų, žinomo žurnalo Civilta Cattolica bendradarbių. Tačiau disertacijos autorius, pats būdamas jėzuitas, savo konfratų priekaištus Maritainui labai nuosekliai ir logiškai atremia papunkčiui ir, aišku, stoja Maritaino pusėj. Malonu tad konstatuoti, kad Maritaino politinė bei socialinė filosofija lietuvių tarpe priešų neturi. Ji visiškai derisasi su dalies mūsų katalikų skelbiama vad. nepasaulėžiūrine politika, kuri iš tikrųjų yra ne kas kita, kaip plačiai, maritainiškai suprastos laisvės politika. Mūsų krikščionių demokratų "Tėvynės Sargo" šių metų pirmame numery Maritainas giriamas taip pat, nors to pat numerio 32 psl. pasisakoma už ateistų bei kitokių "nedorėlių" laisvės

varžymą (aliuzija į mano straipsnius "Laiškuose Lietuviams"), kas be abejo visiškai nesiderina su Maritaino mokslu. Tačiau aš esu linkęs manyti, kad tai tik atskiro asmens, bet ne krikščionių demokratų daugumos nuomonė, ir kad daugumas mūsų katalikų sutiks su Maritaino mokslu. Jeigu taip, tai Maritainas būtų gera bazė mūsų katalikams susikalbėti dėl politikos.

Baigiant tenka pažymėti, kad T. A. Tamošaitis savo darbą atliko puikiai. Disertacija parašyta lengvu stilium ir viskas išdėstyta labai nuosekliai ir aiškiai. Tai puikus įvadas į Maritaino politinę filosofiją. Tik vienas dalykas man visai nesuprantamas. Autorius, priimdamas Amerikos pilietybę, savo pavardę pakeitė į Thomasą, o patį veikalą dedikavo "vengrų tautai, kuri su neįtikima drąsa neseniai sukilo ginti savo Bažnyčios ir valstybės teisių". Kyla klausimas, kodėl autorius savo pavardę suamerikonino? Be raidės h ji dar būtų likus lietuviška, bet dabar toji raidė viską gadina. Neveltui patarlė sako: littera docet, littera nocet. Antra, kodėl autorius dedikacija teikėsi pagerbti vengrų tautą, o ne lietuvių? Ar lietuvių tauta mažiau rodė drąsos ir pasiaukojimo, kovodama dar sunkesnėmis dąlygomis dėl savo Bažnyčios ir valstybės teisių? Veikalą, kaip minėjau, skaityti malonu, bet jo pradžia (dedikacija) ir pabaiga (trumpa biografija) nuteikia nemaloniai.

Church and State in Maritain's Tought, by Anicetus Tamosaitis, S.J. (Submitted as doctoral dissertation in the Faculty of Theology Gregorian University, Rome) 123 p. Chicago 1959.

L. Dambriūnas

MOKSLAS

XII TARPTAUTINIS MONTESSORI KONGRESAS

Tautinė vokiečių Montessori d-ja (Deutsche Montessori Gesellschaft) šiemet kovo mėn. pradžioje Frankfurt a. M. buvo sušaukusi specialų susirinkimą, kuriame dalyvavo Tarp. Montessori S-gos (Association Montessori Internationale — AMI) generalinis direktorius Mario Montessori. Šio susirinkimo pagrindinis uždavinys buvo aptarti sekančio tarp. Montessori kongreso galimumus. Numatyta sekantį kongresą, kuris iš eilės jau bus 12-sis, o antrasis po d-rės M. Montessori mirties, sušaukti Vokietijoj 1960 m. Pirmasis tos rūšies kongresas yra buvęs sušauktas Helsinkyje 1925 m. Naujame kongrese bus gvildenama tema: "Matematika vaiko gyvenime mūsų kintančiame pasaulyje".

Marija Montessori žiūrėjo į žmogaus plėtrą kaip į vyksmą, per kurį žmogus individualiai kuria pats save, prisitaikydamas fizinei aplinkai ir protiniam pajėgumui žmonių bendruomenės, kurioje jis gyvena tuo laiku, kai jo plėtra vyksta.

D-rei Montessori "prisitaikymas" reiškė pasitenkinimą ir proto ramybę tojo, kurs jaučiasi esąs saugus.

Plėtra yra tiesiogiai paliečiama aplinkos sąlygų ir žmonių kontingento protinio pajėgumo. Tuodu veiksniai paprastai kinta palaipsniškai, ir dėl to vaikai ir jaunuomenė juos gana lengvai absorbuoja ir įjungia į savo gyvenimą, kada vyksta konstruktyvusis prisitaikymo procesas.

Tačiau, jei per staiga įvyksta dideli pakitimai, jųjų veikmė pasidaro priešinga. Staigių pakitimų stipri įtaka daug giliau pajaučiama tų, kurie tebėra plėtros stadijoje, negu tų, kurie plėtra jau yra pasibaigusi. "Jaunuolių gengės", "Teddy Boys" ir kitokie nauji, bet tipiški vardai yra aiškus ženklas, kad jaunuoliams yra labai sunku prisitaikyti prie fizinės bei socialinės mūsų kintančiojo pasaulio evoliucijos.

Niekada dar žmonijos gyvavimo istorijoje vaikai ir jaunuoliai nebuvo taip labai reikalingi pagalbos kaip šiandien. Socialiniu požiūriu daromi įvairūs bandymai palengvinti jauniesiems prisitaikymo kelią, bet, deja, labai mažai kas padaryta palengvinti protinei plėtrai. O tatai yra labai svarbus dalykas norint, kad žmogus neatsiliktų nuo pažangėjančio mokslo.

D-rės Montessori prisitaikymo samprata — tai palaimos radimas pačiame prisitaikymo vyksme. Čia reikia iškelti labai įdomų dalyką, kad yra viena išskirtina mokslo šaka, kuriai visada trūko prisitaikymo, bet jau ypatingai jo trūksta šiandien. Augštesniųjų mokyklų mokytojai dabar daug labiau skundžiasi, negu seniau kada nors, kad mokiniai, atėję iš pradžios mokyklų, yra nepaprastai menko matematinio išsilavinimo. U-tų profesoriai irgi aimanuoja, kad, girdi, studentų matematinis pajėgumas esąs visai beviltiškas. Ką tai reiškia? — klausia ne vienas. Tai reiškia, kad augštesnės m-klos tinkamai neparuošė mokinių.

Atrodo visiems aišku, jog šiandien labiau negu kada nors matematikos mokslai darosi vis būtinesni ir svarbesni. Kai kurių kraštų švietimo ministerijos jau yra išleidusios atsišaukimus į švietimo darbuotojus, iškeldamos nepaprastą matematikos reikšmę šiandieninio žmogaus gyvenime. Darant išvadą iš didelės mokslo ir technikos pažangos, reikia pripažinti, kad matematika privalo tapti antrąja žmogaus kalba — universaline kalba. Šitoks požiūris žmonių bendruomenei iškelia nepaprastai sunkiai sprendžiamą problemą, nes tai įpareigoja ją priversti vaikus pasisavinti nors ir visuotinę, bet sykiu ir keisčiausią kalbą. Problema būtų ta pati, jei ūmai iš visų vaikų ir jaunuolių būtų pareikalauta apvaldyti kokią nors komplikuotą ir jau mirusią kalbą, pavyzdžiui sanskrito.

Bet ar matematikos mokslai iš tikrųjų yra tokie komplikuoti ir taip svetimi žmogaus protui? Visai ne! Žvilgterėję atgal ir patyrinėję tą kelią, kuriuo žmonių giminė ėjo nuo pat pradžios savo atsiradimo žemėje, greit įsitikinsime, kad visi pasiektieji laimėjimai yra ne kas kita kaip jo proto darbas. Norom nenorom teks pripažinti, kad žmogaus protas iš esmės yra matematinis. Tai yra patvirtinęs didysis filosofas ir fizikas Paskalis prieš 200 metų. Kad tai tiesa, nebūtinai mums reikia prisiminti Egipto piramides ar Koliziejų. Užtenka tiktai pagalvoti apie paprasčiausius dalykus — žiupsnelį druskos, dedamą į lėkštę sriubos, arba tam tikrą būtiną greitį, kad galima būtų važiuoti dviračiu. Tai aiškiai rodo žmogaus proto matematiškumą. Pagaliau juk ir pati gražiausioji muzika yra išdava kruopštaus apskaičiavimo, suderinant skirtingus instrumentus ir skirtingas gaidas.

Be abejo, jokia kultūros apraiška nebūtų buvusi įmanoma, jei žmonija nebūtų turėjusi tos nepaprastos dovanos — matematinio proto.

Čia ir glūdi prieštaravimas arba nesutarimas. Praktiškai kalbant,

reikia pripažinti, kad žmonijos mintijimas universaliai yra matematinis. Kai kas net bando daryti išvadą, kad matematika esanti vienas iš žmogaus instinktų. Apie instinktus biologai sako, kad didžiausias kiekvienos gyvos būtybės džiaugsmas, tai pajėgumas realizuoti savo gyvenime savųjų instinktų pavyzdžius. Todėl matematika ir turėtų būti vienas maloniausių dalykų vaikų gyvenime, o tuo tarpu tikrovė rodo, kad daugumui mokyklos vaikų matematika kaip tik yra vienas iš tų dalykų, kuris juos labiausiai atstumia, vargina ir kuriuo ne vienas tiesiog bjaurisi.

Aišku, kad čia kažkas ir kažkur yra klaidinga.

Sprendžiant iš to, kas anksčiau buvo pasakyta, neatrodo, kad sutinkamos sunkenybės glūdėtų pačioje matematikoje arba žmogaus protе. Palikus nuošaliai tuos du dalykus, sunkenybių priežasties tektų ieškoti kur nors kitur — šiuo atveju, matematikos dėstymo metoduose.

Be abejonės, čia ir glūdi pati didžioji klaida, metodinė klaida — jeigu tai, kas turėtų vaikui teikti džiaugsmo bei smagumo, jį atstumia.

Pagrindinė šių dienų problema, su kuria susiduria auklėtojai, tai būtinybė surasti ir įvesti naujus metodus perteikti matematikai. Manau, kad niekas neginčys, jog iš tikrųjų tai yra pati aštrioji mūsų technikos gadynės problema. Ji yra jaučiama visur, bet, turbūt, labiausiai čia, JAV. Pirmyn žengianti technika savaime reikalauja skubaus, neatidėliotino ir realaus sprendimo.

Vienas iš pagrindinių AMI (Association Montessori Internationale) uždavinių yra tęsti d-rės M. Montessori pradėtąjį darbą, visais galimais būdais padedant vaikams prisitaikyti prie gyvenamojo laikotarpio reikalavimų ir sąlygų. Todėl AMI (jos būstinė Amsterdame — Olandijoj) ir imasi iniciatyvos organizuoti kongresą - seminarą 1960 metais tema: "Matematika vaiko gyvenime mūsų kintančiame pasaulyje". Kongreso metu numatoma sudaryti tarptautinį komitetą, tuo būdu stengiantis įjungti į bendradarbiavimą viso pasaulio auklėtojus ješkant greito ir pastovaus problemos išsprendimo.

Iš tikrųjų šioji problema jau seniai yra išspręsta. Ją, kaip ir daugelį kitų, sėkmingai išsprendė dr. M. Montessori. Jos pagrindinis principas buvo pirmoj eilėj vaikas ir jo psichofizinės plėtros keliai, o ne mokomasis dalykas.

Gerai vedamose ir tvarkomose montesorinėse mokyklose, nesvarbu kokiame žemės rutulio kampelyje jos bebūtų, visur pastebimas tas pats reiškinys: vaikai ne tik mielai mokosi matematikos, bet ir nuostabiai ją mėgsta, ja tiesiog žavėte žavisi. Šito tipo mokyklose 8 - 9 metų amžiaus vaikai jau pilnai yra pasiruošę elementarinės algebros studijoms, kurios taip juos džiugina, kaip nauji atradimai atradėją. Kiekvienam montesorinės mokyklos lankytojui paprastai tuojau krinta į akis šešiamečių, o kartais ir jaunesnių vaikų ypatingas žavėjimasis trupmenomis, kurios jiems yra pateikiamos konkrečios medžiagos pavidale. Tuo tarpu visiems yra gerai žinoma, kad algebra ir trupmenos — tai patys sunkiausieji dalykai mokiniams.

"Tačiau, ką aš padariau", yra pasakiusi Montessori, "lyginant su tuo, kas dar turi būti padaryta, yra lygu Voltos atradimui, palyginus jį su moderniaisiais šių dienų laimėjimais, kuriuos atnešė pasauliui supratimas ir panaudojimas elektros".

Tarptautinė Montessori S-ga kviečia visus jungtis į bendrą talką, svarstant matematikos reikšmę vaiko gyvenime ir jos perteikimo tinkamiausius būdus bei priemones. Tai viena iš rimčiausių ir opiausių šių dienų problemų, nuo kurios greito bei teigiamo išsprendimo priklausys geresnė žmonijos ateitis.

"Kokios bebūtų problemos, visuomet jos glūdi žmogaus prote ir jo dvasioje", sako Montessori. Todėl visų pirma ir pasistenkime pažinti ir suprasti žmogaus proto ir jo dvasios plėtros kelius, kuriuos yra nurodžiusi genialioji šio šimtmečio vaiko sielos tyrinėtoja ir pedagogė dr. Marija Montessori.

Marija Varnienė
Tarpt. Montessori S-gos atstovė

ŠV. RAŠTO STUDIJŲ DIENOS ROMOJE

Paskutiniais laikais, klaidatikiams vis labiau iškraipant Šv. Rašto mintis, o netikintiesiems, ypač komunistams, iš jo tyčiojantis, popiežius Pijus XII specialiu raštu paragino visus Šv. Rašto žinovus ir profesorius imtis gilesnių apreikštojo Dievo žodžio nagrinėjimų. Klausydami šio šv. Tėvo paraginimo italų pranciškonų kunigų seminarijų profesoriai pradėjo ruošti Biblijos Studijų Dienas.

Šių metų rugsėjo 22-26 d.d. šv. Sebastijono katakombų vienuolyne Romoje antrą kartą buvo suruošta šv. Rašto studijų dienos. Jas organizavo šv. Antano popiežiško universiteto, Teolgijos fakulteto, Biblijos sekcijos prof. dr. B. Mariani. Kadangi ateinančiais metais sueis 1900 m. nuo šv Povilo atvykimo Romon, tai šio jubiliejaus minėjimui medžiagai paruošti buvo skirtos visos studijų dienų paskaitos.

Šv. Povilo kelionė Romon į Cezario teismą, kur jis, kaip Romos pilietis, gelbėdamasis nuo žydų, apeliavo, yra įdomi juridiniu atžvilgiu. Tėv. G. Lombardi šį įvykį nagrinėjo savo paskaitoje: "Juridiniai motyvai, kuriais remdamasis šv. Povilas apeliavo į Cezarį".

Anų laikų laivais kelionė Viduržemio jūra buvo ilga, sunki ir pavojinga. Visus šiuos kelionės vargus skaudžiai patyrė ir šv. Povilas, plaukdamas iš Palestinos į Italiją. Biblijos studijų dienose šią kelionę įdomiai atvaizdavo Tėv. I. Maistrello paskaitoje: "Šv. Povilo kelionė iš Kezarėjos į Romą jūrininkystės mokslo šviesoje". Negana to, jau netoli Italijos krantų jūroje kilo audra, kuri sudaužė laivą, bet laimei šv. Povilas išplaukė į Melitos salą. Salos vardas ir jos identifikavimas šiandieną studijozams nėra aiškus: vieni sako, kad ji buvusi Melihea, o kiti tvirtina, kad Malta, dėl to Tėv. G. Schembri paskaitoje: "Šv. Povilo išsigelbėjimas Maltos saloje" įrodinėjo, kad sala, į kurią apaštalas savo jėgomis išplaukė, yra dabartinė Maltos sala.

Kiek atsigavęs šv. Povilas, kaip nelaisvis, kareivių lydimas, keliavo į Romą. Jo kelionės maršrutą minėtose studijų dienose stengėsi nustatyti net keli prelegentai. Tėv. S. Gozzo, "Šv. Povilo kelionė nuo Sirakūzų iki Reggio Calabria", Tėv. M. Adinolfi, "Šv. Povilo kelionė nuo Reggio Calabria iki Pazzuoli", Tėv. B. Mariani, "Šv. Povilo kelionė iš Forum Appii ad Tres Tabernas."

Būdamas nelaisviu, šv. Povilas yra parašęs tikintiesiems graikams kelis laiškus, kurie vadinami jo nelaisvės dienų laiškais. Kadangi laiškuose nėra paminėta vieta, iš kur jie rašyti, tai šių laiškų rašymo vietos savo paskaitoje ješkojo Tėv. N. Corbelli, "Iš kur šv. Povilas rašė nelaisvės laiškus".

Atsižvelgiant gi, kad šios šv. Povilo kelionės, ar geriau nelaisvės, metu rašyti laiškai turi didelę teologinę reikšmę, dėl to studijų dienose buvo nagrinėjamos ir grynai teologinės temos. Tėv. E. Testa, kalbėjo tema: "Klaidos su kuriomis šv.

MENAS

ŠEŠIŲ MENININKŲ SKIRTINGI KELIAI

Spalio mėn. 24 d. Čikagoje Jaunimo centre Čiurlionio galerijos patalpose buvo surengta šešių lietuvių menininkų — Eleonoros Marčiulionienės, Aleks. Marčiulionio, Jadvygos Paukštienės, Br. Murino, Pov. Kaupo ir Balio Milaknio — meno paroda. Pasibaigė lapkr. mėn. 1 d.

Minėti trys tapytojai ir trys skulptoriai, skirtingi savo vidiniu pasauliu bei menininko subrendimu, buvo šiltai sutikti gausiu visuomenės atsilankymu į atidarymą. Žmonės, eidami į meno parodą, nori rasti naujų dalykų, ko anksčiau nebuvo matę. Ypač kultyvuoto skonio žmogui tai yra natūralu. Ši paroda ne tik akių plotu žiūrint buvo įdomi, šviežia. Įsigilinus į jos turinį bei į dailininko kūrybinį pasaulį, aiškėja, kad ne vien dailininkas mus sudomina savo pastabumu, bet ir pats gyvenimas darosi įdomus ir reikšmingas per dailininko kūrinius. Menininkas, kuris savo kūrybai priima paties gyvenimo iškeltas temas, neretai sukuria tai, kas turi tikslą ir reikšmę kitiems.

Visas menas yra nebaigiamas ieškojimas tiesos, kurią sunku kitam pasakyti, nes didžioji tiesa iš esmės yra didingas ir reikšmingas menas, kurį supranta ir priima visuomenė, tauta ir net visas kultūringas pasaulis. Didelis menininkas nesikeičia, jis tiktai tobulėja, keldamas meno kultūrą. Keičiasi tiktai komersantas. Tarp Rembrandto ir Picasso didelis laiko tarpas, ir juodviejų skirtingi pasauliai. Vienas akademikas, o antrasis abstraktistas, bet abu yra dideli, nes jie savo epochose mokėjo parodyti, kas yra didelis menas ir koks yra skirtumas įvairiose meno kultūrose.

Mūsiškiai šeši priklauso ne prie tų menininkų, kurie spręstų nuogo realizmo arba kosminio meno problemas. Jie rodo nuoširdumo savo kūryboje ir pagarbą menui. Nors kuklų žodelį apie juos reikia tarti.

Dail. Jadvyga Dobkevičiūtė — Paukštienė su 20 tapybos darbų pabrėžia savo gražaus spalvinio ritmo ir plastinės technikos reikšmingą bruožą. Be įsisąmonėjusios impresionistinės mokyklos savybių, ji yra pasinešusi į ekspresionizmą ta prasme, kad josios vaizduojami objektai neramūs, nervingi, su draminėmis nuotaikomis: jaučia alkį, nuovargį ir rūpestį. Daugelis impresionistų pasuka į ekspresionizmą, kai pastebi moderniojo gyvenimo kitimą ir junta visas to kitimo funkcijas. J. Paukštienės paveiksluose pastebimas gyvenimas, judėjimas, veržlumas, ir ne be tikslo. Tam turi būti tikslas ir priežastis, pvz. "Čikagos judėjimas" (atrinktas Čiurlionio galerijai), "Žiema Čikagoje" ir kt. yra išplaukę iš jos sielos. Puikus koloritas išvengia "duobių", išlaiko ritminę orkestraciją, net peisažuose, kur dangus nevaidina svarbaus vaidmens, jis beveik nepastebimas, tarytum "uždarytame" peisaže, neišsiskiria iš bendro plano bei faktūros. Koloritas nėra viskas. Ji ieško pilkoje kasdienybėje dinamiškų formų, kurias ji pati turi sukurti, kad nebūtų kompozicija statiška ar banali. Žodžiu, Paukštienė turi dar ką nors didesnio, ko galima laukti ateityje, ir jai to linkiu.

Povilas Kaupas davė tik dešimtį aliejaus darbų. Jis ieško formos, paprastumo, nekeldamas didelių problėmų, bet nori krupščiu darbu nugalėti tam tikras kliūtis, kurių, atrodo, nėra daug. Jis formą traktuoja taip, kaip skulptorius molį, kontūrais išgaudamas tvirtą trečiojo matavimo rezultatą. Pagrindinis Kaupo koloritas yra raudonas, mėlynas su melsvais ir gelsvais atspalviais, kurie nėra labai reikšmingi, kai faktūra savaime išsisprendžia. Būdingesnieji Kaupo plastinės formos tipai bene bus "Benamiai", "Natiurmortas" ir "Gėlės". Giliau prisižiūrėjus į Kaupo tapybą, randi vertingų bruožų. "Kalnų peisažas", susilaukęs Čiurlionio galerijos įvertinimo, yra gerai nusisekęs kūrinys. Kaupas nepataikauja publikos skoniui, bet siekia, kaip augščiau minėjau, tiesos, kurią sunku kitam pasakyti...

Bronius Murinas davė 20 akvarelinių darbų. Didžioji to skaičiaus dalis žaižaruoja spalvų simfonija. Murinas prieš porą metų pasuko spalvų ekspresionizman. Simfoninė švelnių spalvų harmonija jam atstoja kitas formas. Spalvos, lyg vaivorykštė, liejamos iš raudonos į violetinę, iš mėlynos į žalią, geltoną ir tt. varsas, kurių santykyje objektą tiktai užmena, bet neišryškina, neišbaigia. Objektus jo naujoje tapyboje reikia pajusti, įsigilinti. Juo daugiau jis jaučia savo pažangą ir savimi pasitikėjimą šioje misijoje, jo paletė darosi skaidresnė. Dėl šitos sintezės, atrodo, Murinas artėja prie ketvirtojo matavimo teorijos, jog spalva ir šviesa yra tas pats —neišskiriami elementai, — savyje ir santykiaudami su kitais objektais. Yra tik ta išimtis, kad dekoratyvinis elementas "užbėga už akių" realistinėms formoms. Realistiškesnes plastiškesnes formas Murinas sprendžia labai paprastai, nekeldamas jokių problemų kai kuriuose peisažuose bei figūrų kompozicijose, atseit: "Mergaitė su obuoliu", "Mergaitė pajūryje", "Vasarnamiai ir "Laivų prieplauka" (šis kūrinys atrinktas Čiurlionio galerijai) labai skirtingi nuo augščiau minėtų Murino kūrinių.

Povilas kovojo nelaisvės laiškuose." Tėv. T. Robertella, "Mistiškojo Kūno mokslas nelaisvės laiškuose". Tėv. G. Calendra, "Pilnybės pasaulio elementų ir visų tvarinių pirmgimio sąvoka nelaisvės laiškuose". Tėv. L. Randellini, "Kosmiškojo Kristaus Pirmenybė, (Col. 1,15-20)".

Šv. Rašto studijų dienų rengėjus ir dalyvius telegrama pasveikino ir apaštališką palaiminimą suteikė popiežius Jonas XXIII. Jose dalyvavo kardinolas E. Pizzardas, Seminarijų ir Universitetų Studijų Kongregacijos Prefektas, keli kiti kardinolai, vyskupai, pranciškonų Generolas ir daug augštų svečių.

Studijų dienų organizatoriai ir dalyviai buvo šv. Tėvo priimti specialioje audiencijoje vasarinėje popiežiaus rezidencijoje Castel Gondolfe. Jie taip pat padarė ekskursiją į "Forum Appii", Tres Tabernas" ir kitas šv. Povilo prisiminimą išlaikiusias vietas ir apžiūrėjo archeologines iškasenas po šv. Petro bazilika Vatikane.

Paminėtina, kad visos biblinių studijų dienų paskaitos netrukus bus išleistos specialiame leidinyje, kad ir kiti galėtų pasinaudoti jų rezultatais, ypač minint 1900 m. šv. Povilo kelionės Romon jubiliejų.

Viktoras Gidžiūnas, O.F.M.

RELIGINIS GYVENIMAS

KATALIKIŠKOS ORGANIZACIJOS TARPTAUTINĖJE PLOTMĖJE

Pasauliui kasdien vis labiau apsijungiant, vis didėja tarptautinų organizmų reikšmė ir įtaka. Kyla klausimas, kokią čia vietą užima katalikiškosios organizacijos.

Apžvelgsime tik pilnai tarptautines, ne atskirų kraštų ir ne regionalines, organizacijas, taip pat ir ne paskirų katalikų dalyvavimą tarptautiniame gyvenime asmeniniu titulu, nors šis jų įnašas yra didelės svarbos. Paliksime nuošaliai, be to, organizacijas, kurios, nors ir išpažindamos katalikams priimtinus principus, telkia taip pat nekatalikus. Ir šių junginių reikšmė, kaip antai, Tarptautinės Krikščioniškųjų Sindikatų Konfederacijos arba N.E.I. (Nouvelles Equipes Internationales Krikščionių Demokratų Internacionalas) yra anaiptol nepaneigtina.

Tarptautinių organizacijų, apie kurias kalbėsime, tikslai yra dalis Kristaus Jo Visuotinajai Bažnyčiai pavestųjų uždavinių, vykdomų savanoriškų jos narių pasiaukojimu. Šios organizacijos imasi, kiekviena savo srityje, derinti atitinkamų tautinių vienetų veiklą, atstovauja jiems ir jų reikalams tarptautiniame gyvenime, padeda kurti organizaciją tuose kraštuose, kur jos dar nėra, ir panašiai Tačiau kiekvienos šių organizacijų veidas išryškėja, tik pažinus iš arčiau jų savitas darbo sritis.

Visa eilė suminėsimų org-jų turi patarėjų teises Jungtinėse Tautose (UNESCO., ECOSOC, UNICEF, FAO, tarpt. Darbo Biure, Pasaulinėje Sveikatos Org-je) ir Europos Taryboje bei Amerikos Valstybių Org-je.

Vyrų katalikiškųjų org-jų darbą koordinuoja **Tarptautinė Katalikų Vyrų Federacija** (Federation Internationale des Hommes Catholiques-Unum Omnes), moterų apaštalavimą — **Pasaulinė Moterų Katalikiškųjų Organizacijų Unija** (Union Mondiale des Organisations Feminines Catholiques, kurios arti šimto org-jų su 36 milijonais narių ypatingą dėmesį skiria moters reikalams ir padėčiai pasaulyje.

Jaunieji turi savo **Tarptautinę Katalikiškojo Jaunimo Fed-ją** (Federation Internationale de la Jeunesse Catholique). Jai priklauso ir ateitininkai. Speciali jos komisija rūpinasi tremtinių jaunimo reikalais.

Mergaičių org-jas su apie 10 milijonų narių apjungia **Pasaulinė Katalikių Jaunimo Fed-ja** (Federation Mondiale des Jeunesses Feminines Catholiques), kuri kasmet ruošia studijų dienas jų problemoms, tarptautines susidraugavimo stovyklas, formacijos seminarus.

Jaunimui taip artimo sporto org-jas sieja **Tarptautinė Katalikiškoji Fizinio Auklėjimo Fed-ja** (Federation Internationale Catholique d'Education Physique), kuri rengia tarp kitko ir tarptautines rungtynes.

Katalikus militantus visoms gyvenimo sritims ruošia ir įvairiais apaštalavimo darbais užsiima **Marijos Kongregacijos,** 1953 m. susirikiavusios į Pasaulinę Fed-ja (Federation Mondiale des Congregations Mariales).

Ypatingą dėmesį krikščioniškajai labdarybei skiria: **Š. Vincento Pauliečio Draugija** (Societe de Saint-Vincent -de-Paul), veikianti virš 60 kraštų; to paties vardo **Moterų Draugija,** Societe Feminine de Saint Vincent de-Paul) su apie 3000 grupių poroje dešimčių kraštų ir **Tarptautinė Šv. Vincento Pauliečio Labdarybės Ponių Sąjunga** (Association Internationale des Dames de la Charite de Saint-Vincent-de Paul) su 450.000 narių.

Pasaulinė bendroji katalikų šalpos org-ja, kurios nariai yra tautiniai vienetai, kaip N.C.W.C., yra **Tarptautinė Caritas** (Caritas Internationalis-Conference Internationale des Charites Catholiques -15, via della Conciliazione, Roma, Italia), kurios pagalbą nekartą yra patyrę ir nekatalikai, o ir mes, lietuviai. Intercaritas turi savo pastovias delegacijas prie Jungtinių Tautų New Yorke ir Ženevoje.

Specialiai emigrantais bei pabėgėliais rūpinasi **Tarptautinė Katalikiškoji Migracijų Komisija** (Commission Internationale Catholique pour les Migrations -11, rue Cornavin, Geneve, Suisse).

Dvasinę pagalbą jūrininkams (klubai) ir moralinę globą moterims uostuose teikia **Jūros Apaštalavimas** (Apostolatus Maris), o vienišų mergaičių, be religijos skirtumo, globa ypač kelionėse: prieš išvykstant (patarimų biurai), pakeliui stotyse ir nuvykus į vietą, rūpinasi **Tarptautinė Katalikiškoji Mergaičių Globos Sąjunga** (Association Catholique Internationale des Oeuvres de Protection de la Jeune Fille).

Tarptautinės Katalikiškos Lygos prieš Alhoholizmą (Ligue Catholi-

---

Murino ekspresingasis bruožas yra spalvose. Reikia pastebėti, kad ir tokioje gausioje spalvų orkestracijoje nėra disonansų.

Eleonora ir Aleksandras Marčiulioniai. Ji keramikė, o jis skulptorius. Marčiulionienės keramika duoda visai naują vaizdą, įneša naujos šviesos plastinio meno pasaulin. Ji šiai parodai davė 12 kūrinių; lėkščių puikią vazą, "Madoną", dekoratyvinių motyvų, reljefą "Kristus šventykloje" (Čiurlionio galerijai atrinktas). Visi josios kūriniai dvelkia klasišku dekoratyvingumu ir įspūdingumu. Marčiulionienė ir kitataučių meno parodose susilaukė įvertinimo. Ji 1937 m. yra baigusi Kauno meno mokyklą, keramikos klasę, vėliau studijavo Čekoslovakijoje. Buvo apdovanota Garbės atžymėjimu už savo keramikos darbus Paryžiaus pasaulinėje parodoje. 1946-49 m. vadovavo keramikos klasei Taikomosios Dailės institute Freiburge.

Aleksandras Marčiulionis baigęs Kauno meno mokykloje skulptūros skyrių, dalyvavo visoje eilėje parodų Lietuvoje ir užsieniuose. Freiburge buvo Taikomosios Dailės mokyklos skulptūros skyriaus vedėjas. Šioje šešių parodoje išstatė tiktai septynis gipse, bronzoje ir terakotoje realizuotus kūrinius. Marčiulionis pasižymi turtingais motyvais ir stiliumi. Būdingas yra "Nemunas ir Neris" (gipsas): pavaizduojamos dvi figūros—vyras ir moteris—plaukiančios upės srove. Kompozicija yra horizontalio tipo. "Keturi evangelistai" (majolika) atrinkti Čiurlionio galerijai, Kristoforas ir kiti kūriniai realizuoti stipria plastine ir tematine forma bei lietuviška dvasia.

Balys Milaknis, gyvendamas toli nuo Čikagos, prisiuntė tiktai gipso "Galvutę", su klasiškais veido bruožais. Milaknis anksčiau parodoms yra davęs bronzoje realizuotą "Kristaus veidą", kuris liudija skulptoriaus subrendimą ir pajėgumą.

Viso parodoje buvo išstatyta 70 kūrinių.

M. Šileikis

que Internationale contre l'Alcoolisme) paskirtis yra aiški.

Tarptautinis Katalikiškasis Vaikystės Biuras (Bureau International Catholique de l'Enfance - 31, rue de Fleurus, Paris 6e, France) ruošia vaikystės problemų (šeimoje, vaikų darželyje, atostogų kolonijose; spaudos, radijo, filmo; fizinių, socialinių, moralinių neprisitaikėlių) studijas, dokumentaciją. Leidžia stiprų žurnalą "L'Enfance dans le monde", turi svarų patariamąjį balsą Jungtinių Tautų org-se. Biuras neužsiima tiktai mokykliniais klausimais, kurie yra **Tarptautinės Katalikiškojo Mokymo Įstaigos** (Office International de l'Enseignement Catholique-275, Bezuidenhoutseweg, Den Haag, Holland) žinioje. Ši įstaiga renka katalikiškųjų mokyklų statistiką, dokumentaciją apie mokyklos problemas, pristato šeimos ir Bažnyčios teises auklėjimo bei mokymo srityje viešajai tarptautinei opinijai ir institucijoms.

Visų laipsnių, nuo pirmosios vaikystės iki subreddusio amžiaus imtinai, religinės formacijos problemas specialiai studijuoja, skelbia sėkmingiausias iniciatyvas, ruošia tarptautinius kursus, knygas ir labai reikšmingą periodinį leidinį "Lumen Vitae" leidžia **Tarptautinis Religinio Ugdymo Studijų Centras** (Centre International d'Etudes de la Formation Religieuse - 184, rue Washington, Bruxelles, Belgique).

Tarptautinė Katalikiškųjų Universitetų Fed-ja (Federation Internationale des Universites Catholiques) koordinuoja pusšimčio katalikiškųjų universitetų darbuotę, o specialiai filosofinių studijų plėtojimu rūpinasi, be jos, dar **Pasaulinė Katalikiškųjų Filosofijos Draugijų Unija** (Union Mondiale des Societés Catholiques de Philosophie).

Tarptautinė Katalikiškoji Kino Įstaiga (O.C.I.C. -Office Catholique International du Cinema) yra studijų, ryšio ir akcijos centras atskirų kraštų atitinkamų įstaigų tarnyboje. Pristato moralinį filmų vertinimą, duoda premijas geriausiems filmams tarptautinių festivalių proga.

Tarptautinė Katalikiškoji Radijo ir Televizijos Sąjunga U.N.D.A.—Association Catholique Internationale pour la Radio et la Television —6, avenue de la Gare, Fribourg, Suisse, filialė Amerikos kontinente —Catedral 1773, Santiago de Chile) teikia informacijas ir paruoštą medžiagą (programas, filmus, diapozityvus) rūpinasi Eurovizijos religinėmis programomis, religinių-kultūrinių filmų gamyba.

Tarptautinė Katalikiškosios Spaudos Unija (Union Internationale de la Presse Catholique- 163., Bd Malesherbes, Paris —17e, France; Lotynų Amerikai — Casilla 1139, Montevideo, Uruguay) gauna viso pasaulio kat. spaudą, leidžia ryšio biuletenį, renka medžiagą metraščiui, atstovauja Jungtinėse Tautose. Susideda iš trijų šakų, kurios yra:

1).Tarptautinė Katalikiškųjų **Spaudos Agentūrų Fed-ja** (Federation Internationale des Agences Catholiques de Presse — K.I.P.A., Université, Fribourg Suisse),

2).**Tarptautinė Katalikiškųjų Laikraščių Redaktorių Federacija** (Federation Internationale des Directeurs de Journaux Catholiques) —22, cours Albert Ier, Paris — 8e, France), atstovaujanti apie 850 dienraščių bei savaitraščių 85 kraštuose, ir

3). **Tarptautinė Katalikų Žurnalistų Fed-ja** (Federation Internationale des Journalistes Catholiques —adresas Unijos),

Su šiomis pastarosiomis įeiname į kitą org-jų rūšį, būtent, tarp telkiančių profesines bei socialines grupes. Tokios yra: **Tarptautinis Katalikiškasis Slaugių ir Medicinos— Socialinių Asistenčių Komitetas** (Comite International des Infermieres et Assistantes Medico — Sociales) ir **Tarptautinė Katalikiškoji Socialinės Tarnybos Unija** (Union Catholique Internationale du Service Social), kuri apjungia socialinės tarnybos mokyklas ir socialinių asistentų (—čių) org-jas. Dalyvauja Jungtinių Tautų socialinėje programoje, kuria naujas mokyklas, organizuoja studijų kursus, leidžia periodinį leidinį.

Pasaulinė Katalikų Mokyklų Unija (Union Mondiale des Enseignants Catholiques) rūpinasi religine, pedagogine, kultūrine mokytojų formacija ir jų ekonominiais bei socialiniais reikalais.

Bene geriausiai mums pažįstama **Pax Romana** susideda iš dviejų šakų. Jų pirmoji tai **Tarptautinis Katalikų Studentų Sąjūdis** (Mouvement Internat. des Etudiants Catholiques Tarp apie 80 kraštų org-jų čia priklauso ir Studentų Ateitininkų Sąjunga. Šiuo metu ateitininkų atstovas išrinktas į šio junginio vyriausiąją valdybą. Pažymėtini yra ruošiami kursai vadams (1957 m. buvo Bostone), stipendijos ir savitarpio pagalba. —Antroji šaka, sakytume, sendraugiai (jai ir priklauso Ateitininkų Sendraugių Sąjunga) yra **Tarptautinis Katalikų Intelektualų Sąjūdis** (Mouvement International des Associations des Intellectuels Catholiques). Įvairios profesijos bei sritys čia turi ryšio sekretoriatus, kai kurios net ištisas savo federacijas. Bendrinė akcijos sritis yra kultūros pasaulis krikščioniškuoju požiūriu, materialinė ir intelektualinė savitarpio pagalba. Drauge su studentais leidžia periodinį "Pax Romana".

Tarptautinė Katalikų Darbdavių Sąjungų Unija (Union Internationale des Associations Patronales Catholiques) imasi socialinės iniciatyvos vystymo ir derinimo pagerinti darbdavių — darbininkų sankykiams bei kurti krikščioniškai socialinei santvarkai.

Tarptautinė Krikščionių Darbininkų Sąjūdžių Federacija (Federation Internationale des Mouvements Ouvriers Chretiens) rūpinasi darbininkų problemomis bei ypatingai pagalbos akcija atsilikusiems kraštams, kaip ir **Tarptautinis Krikščioniškasis Darbo Jaunimas** žosistai (J.O.C. Internationale — 78, Bd Poincare, Bruxells, Belgique) — atskira apie dviejų milijonų darbo jaunimo, vaikinų ir mergaičių, organizacija. Tai yra viena iš pačių dinamiškausių katalikiškųjų grupių, su labai gyva dvasia ir su savarankiškais, išbandytais metodais. Nepaprastai įspūdingas žosistų iš 87 tautų pasaulinis suvažiavimas yra įvykęs Romoje 1957 metais (Apie juos žiūr. aprašymą 1958 m. "Aidų" Nr. 6).

Visų šių junginių didysis koordinuojantis veiksnys yra **TARPTAUTINIŲ KATALIKIŠKŲJŲ ORGANIZACIJŲ KONFERENCIJA** (Conference des Organisations Internationales Catholiques). Jai priklauso, pasilaikydamos tačiau savo autonomiją, visos 33 išvardintosios org-jos. Kai kurios kitos org-jos, kurios Konferencijai nepriklauso ir kurių čia neišvardijome, yra kviečiamos pagal reikalą dalyvauti posėdžiuose.

Atskiroms problemoms spręsti veikia prie Konferencijos įvairios komisijos. Viena iš jų užsiima persekiojamosios Bažnyčios reikalais. Pažymėtina yra šios komisijos išleista dokumentacija — "Raudonoji Knyga" apie Tylos Bažnyčią. Yra leidžiamas taip pat biuletenis.

Visuotinasis Konferencijos suvažiavimas paprastai renkasi kartą per metus. Tęstinumui tarp sesijų užtikrinti veikia komitetas (Comité de continuite) iš 9 išrinktų narių-organizacijų, kuris prižiūri Konferencijos organų veiklą. Šie yra;

1) Sekretoriatas (B.P. 56, Fribourg, Suisse). Jo uždavinys yra vidaus ryšiai tarp Konferencijos org-jų ir su Bažnyčios vyresnybe.

2) Katalikiškųjų Tarptautinių Organizacijų Ryšio su Misijomis Centras.

VISUOMENINIS GYVENIMAS

MARITAINAS IR KRIKŠČIONIŠKOJI KULTŪRA

(Pabaiga)

Ketvirtasis kaltinimas: būti krikščioniu nėra reikalo laikytis nekintamo Bažnyčios mokslo, tikėti visų apreikštųjų tiesų, atgimti malonėje; užtenka dirbti vadinamai kultūrinei pažangai mene, politikoje, visuomeninėse institucijose (462 p.).

Pažvelkime į Maritaino mintį. Visa kultūra — yra, kaip matėme, pagrindinė integralaus humanizmo mintis — turi būti persunkta gaivia evangelijos jėga. Kitais žodžiais, mūsų tikslas yra sukurti visuomeninį gyvenimą, pastatytą ant krikščioniškųjų principų. Maritainas keletu bruožų apibūdina tokią krikščioniškai orientuotą bendruomenę:

"Aprašomoji bendruomenė yra teistinė arba krikščioniška: ne ta prasme, kad reikalauja iš kiekvieno savo nario tikėti Dievą ar būti krikščioniu, bet ta prasme, kad pripažįsta, jog tikrumoje Dievas, žmogaus asmens pagrindas bei tikslas ir pirminis gamtos įstatymo šaltinis, tuo pačiu yra pirminis politinės bendruomenės ir žmogiškojo autoriteto šaltinis; taip pat ta prasme, kad pripažįsta, jog vidinė civilizacijos energija, reikalinga atbaigtai pasiekti savo tikslui plaukia iš evangelijos—jos sukeltų laisvės ir brolybės idėjų, jos sankcionuojamų teisingumo ir draugiškumo dorybių, jos skelbiamos praktiškos pagarbos žmogaus asmeniui, jos reikalaujamo atsakingumo prieš Dievą jausmo—tiek tame, kurs turi autoritetą įsakyti, kiek ir tame, kurio pareiga klausyti. Kas liečia tuos, kurie netiki Dievą arba nėra krikščionys, jeigu tiktai tiki žmogaus asmens kilnumu, teisingumu, laisve, artimo meile, ir jie gali bendradarbiauti tokios bendruomenės realizavime ir siekti, drauge su kitais, jos bendrojo gėrio" ("Les Droits de l Homme et la Loi Naturelle", New York: Maison Francaise, 1942, 35-36 pp.).

Kokiu būdu "Civilta" autorius prieina prie savo kaltinimo? Cituoja ką tik duotą Maritaino tekstą ir sako: tokia krikščioniškais principais paremta bendruomenė apima ne vien tuos, kurie išpažįsta tikrąjį tikėjimą, bet taip pat įvairiausių kultų žmones, netgi ateistus, indiferenčius ir angnostikus (460 p.). Iš to ir padaro išvadą, kad būti krikščioniu nereikalinga nekintamo Bažnyčios mokslo, tikėti visų apreikštųjų tiesų, atgimti malonėje.

Kaltintojas sumaišo du dalykus: buvimą **krikščioniu** ir buvimą **krikščioniškai pagrįstos bendruomenės nariu.** Krikščioniškais principais pagrįstoje bendruomenėje, pvz. valstybėje, nebent joje gyventų vien krikščionys, bus gi piliečių, priklausančių nekrikščioniškoms religijoms, net ateistų, indiferenčių ir agnostikų. Šiandien niekas netvirtins, kad krikščioniškieji principai, įkvėpią ir vadovaują politinei bendruomenei, reikalautų deportuoti visus tuos, kurie neišpažįsta krikščionių tikėjimo. Būdami tad piliečiais, ir jie privalo, drauge su kitais, siekti bendrojo valstybės labo, kurioje gyvena. Bet tam juk reikia kokių nors jų veiklą orientuojančių ir įkvėpiančių principų. Agnostikas ar ateistas jų negali semtis iš tikėjimo į Dievą. Martainas visvien dar suranda motyvų, kurie galėtų įkvėpti ir orientuoti tokių žmonių visuomeninį darbą: "jeigu tiktai tiki žmogaus asmens kilnumu, teisingumu, laisve, artimo meile, ir jie gali bendradarbiauti tokios bendruomenės realizavime ir siekti, drauge su kitais, jos bendrojo gėrio".

Tačiau toks bendradarbiavimas jų dar jokiu būdu nepadaro krikščionimis ar katalikais. (Manau, kad daugelis užprotestuotų, jei ir norėtume juos taip vadinti). Būti krikščioniu, arba tiksliau, kataliku, kaip tik reikia laikytis nekintamo Bažnyčios mokslo, tikėti visas apreikštąsias tiesas, atgimti malonėje. Darbo kultūros pažangai užtenka būti daugiau ar mažiau aktyviu **bendradarbiu** krikščioniškai orientuotos valstybės labui. Jo neužtenka būti **krikščioniu.**

Penktasis kaltinimas: integralus humanizmas yra integralus natūralizmas

"Dabar galima suprasti, ką integralus humanizmas reiškia. Pažvelgus į premisas, prie kurių buvome sustoję... seka, kad jis yra krikščioniškas vien išorėje... Savo esmėje integralus humanizmas yra integralus natūralizmas" (463 p.).

Kiek kaltinimas atitinka Maritaino mintį? Natūralizmas reiškia visa pasiekti vien žmogaus prigimties galiomis. Maritainas gi nuolat pabrėžia, kad integraliame humanizme Dievas ir antgamtinė malonė vaidina pagrindinę rolę, kad į žmogų žiūrima visame jo gamtinės ir antgamtinės prigimties pilnume. Tai griežtai prieštarauja natūralizmo dėsniams. Pora pavyzdžių:

(Integralus humanizmas bus) "malonės padedamos dorybės darbas. Šitoks humanizmas, žiūrįs į žmogų jo gamtinės ir antgamtinės esmės pilnume ir nestatąs ribų dieviškajam elementui nužengti į žmogų, gali būti pavadintas Įsikūnijimo humanizmu" (Scholasticism and Politics, 8 p.).

"Gyvybiškai krikščioniška laikinosios plotmės transformacija negali būti įvykdyta tuo pačiu būdu ir tokiomis pat priemonėmis, kaip kiti pakeitimai ir revoliucijos. Jei ji įvyks, tai bus krikščioniškojo heroizmo vaisius... Šitokia transformacija reikalauja įsisąmoninti, kad ji nėra

---

3) Informacijos Centras prie Jungtinių Tautų, Ženevoje. Posėdžiai New Yorke yra sekami kito centro, kuris yra N.C.W.C. žinioje.

4) Koordinacijos Centras prie UNESCO Paryžiuje (98, rue de l' Universite, Paris — 7e France) leidžia mėnesinį biuletenį, kuris pateikia UNESCO veiklos apžvalgą katalikiškomis akimis.

5) Informacijos Centras prie F.A.O. (Jungtinių Tautų Org-ja Maitinimo ir Žemdirbystės reikalams) Romoje.

Greta tik ką apžvelgtosios Konferencijos būtina yra dar paminėti veiksnį, kurio kompetencija yra dar platesnė. Jis yra tiesioginėje Šv. Sosto žinioje. Tai **NUOLATINIS PASAULIEČIŲ APAŠTALAVIMO TARPTAUTINIŲ KONGRESŲ KOMITETAS** (Comité Permanent des Congres Internationaux pour l'Apostolat des Laics), didysis studijų ir iniciatyvos centras, surengęs iki šiol jau du didžiulius pasaul. kongresus (Romoje 1951 ir 1957 m.), kur ir lietuviams yra buvę progos aktyviai dalyvauti.

Šį kartą, pagrindinei panoraminei informacijai, turime pasitenkinti beveik tiktai vienu vardų suminėjimu. Už jų tačiau stovi ištisas pasaulis, pilnas komplikuotų problemų, didelių nepriteklių, bet ir pasigėrėtino pasišventimo, ateinančio Kristaus vardu žmogui ir žmonijai į pagalbą. Jį priderėtų pažinti geriau. **J.R.**

vien žmogaus, bet — ir visų pirma — Dievo ir su juo susijungusio žmogaus darbas" ("Humanisme Integral", 131-132 ir 104 pp.).

Ir argi integralus humanizmas yra krikščioniškas vien išorėje? "Humanisme Integral" veikale nuolat kartojama, kad krikščionybė yra **vidinis** humanizmo veiksnys, jo siela ir širdis:

"Naujasis krikščionijos amžius ir naujasis humanizmas... gali būti realizuotas vien tuo keliu, kurį krikščioniškoji askezė vadina kryžiaus keliu; ne kryžiaus, patalpinto ant karalių vainikų, kaip išorinis simbolis, arba užkabinto ant pasižymėjusių krūtinių, bet kryžiaus širdyje — atperkamojo kentėjimo kryžiaus, primto į pačią mūsų egzistencijos širdį... Net tuokart, kai veikiu ne kaip Kristaus Bažnyčios narys, krikščioniškas gyvenimas ir krikščioniškoji tiesa turi iš vidaus perimti mano veiksmą, turi būti kiekvieną mano mintį ir darbą gaivinanti ir orientuojanti siela" (83 ir 314 pp.).

Be to, jau girdėjome, kad Maritainas kalba apie krikščionybę, kaip fermentą, raugą, apimantį kultūrą iki pačių jos esmės gelmių; tai juk rodo **vidinę, gyvybišką** įtaką. Jis taip pat be atvangos puola kultūrą, kuri yra vien vardu, vien "dekoratyviai" krikščioniška:

"Kiekvienam šiandien yra aišku, kad dekoratyvios krikščionybės nepakanka... Tikėjimas turi būti aktualus, praktiškas ir gyvas. Tikėti Dievą turi reikšti gyventi tokiu būdu, kad gyvenimas būtų neįmanomas, jei Dievo nebūtų. Tik tada žmonių viltis, sudėta į evangeliją, gali tapti gaivinanti istorinė jėga" (The Range of Reason, (117 p.).

Kuo "Civilta" autorius paremia savo tvirtinimą? Kaltinimas seka, jo paties žodžiais, "pažvelgus į premisas, prie kurių buvome sustoję", t.y. kad kultūra atskiriama nuo religijos, kad religija neturi jokios įtakos istorijai, kad krikščionybė ir evangelija praranda savo antgamtinį turinį, tapdamos kultūros elementu, kad net ateistas ir agnostikas gali būti krikščioniu.

Tų premisų teisingumą jau išanalizavome, sustodami prie kiekvienos. Belieka pažvelgti į paskutinį Maritaino tekstą, kurį autorius panaudoja savo premisų teisingumui pailiustruoti. Maritainas mokąs, kad politiniam pasaulio gyvenimui ir dabartinei kultūros krizei išspręsti svarbu ne "krikščionybė kaip tikėjimas ir kelias į amžinąjį gyvenimą", bet "krikščionybė kaip tautų socialinio ir politinio gyvenimo fermentas"; ne "krikščionybė kaip Bažnyčios saugojamas ir skelbiamas dieviškos tiesos lobis", bet "krikščionybė kaip pasaulyje veikianti istorinė jėga". Ir prideda šitokią citatą:

"Krikščionybė šitokiu būdu veikia ne teologijos augštumose, bet pasaulio sąmonės gelmėse, kartais primdama heretiškas arba net maištavimo formas, kuriomis atrodo paneigianti pati save, tarsi sulaužyto rojaus gabalėliai, kritę į mūsų varginga gyvenimą ir susimaišę su žemės naugėmis, pajėgiau veiktų šio pasaulio istoriją negu tyras dangiškasis metalas. Ne tikintieji, ištikimi katalikų dogmai, bet racionalistai paskelbė Prancūzijoje žmogaus ir piliečio teises, puritonai sudavė paskutinį smūgį vergijai Amerikoje, ateistinis komunizmas panaikino Rusijoje privataus pasipelnymo absoliutizmą" (462-463 pp.).

Tie žodžiai paimti iš Maritaino knygos apie krikščionybės įtaką demokratijai, "Christianisme et Démocratie" (Paris: Hartmann, 1948, 35-36 pp. 1-ji laida 1943 m.). Ji parašyta 1942 m., pačiame antro pasaulinio karo šėlime. Šis karas, Maritainas pradeda knygą, apreiškia moderniųjų demokratijų tragediją, ypač Europoje: jos dar nesugebėjo demokratijos realizuoti. Pagrindinė to nesugebėjimo priežastis yra, kad demokratija savo esmėje kyla iš evangelijos įkvepimo, o moderniąsias demokratijas formuojančios jėgos atmetė evangeliją ir krikščionybę. Iš to seka, kad — ir čia prasideda autoriaus cituojami žodžiai — "politiniam pasaulio gyvenimui ir dabartinei kultūros krizei išspręsti yra didžiai svarbu iškelti, kad demokratija yra surišta su krikščionybe". Po to paaiškina, kokiu būdu demokratinis impulsas buvo žmonijoje krikščionybės sukeltas. Jis formavos palengva, palaipsniui ir, jį įliedama, krikščionybė veikė ne tiek teologijos augštumose — kur traktuojami amžinojo gyvenimo dalykai, kiek žmonijos sąmonės gelmėse — kur įspaudė iš tų dalykų plaukiančias išvadas laikinajam gyvenimui. Nė žodeliu nesuabėjojama krikščionybės kaip tikėjimo ir kelio į amžinąjį gyvenimą reikalingumu. Priešingai, daugelyje vietų — jų jau pakankamai sutikome — Maritainas primygtinai teigia didžią jos svarbą.

Kaltintojas visai paprastai išleidžia demokratijos žodį, tuo visai iškreipdamas Maritaino mintį:

Kur Maritainas sako:

Politiniam pasaulio gyvenimui ir dabartinei kultūros krizei išspręsti yra svarbu iškelti, kad demokratija yra susieta su krikščionybe.

Iškraipytas tekstas tampa:

Krikščionybė kaip tikėjimas ir kelias į amžinąjį gyvenimą ir kaip dieviškosios tiesos lobis neturi svarbos politiniam pasaulio gyvenimui ir dabartinei kultūros krizei išspręsti.

Kiek tai liečia likusią citatos dalį, mes gi negalime paneigti istorinių faktų, kad "ne tikintieji, ištikimi katalikų dogmai, bet racionalistai paskelbė Prancūzijoje žmogaus ir piliečio teises, puritonai sudavė paskutinį smūgį vergijai Amerikoje, ateistinis komunizmas panaikino Rusijoje privataus pasipelnymo absoliutizmą". "On the Philosophy of History" veikale (160 p.) Maritainas išskaičiuoja eilę kitų įnašų į laikinojo gyvenmo plotmę, kilusių protestantų iniciatyva: kalėjimų sistemos pagerinimą, pagalbą nukentėjusiems nuo karo (Raud. Kryžių), legalizuotos prostitucijos panaikinimą, kovą prieš alkoholizmą. Jei katalikai, kurie turi auksinį rojaus raktą snaudžia ir leidžia kitiems, kurie turi vien jo šukes, tuos darbus atlikti, kas dėl to kaltas? Beje, ir tos šukės priklauso raktui.

Išvada

"Civilta Cattolica" yra plačiai žinomas ir rimtas žurnalas, kurio redakcinis kolektyvas sudarytas iš augštos kompetencijos asmenų. Tokie straipsniai neabejotinai dokumentuojami geriausiai atrinktais ir kruopščiai ištudijuotais tekstais.

Dėl to tikslu galvoti, kad jame buvo pateikta labiausiai inkriminuojanti medžiaga prieš Maritainą, kokią tik buvo galima jo veikaluose rasti. Jei ji silpna ir maža teįtikinanti — apie tai buvo palikta pačiam skaitytojui nuspręsti — tai yra geriausias liudijimas, kad Maritaino mintis apie krikščioniškąją kultūrą yra sveika ir stipri.

Anicetas Tamošaitis, S.J.

A.L.R.K. FEDERACIJOS 35-TASIS KONGRESAS

Kongresas įvyko New Yorke, Commodore viešbučio salėse, lapkričio 27-29 dienomis. Jis buvo kviestas šūkiu: "Už kenčiančią Bažnyčią, už kenčiančią lietuvių tautą." Šio šūkio ženkle ir buvo mėginama svarstyti Kongresui skirtus ir pačių jo dalyvių iškeltus klausimus: katalikų akcijos uždaviniai; lietuvių amerikiečių pareigos Lietuvai.

Kongrese įsiregistravo 126 atstovai (jų tarpe 8 centro valdybos nariai) ir keliasdešimt svečių. Dalyviai, daugumoje "naujieji" amerikie-

čiai - lietuviai, atvyko iš įvairių vietovių — New Yorko, Newarko, Bayonnės, Patersono, Kearny-Harrisono, Amsterdamo, Waterburio, Ansonijos, New Haven, Worcesterio, Providence, Norwoodo, Bostono, Lawrence, Putnamo, Marianapolio, Detroito, Čikagos, Vašingtono, Baltimorės, Philadelphijos, Pittstono, Wilkes —Barre, Scrantono ir kitur. Daugumoje—niekad nepavargstą katalikų draugijų veikėjai, senesni ir jaunesni. Svarbiausi prelegentai — Leonardas Šimutis ir kunigas V. Bagdanavičius. Jų koreferentai — Kazys Mockus ir Vytautas Volertas. Vyrų posėdyje prelegentas—Antanas Masionis, moterų—dr. Ona Labanauskaitė jaunimo stud. Arvydas Barzdukas. Daugiausia diskusijų bei mintimis pasikeitimų būtų atskiruose posėdžiuose, kai liesti specifiniai klausimai. Jaunimo posėdyje pasiryžta padaryti konkrečių žygių, kad Amerikoje gimusio ir tremtyje gimusio, bet jau Amerikoje mokslus einančio bei jau baigusio jaunimo veikla būtų glaudžiau suderinta, kad Lietuvos Vyčiai ir moksleiviai bei studentai ateitininkai ir praktiškai suartėtų.

Trejus metus Federacijai pirmininkavęs inž. Antanas J. Rudis savo veiklos pranešime daugiausia iškėlė tuos momentus, kuriais Federacija pasireiškė tarptautiniame ir Amerikos katalikų sąjūdyje: aktyvių dalyvavimą Romoje 1957 metais įvykusiame tarptautiniame pasauliečių apaštalavimo kongrese, nuolatinį dalyvavimą Amerikos Katalikų Episkopato globoje veikiančiam vyrų ir moterų centrinių organizacijų vadovybėse, 350 metų nuo Dievo Motinos apsireiškimo Šiluvoje sukaktį. Kiti valdybos nariai (prel. J. Balkūnas, prel. I. Albavičius, dr. Ad. Damušis, kun. A Juška, komp. Al. Alekis) supažindino su kiekvienam jų pavestų sričių apimtyje atliktais darbais: Federacijai priklausančių draugijų religinio pobūdžio veikla buvo be priekaištų: pasauliečiai artimai bendradarbiavo su parapijų vadovais kunigais; Federacijos finansinės pajamos būtų buvusios žymiai svaresnės, jeigu bent pusė skyrių būtų atlikę savo pinigines pareigas; jaunimo stovykla Detroite turi gražią ateitį; jai įsteigti ir palaikyti asmenys ir draugijos suaukojo per 40 tūkst. dolerių; talkon atėjo L. Kat. Susivienijimas, suteikdamas 12 tūkst. dolerių paskolą; atskiri asmens yra paskolinę 28 tūkst. dol.; šiandien Dainavos stovyklos turtas yra vertinamas 100 tūkst dol.; stovykla jau yra turėjusi per 1,300 jaunuolių, kurie joje praleido po kelias savaites lietuviškos ir katalikiškos nuotaikos aplinkoje. Kultūros Institutas, prelato Juro vadovybėje, ankščiau išleidęs kelias anglų kalba knygas apie Lietuvą, lietuvių kalbą ir literatūrą, paskutiniu laiku tenkinosi, leisdamas vaikų žurnaliuką — EGLUTĘ, kurios šiuo metu spausdinama vos apie 1,500; kai kuriuose dideliuose miestuose "Eglutės" gaunama po keliolika skaitytojų, nors lietuviškų šeimų ten yra šimtais; "Eglutę" dabar redaguoja ir administruoja Nekalto Prasidėjimo Seselės Putname. Žurnaliukas vis leidžiamas su deficitu, kurį, kaip atrodo, gan dažnai tenka padengti prel. P.. Juras (čia reikia pastebėti kad šiais laikais yra tiek daug finansiškai pajėgių lietuviškų šeimų, kurios galėtų lengvai "Eglutę" išlaikyti be jokių elgetavimų). Federacijos organizacinė drausmė nebuvusi paveikslinga, skyriai nerangiai atsiliepdavę į sekretoriaus laiškus; net ir Federacijos valdybon kandidatus, kaip to reikalauja įstatai, atsiuntė tik keleta skyrių bei pora apskričių: įvairiose vietovėse-periferijose, kaip sakė kom. Al. Aleksis, Federacijos skyriai neretai pasijunta neturį savo specifinei veiklai ir laiko, nes labai daug jėgų, laiko ir pinigo tenka atiduoti ALTui, BALfui, AL Bendruomenei ir kitoms organizacijoms, o ką čia kalbėti apie lietuvių katalikų nuolatinę paramą savo parapijoms, vienuolynams, spaudai, labdaros organizacijoms...

Kongresas priėmė naujus įstatus, kurių projektą paruošė jungtinė Kunigų Vienybės ir Federacijos komisija. Bene svarbiausias pakeitimas-Federacijai nepriklausys atskiri asmenys; ji jungs "lietuvių katalikų parapijose veikiančias draugijas, klubus, brolijas, sąjungas; tarpparapinių organizacijų centrus ir padalinius; kat. laikraščių bei žurnalų redakcijas". Federacijos organizaciniu pagrindu bus skyriai, veikią kiekvienoje parapijoje. Kiekvienas skyrius statuto įpareigojamas liet. katalikiškosios akcijos reikalams kasmet surinkti bent šimtą dolerių. Skyriai jungiasi į apskritis. Organizacijos darbų bei sumanymų studijavimui bei skatinimui ir planuoti centro valdybai talkininkaus Federacijos taryba, kurią sudaro: Fed. garbės nariai, Centro valdyba, Kunigų Vienybės centro valdyba, lietuvių vienuolijų ir tarpparapijinių organizacijų centrai po du atstovus; apskričių valdybų ir laikraščių bei žurnalų atstovai (po vieną). Vyriausias vykdomasis organas yra Federacijos valdyba, kurios narių skaičius bus nuo 8 iki 14, kaip to panorės kongresas — vyriausias Federacijos reikalų sprendėjas, šaukiamas kas dveji metai. Valdybos nariai ir toliau renkami kongreso iš skyrių nominuotų kandidatų.

Kongreso rengimo komisija su prelatu Jonu Balkūnu įdėjo daug darbo, besirūpindama sudominti kongresu ne tik lietuvius, bet ir įžymius asmenis bei šiaip plačiąją amerikiečių visuomenę. Šia prasme jai pasisekė — savo sveikinimus kongresui atsiuntė Baltieji Rūmai, Šventas Tėvas Jonas XXIII, viceprezidentas Nixonas, kardinolas Spellmanas, New Yorko gubernatorius Rockefelleris, keliolika senatorių, per dvidešimt kongresmanų. Apie kongresą rašė, nors ir labai kukliai, savo sekmadieninėje laidoje "New York Times". Pasauliečiai atstovai galėjo pasidžiaugti vyskupo Brizgio ir gausiu dvasininkijos dalyvavimu; jų priešakyje buvo daugumas lietuvių prelatų — Albavičius, Balkūnas, Baltusevičius, Juras, Kelmelis, Kemežis(ką tik paaugštintas), Vasys. Kongreso darbais gyvai domėjosi jin atvykę Amerikoje gimę ir augę kunigai — Aleksiūnas, Gradeckas, Gauronskas, Kontautas, Balčys, o ką jau bekalbėti apie iš tremties atvykusius, kaip dr. Starkus, Yla, Andriekus, Raila, dr. Cukuras, Bagdonas, Narbutas, Gasiūnas, Pakalniškis, Račkauskas, Bagdanavičius, Totoraitis... Tarp pasauliečių ypač krito dėmesin amerikiečių katalikų veiklos veteranas Kazys Krušinskas, dalyvaująs Federacijos sąjūdyje nuo pat pirmojo kongreso, įvykusio 1906 metais. Nors Krušinskui jau 77 metai, jis tebėra nuolatinis posėdžių dalyvis, nežiūrint, kaip dažnai jie būtų šaukiami. Jis išrinktas ir naujojon Federacijos valdybon.

Kongresui sklandžiai vadovavo dr. Kučas, Scrantono universiteto profesorius; jam padėjo Kazys Mockus iš Bostono ir Aldona Šimaitienė iš Čikagos; vyr. sekretorium buvo Vyt. Volertas iš Baltimorės; rezoliucijų komisijoje bene daugiausia dirbo Arvydas Barzdukas. Priimtas išsamus atsišaukimas (lietuvių ir anglų kalba) į plačiąją visuomenę lietuvių tautos ir katalikų gyvybiniais klausimais. Kongreso bankieto kalbėtojais buvo tremtinys Pekino arkivyskupas Paul Yu Pin, neseniai popiežiaus paskirtas kinų katalikų universiteto Formozoje rektoriumi, ir Lietuvos atstovas Vašingtone Juozas Kajeckas. Savo kalboje J. Kajeckas giliai įvertino Federacijos praeities nuopelnus ir dabartinę talką Lietuvos laisvinimo darbe. Bankiete neužmiršta ir muzikinės dalies, kurią šiltai išpildė sol. Zuzana Griškaitė, anksčiau dainavusi Philadelphijos ir New York City operose, studijavusi dainos meną Amerikoje ir Europoje.

Kongresas pradėtas ir baigtas pamaldomis (New Yorko Aušros Vartų ir Brooklyno Apreiškimo par. bažnyčiose).

Pamokslus sakė prelatas Pranciškus Juras (išryškindamas katalikiškos akcijos prasmę) ir prelatas Konst. Vasys (iškeldamas praktišką akcijos vykdymą kasdieniniame gyvenime).

Kongresas praėjo darbingumo dvasioje, tik gaila, kad posėdžiai daugeliu atvejų buvo pradėti pavėluotai. Todėl juos baigti teko kartais gan paskubomis. Pavyzdžiui, įstatams svarstyti ir naujai valdybai išrinkti liko tik beveik viena valanda. Rinkimų duomenys buvo paskelbti tiktai bankiete. Valdybos rinkimai kiek sudrumstė giedrią kongreso nuotaiką — bene pirmą kartą Federacijos gyvenime buvo mėginta pravesti tam tikros sudėties sąrašą, sudarant įspūdį, kad norima nusisukti nuo poros asmenų, daug nusipelniusių visai lietuvių visuomenei, o ypač katalikų bendruomenei. Tenka tikėtis, kad ši "naujovė" nepadarys per didelių nuostolių lietuvių katalikų vieningumui, be kurio juk neįmanomas joks sėkmingas organizacinis darbas.

Kongresui pasibaigus, buvo paskelbta, kad naujosios valdybos posėdyje pareigomis pasiskirstyta taip: pirm. Antanas Masionis, vicepirm. inž. Ant. Rudis ir dr. Ad. Damušis, sekr. kun. V. Dabušis, ižd. kun. L. Jankus, iždo globėjai prel. Ig. Albavičius ir Kaz. Krušinskas, Kat. akcijos fondo globėjas prel. P. Juras, Jaunimo reikalams ref. — Kazys Mockus, Federacijos dvasios vadu paprašyta Kunigų Vienybės paskirti prelatą Balkūną.

Sekantis kongresas bus už dvejų metų. Jo vietą parinks valdyba.

J Zg.

PASTABOS

ETRUSKAI MUMS NEGIMININGI

Lietuvių istorijos žurnale "Tautos Praeitis" (t. I, kn. I, Chicago, 1959) kun. dr. K.A. Matulaitis išspausdino straipsnį* "Ar etruskai mums giminingi?" Autorius pacitavo kelis trumpus etruskų įrašų tekstus. Pastebėjęs, kad šie tekstai savo skambėjimu kiek primena tam tikrus lietuvių kalbos sakinius, jis sugalvojo ir lietuvišką jų vertimą, pvz: **Mirasiithas kapisi naia** — Myrasytas kapuosna nuėjo; **Ca viri: Eveli tilea**—Ką viri (atseit verdi, J.T.)? —Ievelė tylėjo (50 psl.). Panašiai jis išvertė ir kitus savo straipsny cituotus etruskų kalbos sakinius, remdamasis vienokiu ar kitokiu jų atliepimu lietuvių kalboje.

Iš šios fonetinės analogijos autorius padarė išvadą, kad etruskai "turėjo kalbėti lietuviams panašia kal ba" (50psl). Bet toks tvirtinimas klaidingas. Analoginis kai kurių etruskiškų ir lietuviškų žodžių skambėjimas yra tik atsitiktinumas. Autorius tyčia parinko analogiškai skambančius žodžius, nes būtinai norėjo įrodyti etruskų ir lietuvių kalbų giminingumą.

Iš tikro tarp etruskų ir lietuvių kalbų negali būti jokio panašumo. Kalbininkai jau seniai įrodė, kad etruskai nėra indoeuropiečiai. Jei jie būtų tokie buvę, tai visi turimi etruskų įrašai jau būtų buvę išskaityti. O tų įrašų surinkta net apie devynis tūkstančius (iš VII-II š.). Apie trisdešimt labai trumpų įrašų surasta dviem kalbom — etruskų ir lotynų. Šie dvikalbiai įrašai buvo raktas mėginti išskaityti kitus etruskiškus tekstus. Deja, išskaitymas sunkus, nes dar per mažai žinoma etruskiškų žodžių reikšmių. O tie žinomi žodžiai rodo, kad etruskai nėra indoeuropiečiai, pvz.: clan "sūnus", puia "žmona", šec "duktė," avil "metai", tivr "mėnuo," ril "amžius"... Taip pat yra žinomi šeši pirmieji skaitmenys, kurie nieko bendra neturi su indoeuropiečių kalbų skaitmenimis, pvz.: mach, zal, thu, huth, ci, sa. Jie buvo rasti ant lošiamojo kauliuko; net nežinoma, kuris žodelis reiškia atitinkamą skaitmenį. Todėl iš žinomų etruskiškų žodžių reikšmių negalima dar iki šiol nustatyti kokios nors etruskų k. giminystės. Tik viena aišku, kad ji nėra indoeuropinė kalba. Kun. dr. Matulaičio cituoti pavyzdžiai neįrodo, kad tarp etruskų ir lietuvių k. būtų bent mažiausia giminystė.

Autorius taip pat klysta laikydamas Praenestos smeigtuko įrašą etruskišku. Iš tikrųjų šis įrašas yra vienas iš seniausių lotynų k. paminklų (iš VII š. pr. Kr.). Suskirsčius šį įrašą žodžiais, jis taip atrodytų: "Manios med fhephaked Numasioi." Transkribuotas į klasinę (naująją) lotynų kalbą, šis sakinys skambėtų: "Manius me fecit Numerio" arba lietuviškai: "Manius mane padarė Numeriui". Kun. dr. Matulaitis stebisi, kaip šio sakinio transkribuotojai iš Numasioi gauna Numerio. Istorinėj lotynų k. gramatikoje yra vad. rotacizmo taisyklė, nusakanti, kodėl, pvz. iš flos "gėlė" atsirado flores "gėlės", arba kodėl ausosa "auš ra" virto aurora. Straipsnio autorius neteisingai Numasioi transkribuoja Nusnasioi ir verčia veiksmažodžiu "nešoti, nunešioti.". Panašiai darė ir "filologas" Paršaitis-Gabrys, sakydamas kad Pirenėjai (kalnai, skiria Prancūziją nuo Ispanijos) yra nuo bendraties "pereiti".

Kun. dr. Matulaitis apie lotynų ir lietuvių kalbų tarpusavinį santykį sako: "Ilgą laiką mokslo vyrams buvo mįslė, kodėl jaunoje, palyginus, lotynų kalboje yra daug lietuviškų žodžių... Jų dalis yra ide. kilmės, turį bendrą reikšmę su kitomis ide. kalbomis; dalis yra grynai lietuviškos kilmės. Visa tai rodo lietuvių kalbos įtaką į besikuriančią lotynų kalbą" Bet lyginamosios kalbotyros moksle šis klausimas dabar kitaip stovi. Šiandien joks kalbininkas nepasakys, kad "lotynų kalboje yra daug lietuviškų žodžių" arba kad lietuvių kalba darė "įtaką į besikuriančią lotynų kalbą."

Juozas Tininis

*"Tautos Praeities" redakcija savo prieraše prie straipsnio pažymėjo: "Būtų gera, kad tuo klausimu pasisakytų ir kiti istorikai bei kalbininkai". Čia vieną tokį pasisakymą ir spausdiname. Autorius yra graikų ir lotynų kalbų specialistas.

Redakcija

APIE VIENĄ SALOMĖJOS NERIES DVIEILĮ

Pilniausio Salomėjos Nėries raštų rinkinio (Raštai, 3 tt., Vilnius, Valst. grožinės literatūros leidykla, 1957) trečiajame tome (p. 275-435) išspausdinta didelė jos dienoraščio dalis. Šalia pačios S. Nėries lyrinių nuotrupų, dienoraštyje protarpiais pasitaiko nemaža kitų lietuvių, o taip pat ir kitataučių poetų eilėraščių fragmentų-citatų. Rinkinio biobibliografinių ir tekstinių paaiškinimų autorė T. Davėnaitė kartais nurodo kai kurių tokių fragmentų autorius.

Vieną dienoraščio dalį, datuotą 1930.X.17., S. Nėris pradeda, tartum motto, šiuo dvieiliu:

Aš turėjau draugužį,

Raštai, t.3, p. 383.

T. Devėnaitė paaiškinimuose rašo, jog šis "eiliuotas tekstas priskirtinas S. Nėriai" (Raštai. t. 3, p. 555).

Faktiškai tasai dvieilis yra vokiečių poeto Ludwig Uhlando (1787-1862) eilėraščio "Der gute Kamerad" pirmojo posmo pirmųjų dviejų eilučių beveik pažodinis vertimas:

Ich hatt' einen Kameraden,
Einen besser'n find'st du nit
(t.y. **nicht** - K.O.).
Die Trommel schlug zum Streite,
Er ging an meiner Seite
In gleichem Schritt und Tritt.

Uhlands **Werke,** red. Ludwig Fraenkel,
Leipzig, 1893, t.l, p. 158.

Šalia "Die Kapelle", "Der gute Kamerad" yra vienas populiariausių L. Uhlando eilėraščių. Tad S. Nėris jį tikriausiai žinojusi. Tuo labiau, kad antrinė jos studijų šaka universitete buvusi vokiečių kalba ir literatūra, kurią ji vėliau dėsčiusi gimnazijoje. Be to, tuo metu, kada buvo rašoma šioji dienoraščio dalis, S. Nėris buvo neseniai grįžusi iš savo trečios kelionės (1930 m. vasarą) į užsienį — Šveicariją, Italiją ir ypač Vokietiją. Pirmojoj kelionėj (1928 m. vasarą) daugiausia laiko ji praleido taip pat Vokietijoje, o 1929 m. vasarą buvo išvykusi į Vieną pagilinti vokiečių kalbos studijų. Nors tų kelionių metu, ypač 1930 m., S. Nėris dienoraštį retai rašiusi, vis dėlto ir iš negausios medžiagos matyti, jog savo įspūdžiuose ji dažnai reagavusi į vokiečių literatūrą ir apskritai kultūrą (Raštai, t.3, p. 359-383).

Pagaliau galima dar pastebėti, kad S. Nėris, lankydamasi Vokietijoje, galėjo išgirsti šį eilėraštį ir kaip liaudies dainą. Mat, jau XIX a .pabaigoje "Der gute Kamerad" tapo populiaria liaudies daina (plg. Uhlands Werke, t. 1, p. 543 ir I pasaulinio karo metu ypač paplito vokiečių karių, ypatingai vad. Landšturmo, tarpe (plg. Wilhelm Schuhmacher "Leben und Seele unseres Soldatenliedes im Weltkrieg", Frankfurt a. M., 1928, p. 213). To populiarumo ji nenustojo ir vėliau, buvo labai dažnai dainuojama II pas karo metu ir įtraukiama į vokiečių karių dainų antologijas (plg. "Unser Hauptman steigt zu Pferde", red. Martin Lezius, 2-ji laida Berlin-Ulm, 1941, p. 24, 103, 187).

K. Ostrauskas

1959 METŲ AIDŲ TURINYS

GROŽINĖ LITERATŪRA

STRAIPSNIAI

KNYGOS IR ŽURNALAI

MENAS

MOKSLAS

RELIGINIS GYVENIMAS

VISUOMENINIS GYVENIMAS

ĮVYKIAI

"AIDŲ" PREMIJA UŽ LITERATŪRĄ

Mėnesinis kultūros žurnalas "Aidai", leidžiamas pranciškonų, pamečiui skiria po vieną $500.00 premiją už vertinimo komisijos geriausiu pripažintą grožinės literatūros ir mokslo veikalą. Šiuo skelbiama jos taisyklės:

1. 1960 metais penktą kartą premija bus skiriama už grožinę literatūrą: poeziją, noveles, apysakas, romaną ar dramą.
2. Už komisijos geriausiu pripažintą veikalą skiriama premija nebus skaldoma tarp atskirų autorių.
3. Premijos komisija vertins 1958-1959 m. viešumoj pasirodžiusius nepremijuotus grožinės literatūros kūrinius ir tais metais parašytus, bet dėl dabartinių sąlygų negalėjusius būti išspausdintais. Premijos komisijai neatsiųsti kūriniai nebus vertinami.
4. Eilėraščių rinkinys, skiriamas premijai, turi sudaryti nemažiau 32 puslapių knygą, jeigu ji būtų išspausdinta. Novelių ar apysakų rinkinys turi būti nemažiau kaip 100 puslapių dydžio spausdintos knygos.
5. Paskutinė data kūriniams įteikti 1960 metų vasario 1 d. Siųsti "Aidų" redakcijos adresu: Ant. Vaičiulaitis, 4757 East Ave., S.E. Washington 28, D.C.
6. Premijuotą kūrinį, jei jis būtų parinktas iš viešumon dar nepasirodžiusių veikalų, autorius sutinka dalinai ar ištisai spausdinti per "Aidus".
7. Vertinimo komisijos sąstatas bus paskelbtas vėliau.

ŠVENČIŲ PROGA SVEIKINAME "AIDŲ" SKAITYTOJUS, PLATINTOJUS, BENDRADARBIUS IR RĖMĖJUS, NUOŠIRDŽIAI DĖKODAMI UŽ TALKĄ ŽURNALUI IR LINKĖDAMI VISIEMS LAIMINGŲ ATEINANČIŲ METŲ.

LEIDĖJAI, REDAKCIJA, ADMINISTRACIJA

Redaguoja — Antanas Vaičiulaitis

Redakcijos nariai — Leonardas Andriekus, O.F.M., Juozas Girnius, Alfonsas Nyka-Niliūnas

Meninė priežiūra — Telesforas Valius

Leidžia — Tėvai Pranciškonai

Administracijos adresas — Aidai
680 Bushwick Ave., Brooklyn 21, N. Y.

Dailininko adresas — Telesforas Valius,
84 Pine Crest Rd., Toronto, Ont., Canada

Redakcijos adresas — Antanas Vaičiulaitis,
4757 East Ave., S. E., Washington 28, D. C.

